WYROK SĄDU PIERWSZEJ INSTANCJI (trzecia izba)
z dnia 5 kwietnia 2006 r. *

W sprawie T-279/02

Degussa AG, z siedzibą w Düsseldorfie (Niemcy), reprezentowana przez adwokatów R. Bechtolda, M. Karla i C. Steinle'a,

strona skarżąca,

przeciwko

Komisji Wspólnot Europejskich, reprezentowanej przez A. Bouqueta i W. Möllsa, działających w charakterze pełnomocników, wspieranych przez adwokata H.J. Freunda, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana,

popierana przez

Radę Unii Europejskiej, reprezentowaną przez E. Karlsson i S. Marquardta, działających w charakterze pełnomocników,

interwenient,

* Język postępowania: niemiecki.

mającej za przedmiot [wniosek o] stwierdzenie nieważności decyzji Komisji 2003/674/WE z dnia 2 lipca 2002 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE i art. 53 Porozumienia o EOG (sprawa C.37.519 —Metionina) (Dz.U. 2003, L 255, str. 1) i, ewentualnie, obniżenie grzywny nałożonej na skarżącą w tej decyzji,

SĄD PIERWSZEJ INSTANCJI
WSPÓLNOT EUROPEJSKICH (trzecia izba),

w składzie: M. Jaeger, prezes, V. Tiili i O. Czúcz, sędziowie,
sekretarz: K. Andová, administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 27 kwietnia 2005 r.

wydaje następujący

Wyrok

Okoliczności leżące u podstaw sporu

1 Degussa AG (Düsseldorf) jest niemiecką spółką powstałą w 2000 r. wskutek połączenia SKW Trostberg i Degussa-Hüls, która z kolei została utworzona w 1998 r. w wyniku fuzji niemieckich przedsiębiorstw chemicznych Degussa AG (Frankfurt nad Menem) i Hüls AG (Marl) (zwana dalej „Degussą" lub „skarżącą").

Działa ona między innymi w sektorze pasz dla zwierząt i jako jedyne przedsiębiorstwo produkuje wszystkie trzy najważniejsze i niezbędne aminokwasy: metioninę, liznę i treoninę.

2 Niezbędne aminokwasy to aminokwasy, które nie mogą być naturalnie produkowane przez organizm i zatem muszą być dodane do pożywienia. Pierwszy aminokwas, którego brak prowadzi do przerwania syntezy białek innych aminokwasów, nazywany jest „pierwszy aminokwasem ograniczającym". Metionina jest niezbędnym aminokwasem dodawanym do mieszanek paszowych i premiksów przeznaczonych dla wszystkich gatunków zwierząt. Jest ona głównie używana w paszach dla drobiu (dla którego stanowi ona pierwszy aminokwas ograniczający), jak również w coraz większym stopniu w pokarmie dla świń oraz w paszach specjalistycznych.

3 Metionina występuje w dwóch postaciach: DL-metioniny (zwanej dalej „DLM") oraz hydroksyanalogu metioniny (zwanej dalej „HAM"). DLM jest produkowana w formie skrystalizowanej, a jej aktywna zawartość wynosi prawie 100%. Natomiast aktywna zawartość nominalna HAM, która w latach 80. została wprowadzona przez producenta Monsanto — poprzednika Novus International Inc. — wynosi 88%. W 2002 r. stanowiła ona około 50% światowego spożycia.

4 W czasie, w którym doszło do tych zdarzeń będących podstawą sporu, do trzech głównych producentów metioniny na skalę światową należały: Rhône-Poulenc (obecnie Aventis SA), której spółką zależną zajmującą się produkcją metioniny była Rhône-Poulenc Animal Nutrition (obecnie Aventis Animal Nutrition SA), Degussa i Novus. Rhône-Poulenc produkowała metioninę pod jej dwoma postaciami, podczas gdy Degussa produkowała jedynie DLM, a Novus HAM.

5 W dniu 26 maja 1999 r. Rhône-Poulenc przedstawiła Komisji oświadczenie, w którym przyznała się do udziału w kartelu dotyczącym ustalania cen i przyznawania limitów sprzedaży metioniny, i wniosła o zastosowanie komunikatu

Komisji dotyczącego nienakładania grzywien lub obniżenia ich kwoty w sprawach dotyczących karteli (Dz.U. 1996, C 207, str. 4, zwanego dalej „komunikatem w sprawie współpracy").

6 W dniu 16 czerwca 1999 r. urzędnicy Komisji i Bundeskartellamt (niemieckiego federalnego urzędu kartelowego) przeprowadzili kontrole w pomieszczeniach Degussa-Hüls we Frankfurcie nad Menem na podstawie mającego wówczas zastosowanie art. 14 ust. 3 rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r. pierwszego rozporządzenia wprowadzającego w życie art. [81] i [82] traktatu (Dz.U. 1962, 13, str. 204).

7 Wskutek tych kontroli w dniu 27 lipca 1999 r. Komisja skierowała do Degussa-Hüls wniosek o udzielenie informacji zgodnie z art. 11 rozporządzenia nr 17 w związku z dokumentami uzyskanymi w trakcie kontroli. Degussa-Hüls odpowiedziała na ten wniosek w dniu 9 września 1999 r.

8 W dniu 7 grudnia 1999 r. Komisja skierowała wnioski o udzielenie informacji również do Nippon Soda Co. Ltd (zwanej dalej „Nippon Soda"), Novus International Inc. (zwanej dalej „Novus") i do Sumitomo Chemical Co. Ltd (zwanej dalej „Sumitomo"), zaś w dniu 10 grudnia 1999 r. — do Mitsui & Co. Ltd. Wymienione przedsiębiorstwa odpowiedziały na te wnioski w lutym 2000 r., a Nippon Soda przedstawiła dodatkowe oświadczenie w dniu 16 maja 2000 r.

9 W dniu 1 października 2001 r. Komisja przesłała do pięciu producentów metioniny, w tym do skarżącej, pismo w sprawie przedstawienia zarzutów. To samo pismo w sprawie przedstawienia zarzutów zostało skierowane do Aventis Animal Nutrition (zwanej dalej „AAN"), spółki zależnej w 100% od Aventis.

10 W piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów Komisja obciążyła te przedsiębiorstwa udziałem od 1986 r., a w większości przypadków do początku 1999 r., w ciągłym porozumieniu, sprzecznym z art. 81 WE i art. 53 Porozumienia o Europejskim Obszarze Gospodarczym (zwanym dalej „Porozumieniem o EOG"), rozciągającym się na cały EOG. Zdaniem Komisji sporne porozumienie polegało na ustalaniu cen metioniny, wdrożeniu mechanizmu dla stosowania podwyżek cen, podziale rynków krajowych, przyznawaniu limitów w odniesieniu do udziałów w rynku oraz na mechanizmie nadzoru i stosowania tych porozumień.

11 Wszystkie strony przedstawiły pisemne uwagi w odpowiedzi na pismo Komisji w sprawie przedstawienia zarzutów, natomiast Aventis i AAN poinformowały Komisję, że przedstawią jedną odpowiedź w imieniu dwóch spółek.

12 Komisja otrzymała odpowiedzi pomiędzy dniem 10 stycznia i 18 stycznia 2002 r. Aventis, AAN (razem zwane dalej „Aventis/AAN") i Nippon Soda przyznały, że doszło do naruszenia i w całości przyznały ustalone okoliczności faktyczne. Degussa także przyznała, że doszło do naruszenia, ale jedynie w latach 1992–1997. Zainteresowane przedsiębiorstwa zostały wysłuchane w dniu 25 stycznia 2002 r.

13 Uznawszy na końcu postępowania, że Aventis/AAN, Degussa i Nippon Soda wzięły udział w ciągłym porozumieniu i/lub w uzgodnionym działaniu obejmujących cały EOG, w ramach których doszły one do porozumienia co do docelowych cen produktu, przyjęły i wdrożyły mechanizm dla stosowania podwyżek cen i wymieniały informacje co do wielkości sprzedaży i udziałów w rynku oraz nadzorowały i stosowały swoje porozumienia, Komisja wydała w dniu 2 lipca 2002 r. decyzję 2003/674/WE dotyczącą postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE i art. 53 Porozumienia o EOG (sprawa C.37.519 — Metionina) (Dz.U. 2003, L 255, str. 1, zwaną dalej „decyzją").

14 W motywach 63–81 decyzji Komisja opisała kartel jako mający na celu ustalanie rozpiętości cen i „cen minimalnych". Uczestnicy byli zgodni co do tego, że podwyżka cen była konieczna i rozważyli, co rynek był gotów zaakceptować. Podwyżki cen zostały następnie zastosowane w drodze kilku następujących kolejno po sobie „kampanii", których wdrożenie zostało sprawdzone w trakcie następnych spotkań kartelu. Poza tym uczestnicy wymienili informacje co do wielkości sprzedaży i mocy produkcyjnych oraz co do swoich szacunków całkowitej wielkości rynku.

15 W odniesieniu do stosowania docelowych cen Komisja wskazała, że sprzedaż była nadzorowana przez uczestników, ponieważ dane liczbowe, które były wymieniane pomiędzy nimi, były zestawiane i omawiane w trakcie regularnych spotkań, pomimo że nie istniał system nadzoru wielkości sprzedaży, który byłby połączony z mechanizmem kompensacji, chociaż Degussa przedstawiła propozycję zmierzającą w tym kierunku. Spotkania wielostronne (ponad 25 w latach 1986–1999) oraz regularne spotkania dwustronne stanowiły istotną cechę organizacji kartelu. Przybrały one formę spotkań „na szczycie" oraz spotkań technicznych na poziomie kierowników sprzedaży i kierowników zakładów.

16 Wreszcie w działaniu kartelu można wyodrębnić trzy odrębne okresy. Pierwszy z nich, w trakcie którego wzrastały ceny, rozciągał się od lutego 1986 r. do 1989 r. i zakończył się wycofaniem się z kartelu Sumitomo i wejściem na rynek Monsanto i HAM. W drugim okresie trwającym od 1989 r. do 1991 r. ceny zaczęły gwałtownie spadać. Uczestnicy kartelu omówili zatem sposób, w jaki należało zareagować w obliczu tej nowej sytuacji (odzyskać udziały rynkowe czy skoncentrować się na cenach) i po odbyciu w 1989 i w 1990 r. kilku spotkań doszli do wniosku, że konieczne jest skupienie wysiłków na podwyższeniu cen. W trzecim i ostatnim okresie trwającym od 1991 r. do lutego 1999 r. zwiększenie sprzedaży HAM produkowanej przez Monsanto (od 1991 r. Novum) skłoniło uczestników kartelu do utrzymania przede wszystkim poziomu cen.

17 Decyzja zawiera między innymi następujące postanowienia:

„*Artykuł pierwszy*

Aventis [...] i [AAN], które ponoszą solidarną odpowiedzialność, Degussa [...] oraz Nippon Soda [...] naruszyły art. 81 ust. 1 traktatu i art. 53 ust. 1 Porozumienia o EOG, uczestnicząc, w sposób i w zakresie opisanym w motywach decyzji, we wszystkich porozumieniach i uzgodnionych praktykach w sektorze metioniny.

Naruszenie obejmuje okres

— od lutego 1986 r. do lutego 1999 r.

[...]

Artykuł 3

Na przedsiębiorstwa, o których mowa w art. 1, za naruszenie stwierdzone w tym artykule zostają nałożone następujące grzywny:

— Degussa [...], grzywna w wysokości 118 125 000 EUR,

— Nippon Soda [...], grzywna w wysokości 9 000 000 EUR

[...]" [tłumaczenie nieoficjalne, podobnie jak wszystkie cytaty z tej decyzji poniżej].

18 W celu obliczenia kwoty grzywien Komisja — nie powołując się wyraźnie na to — zastosowała metodologię przedstawioną w wytycznych w sprawie metody ustalania grzywien nakładanych na mocy art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 oraz art. 65 ust. 5 traktatu EWWiS (Dz.U. 1998, C 9, str. 3, zwanych dalej „wytycznymi") oraz komunikat w sprawie współpracy.

19 W celu ustalenia podstawowej kwoty grzywny Komisja w pierwszej kolejności uwzględniła wagę naruszenia. Stwierdziła ona, że biorąc pod uwagę rodzaj spornego zachowania, jego wpływ na rynek metioniny i rozmiar właściwego rynku geograficznego, przedsiębiorstwa, których dotyczy decyzja, popełniły bardzo ciężkie naruszenie art. 81 ust. 1 WE i art. 53 ust. 1 Porozumienia o EOG (motywy 270–293).

20 Uznając ponadto, że przedsiębiorstwa należy potraktować w zróżnicowany sposób, uwzględniając rzeczywiste ekonomiczne możliwości spowodowania przez nie znaczących szkód konkurencji, i ustalić kwotę grzywny na poziomie, który zapewnia jej wystarczająco odstraszający skutek, Komisja uznała za stosowne, wobec znacznej rozbieżności w wielkości przedsiębiorstw, wziąć za podstawę udziały tych przedsiębiorstw w światowym rynku metioniny, tak że Rhône-Poulenc i Degussa stworzyły pierwszą grupę przedsiębiorstw, a Nippon Soda, jako jedyna, drugą grupę. W konsekwencji Komisja ustaliła kwoty wyjściowe grzywien dla Aventis/AAN i Degussa na 35 milionów EUR, a dla Nippon Soda na 8 milionów (motywy 294–302).

21 W celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku i uwzględnienia tego, że duże przedsiębiorstwa dysponowały wiedzą i infrastrukturą prawno-ekonomiczną, które pozwalały im lepiej ocenić, w jakim zakresie ich zachowanie stanowi naruszenie oraz ocenić konsekwencje, jakie w związku z tym wynikają z punktu widzenia prawa konkurencji, Komisja uznała wreszcie, że kwota wyjściowa grzywien

nałożonych na Aventis/AAN i Degussa, obliczona na podstawie względnego znaczenia przedsiębiorstwa na rynku właściwym, powinna być podwyższona tak, aby uwzględnić wielkość i całkowite zasoby tych dwóch przedsiębiorstw. Komisja postanowiła więc, że należy podwyższyć kwotę wyjściową grzywny Aventis/AAN i Degussa o 100%, tak aby wyniosła ona 70 milionów EUR (motywy 303–305).

22 Jeśli chodzi, w drugiej kolejności, o czas trwania naruszenia, Komisja uznała, że Aventis/AAN, Degussa i Nippon Soda uczestniczyły w naruszeniu nieprzerwanie od lutego 1986 r. do lutego 1999 r., tj. przez dwanaście lat i dziesięć miesięcy. Kwoty wyjściowe grzywien określone w oparciu o wagę naruszenia zostały w konsekwencji podwyższone o 10% za rok i o 5% za półrocze, czyli razem o 125%. Kwota podstawowa grzywny została zatem ustalona na 157,5 miliona EUR w przypadku Aventis/AAN i Degussa oraz na 18 milionów EUR w przypadku Nippon Soda (motywy 306–312).

23 W trzeciej kolejności Komisja uznała, że żadna okoliczność obciążająca ani łagodząca nie może być uwzględniona w stosunku do przedsiębiorstw, które wzięły udział w naruszeniu (motywy 313–331).

24 W czwartej kolejności Komisja, poprzez zastosowanie tytułu B komunikatu w sprawie współpracy, obniżyła grzywnę Aventis/AAN o 100%. Komisja uznała natomiast, że Nippon Soda i Degussa nie spełniały ani warunków istotnego obniżenia kwoty grzywny na podstawie tytułu B, ani warunków obniżenia kwoty grzywny na podstawie tytułu C komunikatu w sprawie współpracy. Niemniej przyznała ona, że Nippon Soda spełniała warunki przewidziane w tytule D pkt 2 tiret pierwsze i drugie tego komunikatu i że Degussa spełniała warunki przewidziane w tytule D pkt 2 tiret pierwsze i drugie tego komunikatu, i w konsekwencji obniżyła kwotę grzywien nałożonych na te przedsiębiorstwa odpowiednio o 50% i o 25% (motywy 332–355).

Przebieg postępowania i żądania stron

25 Pismem złożonym w sekretariacie Sądu w dniu 16 września 2002 r. skarżąca wniosła niniejszą skargę.

26 W dniu 13 grudnia 2002 r. Rada złożyła wniosek o dopuszczenie do sprawy w charakterze interwenienta. Postanowieniem z dnia 13 lutego 2003 r. prezes czwartej izby Sądu przychylił się do wniosku Rady o dopuszczenie do sprawy w charakterze interwenienta w celu poparcia żądań Komisji.

27 Postanowieniem Sądu sędzia sprawozdawca został przydzielony do trzeciej izby, której w konsekwencji została przydzielona niniejsza sprawa.

28 W ramach środków organizacji postępowania przewidzianych w art. 64 regulaminu Sąd wezwał strony do udzielenia odpowiedzi na pytania i do przedstawienia dokumentów. Strony zastosowały się do wezwania Sądu.

29 Na podstawie sprawozdania sędziego sprawozdawcy Sąd (trzecia izba) postanowił otworzyć procedurę ustną. Na rozprawie w dniu 27 kwietnia 2005 r. wysłuchano wystąpień stron oraz ich odpowiedzi na zadane przez Sąd pytania.

30 Skarżąca wnosi do Sądu o:

— stwierdzenie nieważności decyzji,

— ewentualnie, o obniżenie kwoty grzywny, która została na nią nałożona,

— obciążenie Komisji kosztami postępowania.

31 Komisja wnosi do Sądu o:

— oddalenie skargi,

— obciążenie skarżącej kosztami postępowania.

32 Rada wnosi do Sądu o:

— oddalenie skargi,

— orzeczenie o kosztach zgodnie ze stanem prawnym.

Co do prawa

33 Skarżąca przytacza zasadniczo cztery zarzuty na poparcie swojej skargi. Zarzut pierwszy, w ramach którego skarżąca powołuje się na niezgodność z prawem art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, jest oparty na naruszeniu zasady legalności kar. Zarzut drugi jest oparty na błędzie w ocenie, jeśli chodzi o jednolity i ciągły charakter oraz czas trwania naruszenia, w którym uczestniczyła skarżąca. Zarzut trzeci opiera się na

błędach w ocenie, naruszeniu prawa, błędach w ustaleniach faktycznych i naruszeniu zasad proporcjonalności, nieretroaktywności kar i równego traktowania oraz obowiązku uzasadnienia przy ustalaniu kwoty grzywny. Wreszcie zarzut czwarty oparty jest na naruszeniu zasad „poszanowania tajemnicy zawodowej", dobrej administracji i domniemania niewinności.

I — *W przedmiocie zarzutu pierwszego opartego na zasadzie legalności kar*

A — *W przedmiocie zarzutu niezgodności z prawem art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17*

1. Argumenty stron

34 Skarżąca podnosi zarzut niezgodności z prawem w rozumieniu art. 241 WE i utrzymuje, że art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, który upoważnia Komisję do nałożenia grzywien w przypadku naruszenia wspólnotowego prawa konkurencji, narusza zasadę legalności kar, która wynika z zasady pewności prawa, ogólnej zasady prawa wspólnotowego, ponieważ ten przepis nie określa dostatecznie z góry praktyki decyzyjnej Komisji.

35 Na początku skarżąca przypomina, że zasada legalności kar wyrażona została w art. 7 ust. 1 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (zwanej dalej „EKPC"), która stanowi, że „[n]ie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony". Dodaje ona, że ta sama zasada (nulla poena sine lege) została wyrażona w art. 49 ust. 1 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej proklamowanej w dniu 7 grudnia 2000 r. w Nicei (Dz.U. C 364, str. 1) (zwanej dalej „Kartą") i stanowi część tradycji konstytucyjnych państw członkowskich (zob.

np. art. 103 ust. 2 konstytucji niemieckiej). Zgodnie z wykładnią Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału z tej zasady wynika zarówno zasada nieretroaktywności, jak również zasada legalności kar (zob. w szczególności wyrok ETPC z dnia 22 listopada 1995 r. S.W. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, seria A nr 35, § 35 i wyrok Trybunału z dnia 12 grudnia 1996 r. w sprawach połączonych C-74/95 i C-129/95 X, Rec. str. I-6609, pkt 25). Zgodnie z orzecznictwem Trybunału zasada legalności kar stanowi wyraz zasady pewności prawa, która została uznana za ogólną zasadę prawa wspólnotowego (wyroki Trybunału z dnia 12 listopada 1981 r. w sprawach od 212/80 do 217/80 Salumi i in., Rec. str. 2735, pkt 10 i z dnia 22 lutego 1984 r. w sprawie 70/83 Kloppenburg, Rec. str. 1075, pkt 11) i stawia wymóg, by prawo wspólnotowe było dla zainteresowanych jasne i przewidywalne, a w przypadku aktów, które mogą pociągać za sobą skutki finansowe, pewność i przewidywalność jest bezwzględnym wymogiem, który ma szczególne znaczenie, ponieważ zainteresowani muszą być w stanie dokładnie poznać zakres nałożonych na nich zobowiązań (zob. wyrok Trybunału z dnia 13 marca 1990 r. w sprawie C-30/89 Komisja przeciwko Francji, Rec. str. I-691, pkt 23 i przywołane tam orzecznictwo).

36 Jeśli chodzi o kryteria oceny wystarczającej określoności i przewidywalności „ustawy" w rozumieniu art. 7 ust. 1 EKPC skarżąca przypomina, że Europejski Trybunał Praw Człowieka wymaga, aby była ona dostępna dla zainteresowanych oraz dosyć dokładnie sformułowana tak, aby umożliwić im — po zasięgnięciu w razie potrzeby porady — przewidzenie w odpowiednim zakresie w danych okolicznościach sprawy konsekwencji, które mogą wynikać z określonego aktu. Jednak — zdaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka — ustawa, która jest źródłem uprawnień dyskrecjonalnych, nie jest jako taka sprzeczna z tym wymogiem, pod warunkiem że zakres i zasady wykonywania tych uprawnień są wystarczająco jasno określone z uwagi na uzasadnione interesy, które wchodzą w grę, w celu zapewnienia jednostce odpowiedniej ochrony przed arbitralnością (wyroki ETPC z dnia 25 lutego 1992 r. w sprawie Margareta i Roger Andersson przeciwko Szwecji, seria A nr 226, § 75 i z dnia 2 sierpnia 1984 r. w sprawie Malone przeciwko Zjednoczonemu Królestwu seria A nr 82, § 66).

37 Skarżąca podnosi, że zasada legalności kar ma zastosowanie zarówno do sankcji karnych, jak również do sankcji pozbawionych charakteru karnego sensu stricto, a więc także do art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, niezależnie od natury prawnej

grzywien nałożonych przez Komisję na podstawie tego przepisu. W istocie Trybunał stwierdził, że „nawet sankcja, która nie ma charakteru karnego, może być wymierzona jedynie wtedy, gdy opiera się na jasnej i niedwuznacznej podstawie prawnej" (wyroki Trybunału z dnia 25 września 1984 r. w sprawie 117/83 Könecke, Rec. str. 3291, pkt 11 i z dnia 18 listopada 1987 r. w sprawie 137/85 Maizena, Rec. str. 4587, pkt 15). Nie ma w tym względzie znaczenia sformułowanie zawarte w art. 15 ust. 4 rozporządzenia nr 17, zgodnie z którym decyzje Komisji nakładające grzywny za naruszenie wspólnotowego prawa konkurencji „nie mają charakteru karnego", ponieważ nazwa aktu prawnego nie ma decydującego znaczenia w ocenie tego aktu (wyrok ETPC z dnia 8 czerwca 1976 r. w sprawie Engel i in. przeciwko Niderlandom, seria A nr 22 § 81). Wręcz przeciwnie, z surowości nałożonych grzywien i ich funkcji represyjnej i prewencyjnej wynika, że mają one w istocie charakter podobny do karnego, jeśli nie karny sensu largo.

38 Ta wykładnia jest także zgodna z wykładnią Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w zakresie pojęcia oskarżenia karnego (wyroki ETPC z dnia 29 kwietnia 1988 r. w sprawie Belilos przeciwko Szwajcarii, seria A nr 132, § 62 i 68, z dnia 21 lutego 1984 r. w sprawie Öztürk przeciwko Niemcom, seria A nr 73, § 46 i nast. oraz wymieniony w pkt 37 powyżej wyrok w sprawie Engel i in. przeciwko Niderlandom, § 80 i nast.), zgodnie z którą nawet grzywny o niskiej kwocie nałożone w ramach postępowania administracyjnego mają charakter karny. Skarżąca uważa a fortiori, że tak jest również w przypadku grzywien nałożonych przez Komisję za naruszenia prawa wspólnotowego, biorąc pod uwagę wysokość tych grzywien.

39 Skarżąca przypomina, że według Trybunału zrozumiałość prawa jest „szczególnie wymagana w dziedzinie, w której jakakolwiek niepewność [...] może skutkować zastosowaniem szczególnie dotkliwych sankcji" (wyrok Trybunału z dnia 10 lipca 1980 r. w sprawie 32/79 Komisja przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, Rec. str. 2403, pkt 46), co ma miejsce w przypadku grzywien nakładanych na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17.

40 Poza tym skarżąca podkreśla, że z podziału kompetencji pomiędzy Radą a Komisją przewidzianego w art. 83 i 85 WE wynika, że jedynie Rada jest uprawniona do wydawania rozporządzeń lub dyrektyw w celu zastosowania zasad ustanowionych w artykułach 81 i 82 WE. Zgodnie z wymogami wyprowadzonymi z zasady legalności kar Rada nie może udzielać upoważnienia Komisji do nakładania kar w przypadku, gdy brak jest wystarczająco określonych uregulowań.

41 Tymczasem skarżąca utrzymuje, że Komisja dysponuje jednocześnie uprawnieniami właściwymi organom śledczym, oskarżycielowi i sędziemu. Takie uprawnienia, które są sprzeczne z tradycjami konstytucyjnymi państw członkowskich, powinny być ujęte w jasnych i jednoznacznych przepisach. Skarżąca uważa, że rozporządzenie Rady wprowadzające w życie art. 81 i 82 WE powinno dokładnie określać zawartość, cel i surowość sankcji. Poza tym zasada legalności kar wymaga, aby była określona górna granica, która nie powinna być nadmiernie wysoka, aby grzywna nie nabrała charakteru karnego. W przypadku gdyby wysokość grzywny mogła być nieograniczona, nie byłaby ona ostatecznie określona z góry przez Radę, ale nakładana przez Komisję jako organ wykonawczy.

42 Skarżąca uważa, że art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 nie spełnia wymogów wynikających z zasady legalności kar opisanych powyżej.

43 W pierwszej kolejności utrzymuje ona, że rozporządzenie nr 17 nie reguluje, w jakich przypadkach naruszenie art. 81 WE i 82 WE powinno podlegać grzywnie, pozostawiając tym samym swobodnemu uznaniu Komisji decyzję w przedmiocie tej grzywny. Zwraca ona uwagę w tym względzie na wyrok Trybunału z dnia 12 lipca 1979 r. w sprawach połączonych 32/78, od 36/78 do 82/78 BMW Belgium i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 2435, pkt 53, zgodnie z którym Komisji przysługuje całkowita swoboda w wykonaniu przysługujących jej uprawnień dyskrecjonalnych w zakresie decyzji, czy nałożyć grzywnę, czy jej nie nałożyć.

44 W drugiej kolejności skarżąca utrzymuje, że art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 nie zawiera górnej granicy wyrażonej liczbowo. Skarżąca uważa, że ramy te nie są zgodne z zasadą legalności kar i że stanowią one przekazanie Komisji uprawnień, które na mocy traktatu zostały powierzone Radzie. Kwota grzywny nie jest rzeczywiście określona z góry przez rozporządzenie, ale wyłącznie przez Komisję i to ani w sposób przewidywalny, ani możliwy do sprawdzenia (zob. wymieniony w pkt 35 powyżej wyrok w sprawie Komisja przeciwko Francji, pkt 23 i przywołane tam orzecznictwo). Konieczność zapewnienia odstraszającego skutku grzywny nie może uzasadniać braku górnej granicy, ponieważ wymóg ten musi być zgodny z podstawową zasadą prawa wspólnotowego, jaką jest zasada legalności kar, która ma charakter nadrzędny (wymieniony w pkt 35 powyżej wyrok w sprawie Kloppenburg, pkt 11 i wymieniony w pkt 35 powyżej wyrok w sprawie Salumi i in., pkt 10).

45 W trzeciej kolejności skarżąca zwraca uwagę na to, że poza wagą i czasem trwania naruszenia nie ma kryteriów określonych przez prawodawcę, które służą ustaleniu grzywny. Tymczasem te dwa kryteria nie ograniczają w żaden sposób swobodnego uznania Komisji. Z jednej strony Komisja nie musi bezwzględnie brać pod uwagę żadnej wiążącej lub wyczerpującej listy kryteriów (postanowienie Trybunału z dnia 25 marca 1996 r. w sprawie C-137/95 P SPO i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-1611, pkt 54 i wyrok Trybunału z dnia 17 lipca 1997 r. w sprawie C-219/95 P Ferriere Nord przeciwko Komisji, Rec. str. I-4411, pkt 33, wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-9/99 HFB i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1487, pkt 443), a z drugiej strony Komisja uwzględnia liczne czynniki obciążające lub łagodzące, których zainteresowani nie mogą znać z góry.

46 Ponadto wymogi, które zostały wyprowadzone z zasady równego traktowania, nie pozwalają na zrównoważenie tej niedokładności, biorąc pod uwagę, że zgodnie z orzecznictwem Komisja nie jest zobowiązana do dbania o to, by końcowe wysokości grzywien odzwierciedlały wszelkie różnice pomiędzy przedsiębiorstwami uczestniczącymi w danym naruszeniu co do ich obrotów (wyrok Sądu z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-23/99 LR AF 1998 przeciwko Komisji, Rec. str. II-1705, pkt 278).

47 Teza skarżącej znajduje oparcie w wyroku Bundesverfassungsgericht (niemieckiego trybunału konstytucyjnego), zgodnie z którym należy stwierdzić nieważność normy prawa karnego stanowiącej, że górną granicą kary jest majątek oskarżonego, ponieważ jest ona sprzeczna z zasadą legalności kar (wyrok z dnia 20 marca 2002 r., BvR 794/95, NJW 2002, str. 1779). Wbrew twierdzeniom Rady § 81 ust. 2 Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen [niemieckiej ustawy o zapobieganiu ograniczeniom konkurencji (GWB)] nie zawiera żadnego przepisu analogicznego do art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, ponieważ prawodawca świadomie zrezygnował z takich właśnie ram.

48 W czwartej kolejności skarżąca zaznacza, że praktyka decyzyjna Komisji ilustruje zasadność jej tezy. Praktykę tę charakteryzują znaczne różnice pomiędzy kwotami nałożonych grzywien oraz gwałtowny wzrost tych kwot w ostatnim czasie. Wskazuje ona, między innymi, że osiem z dziesięciu największych grzywien zostało nałożonych po 1998 r. i że rekordowa grzywna w wysokości 855,23 miliona EUR, w tym kwota 462 milionów EUR przypadająca tylko na jedno przedsiębiorstwo, została nałożona w 2001 r. w tzw. sprawie „witamin" [decyzja Komisji z dnia 21 listopada 2001 r. C(2001) 3695 wersja ostateczna, sprawa COMP/E-1/37.512] Ta ostatnia kwota jest piętnaście razy wyższa od średniej kwoty grzywien nałożonych pomiędzy 1994 r. a 2000 r., a druga co do wysokości grzywna [decyzja Komisji C(2001) 4573 wersja ostateczna, COMP/E—1/36.212 - Kalka] nałożona w 2001 r. stanowi jeszcze sześciokrotność tej średniej wartości.

49 W piątej kolejności skarżąca ocenia, że nie można uzasadniać istniejącego uregulowania koniecznością zapewnienia odstraszającego skutku grzywien w stosunku do przedsiębiorstw. Z jednej strony skarżąca przyznaje bowiem, że wprawdzie nie jest wymagane, aby dokładna kwota grzywny dała się z góry określić, jednak cel w postaci odstraszającego skutku nie zezwala Radzie na odstąpienie od „wyraźnego wskazania granic kompetencji udzielonej Komisji". Z drugiej strony zwraca ona uwagę, że brak minimum przewidywalności grzywny rzeczywiście zniechęca przedsiębiorstwa do współpracy z Komisją. Wręcz przeciwnie, możliwość przewidzenia, jakkolwiek w sposób przybliżony, potencjalnych konsekwencji danego zachowania o wiele lepiej zapewniałaby zamierzany odstraszający skutek — jak w przypadku krajowych ustaw karnych.

50 W szóstej kolejności skarżąca utrzymuje, że wytyczne nie mogą równoważyć braku określoności art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17. Z jednej strony wytyczne nie mogą stanowić aktu prawnego w rozumieniu art. 249 WE, a z drugiej strony jedynie Rada jest uprawniona do wydawania przepisów w tym zakresie zgodnie z art. 83 WE. Uważa ona zatem, że Rada musi przestrzegać zasady legalności kar. Z tych samych względów nieograniczone prawo Trybunału do orzekania, które przyznaje mu art. 17 rozporządzenia nr 17, nie może równoważyć braku zgodności z prawem art. 15 ust. 2 tego rozporządzenia. W istocie skarżąca przypomina, że pomimo tego uprawnienia, to na Komisji spoczywa w pierwszej kolejności obowiązek określenia kwoty grzywny i dokonania ustaleń faktycznych w trakcie postępowania administracyjnego. Ponadto skarżąca przypomina, że niedokładność art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i brak kryteriów kontroli pozbawiają sensu nieograniczone prawo do orzekania, które przysługuje sądom wspólnotowym. Skarżąca zauważa wreszcie, że nie można wymagać od adresatów norm, aby systematycznie wnosili skargę z powodu niewystarczająco określonych ram prawnych w odniesieniu do nakładania grzywien. Dodaje ona, że naprawienie przez sąd wspólnotowy błędów prawodawcy wykracza poza zakres zadań spoczywających na sądownictwie i budzi wątpliwości w świetle art. 7 ust. 1 WE.

51 Komisja jest zdania, że argumenty skarżącej są nieuzasadnione.

52 Podkreśla ona, że art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 stanowi jasną i pozbawioną dwuznaczności podstawę prawną pozwalającą przedsiębiorstwom przewidzieć z wystarczającą dokładnością możliwe konsekwencje ich działań.

53 Ponadto przypomina ona, że przysługujące jej swobodne uznanie powinno być wykonywane w poszanowaniu kryteriów wagi i czasu trwania naruszenia określonych przez ten przepis, ogólnych zasad prawa wspólnotowego, a zwłaszcza zasad proporcjonalności i równego traktowania, jak również orzecznictwa Trybunału i Sądu. Komisja jest zdania, że musi ona przestrzegać tych zasad za każdym razem, gdy czyni użytek ze swoich uprawnień dyskrecjonalnych (zob., jeśli chodzi o zasadę równego traktowania, wyroki Sądu z dnia 20 marca 2002 r.

w sprawie T-15/99 Brugg Rohrsysteme przeciwko Komisji, Rec. str. II-1613, pkt 149 i nast., i z dnia 9 lipca 2003 r. w sprawie T-224/00 Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, Rec. str. II-2597, pkt 69, 207, 281 i 308; opinia rzecznika generalnego Ruiza Jaraba Colomera do wyroku Trybunału z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C 205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-123, str. I-133, pkt 96 i nast.).

54 Wbrew twierdzeniom skarżącej z wymienionego w pkt 43 powyżej wyroku BMW Belgium i in. przeciwko Komisji nie można wyciągać wniosku, że kontrola ta nie rozciąga się na decyzję w kwestii, czy nałożyć grzywnę, czy jej nie nałożyć. To, że w tej sprawie Trybunał przyznał Komisji prawo do nałożenia grzywny na odsprzedawców, chociaż nie zrobił tego we wcześniejszych sprawach, nie oznacza, że prawo Komisji do nałożenia grzywny jest nieograniczone, ponieważ jego wykonanie musi mieć obiektywne podstawy, które odpowiadają celowi przepisu przyznającego takie prawo.

55 Skarżąca niesłusznie twierdzi, że w przypadku decyzji chodzi o „niespodziewaną decyzję", ponieważ odstraszająca funkcja grzywny oznacza, że nie może ona być obliczona przez przedsiębiorstwa z góry i porównana z oczekiwaną korzyścią. Komisja przypomina, że w każdym razie skarżąca nie mogła pokładać uzasadnionych oczekiwań w tym, że nie zostanie na nią nałożona wyższa grzywna od najwyższych grzywien nałożonych w trakcie trwania naruszenia (wymieniony w pkt 46 powyżej wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 241 i wymieniony w pkt 53 powyżej wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 63 i 64).

56 Poza tym nieograniczone prawo Sądu do orzekania oraz wydanie wytycznych w styczniu 1998 r., które zostały uznane za zgodne z art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, sprzeciwiają się takiemu stanowisku skarżącej, zgodnie z którym określenie grzywny nastąpiło w sposób arbitralny i bez przejrzystości.

57 Nie można także zarzucać Radzie, iż przekazała uprawnienia Komisji z naruszeniem traktatu, jako że art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 z uwagi na zawarte w nim kryteria według ich wykładni dokonanej przez sądy wspólnotowe oraz na wymóg poszanowania ogólnych zasad prawa wspólnotowego stanowi wystarczająco określoną podstawę prawną w świetle celu przyświecającemu nakładaniu grzywien. Zarzut, że wytyczne nie mogą wyrównać braku określoności tego przepisu, jest bezprzedmiotowy. Co więcej, wytyczne te zwiększyły pewność prawa i przejrzystość procedury wydawania decyzji.

58 Wreszcie, jeśli chodzi o wzrost kwot grzywien w ostatnich latach, Komisja zaznacza, że z jednej strony wzrost obrotów przedsiębiorstw od lat 60. uzasadnia sam w sobie margines działania pozostawiony Komisji przez kwestionowany przepis, a z drugiej strony zgodnie z utrwalonym orzecznictwem (wyrok Trybunału z dnia 7 czerwca 1983 r. w sprawach połączonych od 100/80 do 103/80 Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 1825, pkt 108 i 109; wymieniony w pkt 46 powyżej wyrok Sądu w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 237 i wyrok z dnia 12 lipca 2001 r. w sprawach połączonych T-202/98, T-204/98 i T-207/98 Tate & Lyle i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-2035, pkt 144 i 145) Komisja musi mieć prawo do podwyższenia poziomu grzywien w celu wzmocnienia ich odstraszającego skutku. Te uprawnienia dyskrecjonalne nie są jednak nieograniczone, ponieważ Trybunał i Sąd badają, czy podwyższenie grzywien jest uzasadnione w świetle przedstawionych interesów (wyroki Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-334/94 Sarrió przeciwko Komisji, Rec. str. II-1439, pkt 323–335 i z dnia 20 marca 2002 r. w sprawie T-16/99 Lögstör Rör przeciwko Komisji, Rec. str. II-1633, pkt 251). Wreszcie zauważa ona, że pomimo podwyżki poziomu grzywien nadal zdarzają się dosyć często oczywiste, poważne i długotrwałe naruszenia.

59 Rada, która występuje w sporze w charakterze interwenienta, jest zdania, że zarzut niezgodności z prawem art. 15 rozporządzenia nr 17 powinien zostać oddalony jako bezzasadny. Rada przyznaje, że grzywna, nawet jeśli chodzi tu o sankcję pozbawioną charakteru karnego, powinna opierać się na jasnej i niedwuznacznej podstawie prawnej. Uważa ona jednak, że art. 15 rozporządzenia nr 17 spełnia ten wymóg. Przypomina ona ponadto, że zasada nulla poena sine lege jest stosowana jedynie do sankcji karnych, co w przypadku grzywien nałożonych na podstawie art. 15 ust. 2

rozporządzenia nr 17 nie ma miejsca zgodnie z jego ust. 4. W niniejszym przypadku nie można zatem stosować wymogów opartych na tej zasadzie (wymieniony w pkt 37 powyżej wyrok w sprawie Maizena, pkt 14 i wyrok ETPC z dnia 9 lutego 1995 r. w sprawie Welch przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, seria A nr 307).

60 Poza tym Rada uważa, że wysokość sankcji jest wystarczająco określona, ponieważ art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 przewiduje górną granicę grzywny w zależności od obrotu danego przedsiębiorstwa. Górna granica wyznaczona w sposób bezwzględny nie byłaby odpowiednia, ponieważ decyzje Komisji dotyczą szczególnych przypadków. Uprawnienia dyskrecjonalne Komisji, które są dalekie od tego, by można uznać je za niczym nieskrępowane, są poza tym ograniczone wymogiem uwzględnienia kryteriów czasu trwania i wagi naruszenia przewidzianych w tym przepisie. Komisja ma także obowiązek przestrzegania zasad proporcjonalności i niedyskryminacji.

61 Rada jest zdania, że trudno byłoby określić węższe ramy, które pozwalałyby na uwzględnienie okoliczności właściwych każdemu naruszeniu i na zapewnienie wystarczająco odstraszającego skutku. Poza tym Sąd nigdy nie podważył ważności art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, ale raczej ją potwierdził (wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Tate & Lyle i in. przeciwko Komisji, pkt 98–101).

62 Jeśli chodzi o zarzut skarżącej, jakoby praktykę Komisji charakteryzowały bardzo duże różnice pomiędzy kwotami nałożonych grzywien oraz gwałtowny wzrost tych kwot w ostatnim czasie, Rada zaznacza, że te twierdzenia odzwierciedlają jedynie fakt, że zainteresowane przedsiębiorstwa mają różne obroty i że rozmiar zainteresowanych przedsiębiorstw zwiększa się.

63 Twierdzenie, że Komisja skupia w sobie funkcje organu śledczego, oskarżyciela i sędziego, jest błędne, gdyż z uwagi na nieograniczone prawo do orzekania sądu wspólnotowego nie można jej uznać jednocześnie za sędziego i stronę.

64 Podobnie ma się rzecz, jeśli chodzi o twierdzenia, jakoby Rada przekazała Komisji swoje uprawnienia w zakresie ustanawiania grzywien. Rada przypomina, że delegacja, z której korzysta Komisja, dotyczy jedynie uprawnienia do wydawania decyzji na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, który jest wyrazem uprawnień Rady. Jest to zgodne z art. 202 tiret trzecie WE.

65 Wreszcie Rada zwraca uwagę, że wbrew twierdzeniom skarżącej, w państwach członkowskich, a w szczególności w Szwecji i w Niemczech, istnieją podobne przepisy.

2. Ocena Sądu

66 Należy przypomnieć, że zgodnie z orzecznictwem Trybunału zasada legalności kar, która wynika z zasady pewności prawa, ogólnej zasady prawa wspólnotowego, stawia zwłaszcza wymóg, aby każde uregulowanie wspólnotowe było jasne i dokładne, w szczególności w przypadku gdy nakłada ono lub dopuszcza nałożenie sankcji, po to aby zainteresowane osoby mogły poznać jednoznacznie swoje prawa i obowiązki, które z niego wynikają i aby mogły w konsekwencji podjąć odpowiednie działania (zob. podobnie wyroki Trybunału z dnia 9 lipca 1981 r. w sprawie 169/80 Gondrand Frères i Garancini, Rec. str. 1931, pkt 17; wymieniony w pkt 37 powyżej wyrok w sprawie Maizena, pkt 15; z dnia 13 lutego 1996 r. w sprawie C-143/93 van Es Douane Agenten, Rec. str. I-431, pkt 27 i wymieniony w pkt 35 powyżej wyrok w sprawie X, pkt 25).

67 Tę zasadę, która stanowi część tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim i która została ugruntowana w różnych umowach międzynarodowych, w szczególności w art. 7 EKPC, muszą uwzględniać zarówno normy natury karnej, jak i szczególne instrumenty administracyjne nakładające lub dopuszczające nałożenie sankcji administracyjnych (zob. wymieniony w pkt 37 powyżej wyrok w sprawie Maizena, pkt 14 i 15 oraz przywołane tam orzecznictwo). Ma ona nie tylko zastosowanie do norm, które określają elementy składowe naruszenia, ale także do tych, które definiują konsekwencje wynikające z naruszenia tych norm (zob. podobnie wymieniony w pkt 35 powyżej wyrok w sprawie X, pkt 22 i 25).

68 W tym względzie należy wskazać, że zgodnie z art. 7 ust. 1 EKPC:

„Nikt nie może być uznany za winnego popełnienia czynu polegającego na działaniu lub zaniechaniu działania, który według prawa wewnętrznego lub międzynarodowego nie stanowił czynu zagrożonego karą w czasie jego popełnienia. Nie będzie również wymierzona kara surowsza od tej, którą można było wymierzyć w czasie, gdy czyn zagrożony karą został popełniony".

69 Zdaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z tego przepisu wynika, że ustawa musi jasno określać czyny zabronione i kary, którymi są one zagrożone. Warunek ten jest spełniony, jeśli zainteresowany na podstawie treści przepisu i w razie potrzeby na podstawie wykładni dokonanej przez sądy jest w stanie określić, jakie działania i zaniechania grożą pociągnięciem go do odpowiedzialności karnej (wyrok ETPC z dnia 22 czerwca 2000 r. w sprawie Coëme przeciwko Belgii, *Recueil des arrêts et décisions*, 2000-VII, § 145).

70 Rada jest zdania, że Sąd nie może kierować się treścią art. 7 ust. 1 EKPC i orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego tego przepisu w celu zbadania zgodności z prawem art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, ponieważ art. 15 ust. 4 rozporządzenia nr 17 stanowi, że decyzje wydawane przez Komisję w szczególności na podstawie ust. 2 tego przepisu nie mają charakteru karnoprawnego.

71 Tymczasem, chociaż nie jest konieczne rozstrzygnięcie kwestii, czy z uwagi na charakter i stopień surowości grzywien nałożonych przez Komisję na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 art. 7 ust. 1 EKPC ma zastosowanie do takich sankcji, należy stwierdzić, że nawet gdyby art. 7 ust. 1 EKPC miał zastosowanie do takich sankcji, to z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że w celu spełnienia wymogów tego przepisu, przepisy, na podstawie których są nałożone sankcje, nie muszą być tak dokładnie sformułowane, aby konsekwencje, które mogą wyniknąć z naruszenia tych przepisów, dały się przewidzieć z całkowitą pewnością.

72 W istocie zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka istnienie niewyraźnych pojęć w przepisie nie prowadzi koniecznie do naruszenia art. 7 EKPC, a przyznanie przez ustawę uprawnień dyskrecjonalnych nie jest sprzeczne z wymogiem przewidywalności, pod warunkiem że zakres i zasady wykonywania tych uprawnień są wystarczająco jasno określone z uwagi na uzasadnione interesy, które wchodzą w grę, w celu zapewnienia jednostce odpowiedniej ochrony przed arbitralnością (wymieniony w pkt 36 powyżej wyrok ETPC w sprawie Margareta i Roger Andersson przeciwko Szwecji, § 75). W tym względzie poza tekstem samej ustawy Europejski Trybunał Praw Człowieka bierze także pod uwagę, czy niedookreślone pojęcia, które zostały użyte, zostały sprecyzowane w utrwalonym i opublikowanym orzecznictwie (wyrok z dnia 27 września 1995 r. w sprawie G. przeciwko Francji, seria A nr 325 B, § 25).

73 Poza tym uwzględnienie tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim nie prowadzi do innej wykładni podstawowej zasady prawa wspólnotowego, jaką jest zasada legalności kar. Jeśli chodzi o argumenty skarżącej oparte na wyroku Bundesverfassungsgericht z dnia 20 marca 2002 r. (pkt 47 powyżej) — zakładając, że mógłby on mieć znaczenie w przypadku grzywien nakładanych na przedsiębiorstwa za naruszenie reguł konkurencji — i na art. 81 ust. 2 GWB, która nie zawiera żadnego analogicznego przepisu do art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, należy podkreślić, że tradycja konstytucyjna wspólna państwom członkowskim nie może zostać wyprowadzona z sytuacji prawnej tylko jednego państwa członkowskiego. Należy wskazać, podobnie jak podkreśla Rada i czemu skarżąca nie zaprzeczyła, że

właściwe w tym przypadku prawo innych państw członkowskich przewiduje porównywalne granice do granic określonych w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 w przypadku sankcji administracyjnych takich jak sankcje nałożone za naruszenie krajowych reguł konkurencji, a nawet podobne kryteria lub identyczne z tymi, które przewiduje ten przepis prawa wspólnotowego. W związku z tym Rada podaje przykład Królestwa Szwecji.

74 Jeśli chodzi o ważność art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 w świetle zasady legalności kar, uznanej przez sąd wspólnotowy zgodnie ze wskazówkami udzielonymi przez EKPC i tradycjami konstytucyjnymi państw członkowskich, należy stwierdzić, wbrew twierdzeniom skarżącej, że Komisja nie dysponuje nieograniczonym swobodnym uznaniem w zakresie ustalania grzywien za naruszenia reguł konkurencji.

75 W istocie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 sam ogranicza swobodne uznanie Komisji. Z jednej strony stanowiąc, że „Komisja może nałożyć, w drodze decyzji, na przedsiębiorstwa i związki przedsiębiorstw kary pieniężne w wysokości [1 000–1 000 000 EUR] albo ponad tę kwotę do dziesięciu procent wartości osiągniętego w poprzednim roku gospodarczym obrotu każdego z przedsiębiorstw uczestniczących w naruszeniu", przepis ten przewiduje górną granicę grzywien w zależności od obrotu danych przedsiębiorstw, tzn. w zależności od kryterium obiektywnego. Nawet jeśli, tak jak zaznacza skarżąca, nie istnieje górna granica wyznaczona w sposób bezwzględny, która może być stosowana do wszystkich naruszeń reguł konkurencji, to grzywna, która może być nałożona, jest jednak ograniczona górną granicą określoną liczbowo i w sposób bezwzględny, obliczaną dla każdego przedsiębiorstwa w zależności od naruszenia. W związku z tym maksymalna kwota grzywny, która może być nałożona na dane przedsiębiorstwo, może być z góry określona. Z drugiej strony przepis ten nakłada na Komisję obowiązek ustalania grzywien z uwzględnieniem w każdym przypadku „oprócz wagi naruszenia, również okres[u] trwania tego naruszenia".

76 Wprawdzie te dwa kryteria pozostawiają Komisji szeroki zakres swobodnego uznania, jednak mamy tu do czynienia z kryteriami stosowanymi przez innych prawodawców w przypadku podobnych przepisów, które pozwalają Komisji na ustalanie sankcji z uwzględnieniem stopnia bezprawności spornego zachowania. Na tym etapie należy zatem stwierdzić, że art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, pozostawiając Komisji pewien zakres swobodnego uznania, określa kryteria i granice, którymi jest ona związana przy wykonywaniu swoich uprawnień w dziedzinie grzywien.

77 Poza tym należy zauważyć, że w celu ustalenia grzywien na podstawie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 Komisja musi przestrzegać ogólnych zasad prawa, a przede wszystkim zasad równego traktowania i proporcjonalności, tak jak zostały one rozwinięte w orzecznictwie Trybunału i Sądu.

78 Wbrew twierdzeniom skarżącej opisane powyżej granice swobodnego uznania Komisji mają zastosowanie także do decyzji w kwestii nałożenia grzywny, zwłaszcza gdy Komisja stosuje komunikat w sprawie współpracy, którego ważność nie jest zresztą kwestionowana. W tym względzie potwierdzenie przez Trybunał w przywołanym przez skarżącą wyroku (wymieniony w pkt 43 powyżej wyrok w sprawie BMW Belgium i in. przeciwko Komisji, pkt 53), iż okoliczność, że we wcześniejszych podobnych sprawach Komisja stwierdziła, że nie należało nałożyć grzywny na niektóre podmioty gospodarcze, nie pozbawia jej takiego uprawnienia, które wyraźnie zostało jej przyznane w rozporządzeniu nr 17, gdy przesłanki skorzystania z niego zostały spełnione, nie może oznaczać, że Komisja dysponuje swobodnym uznaniem w zakresie nienałożenia grzywny, nie będąc przy tym zobowiązaną do przestrzegania — z jednej strony — granic uprawnień dyskrecjonalnych wynikających z wytycznych i komunikatu w sprawie współpracy oraz — z drugiej strony — ogólnych zasad prawa, w szczególności zasad równego traktowania i proporcjonalności, a także ogólnie pełnej skuteczności art. 81 i 82 WE oraz zasady wolnej konkurencji wynikającej z art. 4 ust. 1 WE.

79 Należy także dodać, że na podstawie art. 229 WE i art. 17 rozporządzenia nr 17 Trybunałowi i Sądowi przysługuje nieograniczone prawo do orzekania w przedmiocie skarg wniesionych na decyzje Komisji, w których Komisja ustaliła grzywny, i mogą nie tylko stwierdzić nieważność decyzji wydanych przez Komisję, ale także uchylić, obniżyć albo podwyższyć nałożoną grzywnę. Praktyka administracyjna Komisji jest poddana nieograniczonej kontroli sądu wspólnotowego. Wbrew twierdzeniom skarżącej ta kontrola nie prowadzi do przekroczenia przez sąd wspólnotowy jego kompetencji z naruszeniem art. 7 ust. 1 WE, ponieważ taka kontrola jest wyraźnie przewidziana przez przywołane wyżej przepisy, których ważność nie jest kwestionowana oraz z uwagi na to, że sąd wspólnotowy wykonuje tę kontrolę z poszanowaniem kryteriów, o których mowa w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17. Z tego względu, poprzez utrwalone i opublikowane orzecznictwo, kontrola sądu wspólnotowego pozwoliła sprecyzować niedookreślone pojęcia, które mógł zawierać art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17.

80 Poza tym na podstawie kryteriów wymienionych w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i sprecyzowanych w orzecznictwie Trybunału oraz Sądu Komisja sama wypracowała znaną i dostępną praktykę administracyjną. Chociaż praktyka decyzyjna Komisji nie stanowi sama w sobie ram prawnych nakładania grzywien w dziedzinie konkurencji (zob. wyrok Sądu z dnia 18 lipca 2005 r. w sprawie T-241/01 Scandinavian Airlines System przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-2917, pkt 87 i przywołane tam orzecznictwo), Komisja zgodnie z zasadą równego traktowania nie może traktować porównywalnych sytuacji w różny sposób albo też różnych sytuacji w taki sam sposób, chyba że takie traktowanie jest obiektywnie uzasadnione (wyrok Trybunału z dnia 13 grudnia 1984 r. w sprawie 106/83 Sermide, Rec. str. 4209, pkt 28 i wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-311/94 BPB de Eendracht przeciwko Komisji, Rec. str. II-1129, pkt 309).

81 Poza tym zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Komisja może w każdej chwili dostosować wysokość grzywien, jeśli wymaga tego skuteczne stosowanie wspólnotowych reguł konkurencji (wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 109 oraz wymieniony w pkt 46 powyżej wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 236 i 237), a taką zmianę praktyki administracyjnej może zatem obiektywnie uzasadniać cel polegający

na ogólnej prewencji naruszeń wspólnotowych reguł konkurencji. Kwestionowane i podnoszone przez skarżącą podwyższenie w ostatnich latach poziomu grzywien nie może zatem samo w sobie być uznane za bezprawne w świetle zasady legalności kar, albowiem mieści się ono w ramach prawnych określonych przez art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, tak jak interpretują go sądy wspólnotowe.

82 Poza tym należy zaobserwować, że w celu zapewnienia przejrzystości i poprawienia pewności prawa względem zainteresowanych przedsiębiorstw Komisja opublikowała wytyczne, w których przedstawiła metodę obliczania, która obowiązuje w każdym przypadku. W tym względzie Trybunał stwierdził, że przyjmując takie normy postępowania i ogłaszając poprzez publikację, że będzie je ona stosować od tej pory do przypadków w nich przewidzianych, Komisja sama sobie wyznacza granice swobodnego uznania i nie może odejść od tych norm bez narażania się na sankcje z powodu naruszenia ogólnych zasad prawa takich jak zasada równego traktowania lub zasada ochrony uzasadnionych oczekiwań. Poza tym wytyczne nie stanowią wprawdzie podstawy prawnej decyzji, jednakże wyznaczają one ogólnie i abstrakcyjnie sposób postępowania, jaki narzuciła sobie Komisja dla celów ustalenia kwoty grzywien nałożonych w tej decyzji i zapewniają w konsekwencji tym przedsiębiorstwom pewność prawa (wyrok Trybunału z dnia 28 czerwca 2005 r. w sprawach połączonych C-189/02 P, C-202/02 P, od C-205/02 P do C-208/02 P i C-213/02 P Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-5425, pkt 211 i 213). Wbrew twierdzeniom skarżącej wynika z tego, że nie można mówić o braku właściwości Komisji do wydania wytycznych, jako że ich wydanie wpisuje się w ramy prawne wyznaczone przez art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 i przyczyniło się jedynie do sprecyzowania granic swobodnego uznania przysługującego Komisji już na podstawie tego przepisu.

83 W świetle przedstawionych powyżej informacji rozsądny uczestnik obrotu gospodarczego może, w razie potrzeby zasięgając porady prawnej, przewidzieć w sposób wystarczająco dokładny metodę i rząd wielkości grzywien, które mu grożą za określone zachowanie. Fakt, że nie może on z góry dokładnie wiedzieć, jakiego rzędu grzywny Komisja nałoży w każdym przypadku, nie stanowi naruszenia zasady legalności kar, ponieważ z uwagi na wagę naruszeń, które Komisja musi karać, cele

represyjne i odstraszające uzasadniają sytuację, w której przedsiębiorstwa nie mogą ocenić korzyści, jakie odniosłyby z uczestnictwa w naruszeniu, uwzględniając z góry kwotę grzywny, która zostałaby na nie nałożona z powodu bezprawnego zachowania.

84 Nawet jeśli przedsiębiorstwa nie są w stanie z góry dokładnie wiedzieć, jakiego rzędu grzywny Komisja nałoży w każdym konkretnym przypadku, należy wskazać, że zgodnie z art. 253 WE Komisja, nakładając grzywnę — pomimo powszechnie znanych okoliczności wydania decyzji — ma obowiązek przedstawić uzasadnienie, zwłaszcza co do wysokości nałożonej grzywny i metody zastosowanej przy jej ustaleniu. To uzasadnienie powinno przedstawiać w sposób jasny i jednoznaczny rozumowanie Komisji, pozwalając zainteresowanym poznać motywy podjętej decyzji i ocenić celowość jej zaskarżenia do sądu wspólnotowego, a sądowi wspólnotowemu — dokonać ewentualnie jej kontroli.

85 Wreszcie należy uznać za bezzasadny argument, że określając w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 ramy grzywny, Rada z naruszeniem art. 83 WE i 229 WE przeniosła de facto na Komisję uprawnienie przysługujące jej na podstawie traktatu.

86 Z jednej strony, jak zostało to przedstawione powyżej, wprawdzie art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 pozostawia Komisji szeroki zakres swobodnego uznania, jednakże ogranicza on korzystanie z niego, ustanawiając obiektywne kryteria, których Komisja musi przestrzegać. Z drugiej strony należy przypomnieć, jak zaznaczyła podczas rozprawy Rada, że rozporządzenie nr 17 zostało wydane na podstawie art. 83 ust. 1 WE, który przewiduje, że „Rada, [...] na wniosek Komisji i po konsultacji z Parlamentem Europejskim, wydaje rozporządzenia lub dyrektywy w celu zastosowania zasad ustanowionych w artykułach 81 i 82". Zgodnie z art. 83 ust. 2 lit. a) i d) WE te rozporządzenia i dyrektywy mają zwłaszcza na celu odpowiednio „zapewnienie poszanowania zakazów ustanowionych w artykule 81 ustęp 1 [WE] i w artykule 82 [WE] przez wprowadzenie grzywien i okresowych kar

pieniężnych" oraz „określenie roli Komisji i Trybunału Sprawiedliwości w stosowaniu postanowień określonych w niniejszym ustępie". Poza tym należy przypomnieć, że na mocy art. 211 tiret pierwsze WE Komisja „czuwa nad stosowaniem postanowień niniejszego traktatu, jak również środków przyjętych przez instytucje na jego podstawie", a na mocy tiret trzeciego tego artykułu „ma własne uprawnienia decyzyjne".

87 Z powyższego wynika, że nie można uznać, iż uprawnienie do nakładania grzywien w przypadku naruszenia art. 81 WE i 82 WE pierwotnie należało do Rady, która z kolei przeniosła je lub do którego wykonania upoważniła Komisję w rozumieniu art. 202 tiret trzecie WE. Zgodnie z przywołanymi wcześniej postanowieniami traktatu uprawnienia te wynikają z funkcji przypisanej Komisji, która czuwa nad stosowaniem prawa wspólnotowego. Ta funkcja została sprecyzowana, ujęta w ramy i sformalizowana przez rozporządzenie nr 17 w odniesieniu do art. 81 i 82 WE. Uprawnienie do nakładania grzywien, przyznane Komisji na mocy tego rozporządzenia, wynika zatem z postanowień samego traktatu i ma na celu umożliwienie skutecznego stosowania zakazów ustanowionych w tych postanowieniach (zob. podobnie wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Tate & Lyle i in. przeciwko Komisji, pkt 133). Z tego względu argument skarżącej należy oddalić.

88 Z całości powyższych rozważań wynika, że zarzut niezgodności z prawem podniesiony w stosunku do art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 należy oddalić jako bezzasadny.

B — *W przedmiocie wykładni art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 w świetle zasady legalności kar*

89 Na wypadek gdyby Sąd nie stwierdził nieważności art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, skarżąca podnosi pomocniczo, że na wzór praktyki decyzyjnej Komisji i orzecznictwa dotyczącego art. 81 WE i 82 WE przepis ten powinien być

skonkretyzowany i interpretowany wąsko w świetle zasady legalności kar. Przedstawia ona w tym względzie pewne propozycje, które mają pozwolić na wystarczającą przewidywalność grzywny, i żąda stwierdzenia nieważności decyzji.

90 Komisja i Rada są zdania, że te argumenty nie są zasadne.

91 Tymczasem wystarczy stwierdzić na wstępie, że argumenty skarżącej, przywołane tytułem posiłkowym, przedstawione w ramach drugiej części zarzutu i dotyczące naruszenia zasady legalności kar są w części jedynie powtórzeniem niektórych argumentów przedstawionych już w ramach pierwszej części tego zarzutu, które są skierowane przeciwko praktyce decyzyjnej Komisji wynikającej z zastosowania wytycznych i przeciwko decyzji, w zakresie w jakim ilustruje ona tę praktykę. Pomijając zaś fakt, że praktyka decyzyjna Komisji nie może być przedmiotem skargi o stwierdzenie nieważności, należy przypomnieć, tak jak zostało to przedstawione powyżej, że art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 nie narusza zasady legalności kar i że praktyka decyzyjna Komisji oraz wytyczne przyczyniły się właśnie, pod kontrolą sądów wspólnotowych, do zwiększenia pewności prawa w stosunku do przedsiębiorstw. Zatem decyzja nie może być uznana za niezgodną z prawem z uwagi na to, że jest ona wynikiem stosowania rzekomo niezgodnej z prawem praktyki decyzyjnej Komisji w dziedzinie grzywien. Zarzuty te należy zatem oddalić.

92 Poza tym w zakresie, w jakim skarżąca podnosi w ramach niniejszej części zarzutu argumenty dotyczące braku uzasadnienia decyzji, w szczególności w odniesieniu do ustalenia kwoty podstawowej, rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek i podwyższenia kwoty grzywny w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku, należy wskazać, że te argumenty należą w istocie do zarzutu trzeciego, który dotyczy szczególnie kwestii uzasadnienia decyzji i w ramach którego należy je zatem badać.

93 Wreszcie w pozostałej części argumenty skarżącej polegają na ogólnych i teoretycznych rozważaniach odnoszących się do praktyki decyzyjnej, jaką powinna stosować Komisja, do nowych przepisów, które powinna wydać Rada oraz do rozwoju orzecznictwa, jakim zająć powinien się Sąd, i z tego względu nie podnosi względem decyzji żadnego zarzutu natury prawnej. W konsekwencji te argumenty należy oddalić.

94 Ponadto w replice oraz w trakcie rozprawy skarżąca dodała, że obrót, do którego odnosi się górna granica grzywny ustalona na 10% obrotu osiągniętego w roku gospodarczym poprzedzającym wydanie decyzji nakładającej grzywnę, powinien oznaczać obrót osiągnięty na rynku właściwym, a nie obrót całkowity.

95 W zakresie, w jakim z tego twierdzenia można wywnioskować, że skarżąca zamierza zaskarżyć decyzję, ponieważ nakłada ona na nią grzywnę przekraczającą kwotę 10% obrotu osiągniętego na rynku metioniny w roku gospodarczym poprzedzającym wydanie decyzji, wystarczy przypomnieć — bez potrzeby rozstrzygania kwestii dopuszczalności takiej argumentacji w świetle art. 48 § 2 regulaminu Sądu, a zwłaszcza kwestii istnienia bliskiego związku pomiędzy tą argumentacją i jednym z zarzutów zawartych w skardze — że ani rozporządzenie nr 17, ani orzecznictwo, ani też wytyczne nie przewidują, że kwota grzywien musi być ustalona bezpośrednio w zależności od wielkości rynku oddziaływania (tj. rynku, na który wywiera wpływ antykonkurencyjne zachowanie), gdyż ten czynnik stanowi jedynie jeden z wielu istotnych elementów. W istocie zgodnie z rozporządzeniem nr 17, tak jak jest on interpretowany w orzecznictwie, kwota grzywny nałożonej na przedsiębiorstwo za naruszenie w dziedzinie konkurencji powinna być proporcjonalna do naruszenia ocenianego całościowo, biorąc pod uwagę zwłaszcza wagę tego naruszenia (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 6 października 1994 r. w sprawie T-83/91 Tetra Pak przeciwko Komisji, Rec. str. II-755, pkt 240 oraz analogicznie wyrok z dnia 21 października 1997 r. w sprawie T-229/94 Deutsche Bahn przeciwko Komisji, Rec. str. II-1689, pkt 127). Jak potwierdził Trybunał w pkt 120 wyroku w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, wymienionym w pkt 58 powyżej, w celu oceny wagi naruszenia konieczne jest uwzględnienie licznych elementów, których charakter i znaczenie różni się w zależności od rodzaju

spornego naruszenia i szczególnych okoliczności tego naruszenia (wyrok Sądu z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawach połączonych T-67/00, T-68/00, T-71/00 i T-78/00 JFE Engineering przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-2501, pkt 532).

96 Należy także zaznaczyć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem jedyne wyraźne odniesienie do obrotu danego przedsiębiorstwa, tzn. granica wynosząca 10% obrotu, przyjęta w art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 w celu ustalenia grzywien, odnosi się do całkowitego obrotu przedsiębiorstwa osiągniętego na całym świecie (zob. podobnie wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 119), a nie do obrotu osiągniętego przez nie na rynku, którego dotyczy ukarane zachowanie antykonkurencyjne. Z tego samego punktu wyroku wynika w istocie, że ta granica służy uniknięciu nakładania nieproporcjonalnych grzywien w stosunku do wielkości całego przedsiębiorstwa (wymieniony w pkt 95 powyżej wyrok w sprawie JFE Engineering przeciwko Komisji, pkt 533).

97 W związku z tym należy oddalić drugą część zarzutu pierwszego.

98 W konsekwencji zarzut pierwszy należy w całości oddalić.

II — *W przedmiocie zarzutu drugiego opartego na błędzie w ocenie w odniesieniu do jednolitego i ciągłego charakteru oraz czasu trwania naruszenia*

99 Skarżąca zaprzecza zasadniczo, że uczestniczyła w jednolitym i ciągłym naruszeniu pomiędzy lutym 1986 r. a lutym 1999 r. Przyznaje się ona do swojego udziału w naruszeniu pomiędzy 1986 r. a 1988 r. i po 1992 r., ale utrzymuje, z jednej strony, że antykonkurencyjne zachowanie zostało wstrzymane pomiędzy 1988 r. a 1992 r. i, z drugiej strony, że ostatecznie zostało ono zakończone pod koniec 1997 r. Posiłkowo uważa ona, że Komisja powinna była w każdym razie uwzględnić fakt, że porozumienia zostały przynajmniej zawieszone pomiędzy 1988 r. a 1992 r. i po 1997 r.

A — *W przedmiocie wstrzymania naruszenia pomiędzy 1988 r. a 1992 r.*

1. Argumenty stron

100 Zdaniem skarżącej, wskutek wycofania się Sumitomo z kartelu, w 1988 r. wstrzymano spotkania „na szczycie" i antykonkurencyjne porozumienia i ponownie podjęto je dopiero w 1992 r.

101 W pierwszej kolejności uważa ona, że stwierdzając w motywie 212 decyzji, że skoro uczestnicy kartelu nie wyrazili woli zmiany porozumień lub z nich nie zrezygnowali, nie można uznać za udowodnione, że kartel został zakończony pomiędzy 1998 r. a 1992 r., oraz stwierdzając w motywie 251 i nast. decyzji, że skoro uczestnicy kartelu nigdy nie powiadomili się wzajemnie o zamiarze zakończenia porozumień, należało wywnioskować, że nie doszło do utworzenia nowego kartelu, ale jedynie do rozwoju organicznego struktury złożonego kartelu, Komisja milcząco przyznała, że nie dysponuje bezpośrednim dowodem na okoliczność istnienia kartelu pomiędzy 1998 r. a 1992 r. W ten sposób oparła się ona na domniemaniach i jej zdaniem wiążących zachowaniach, naruszając tym samym wymogi w zakresie przeprowadzania dowodów i zasadę in dubio pro reo (wyrok Trybunału z dnia 16 grudnia 1975 r. w sprawach połączonych od 40/73 do 48/73, 50/73, od 54/73 do 56/73, 111/73, 113/73 i 114/73 Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, Rec. str. 1663, pkt 354; wyrok z dnia 14 lutego 1978 r. w sprawie 27/76 United Brands przeciwko Komisji, Rec. str. 207, pkt 261–266 i z dnia 28 marca 1984 r. w sprawach połączonych 29/83 i 30/83 CRAM i Rheinzink przeciwko Komisji, Rec. str. 1679, pkt 16). Ponadto wzajemne powiadomienie się o zamiarze położenia kresu kartelowi nie stanowi w żadnym razie warunku zakończenia porozumienia sprzecznego z prawem konkurencji (wymieniony w pkt 46 powyżej wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 59 i nast.). Z tego względu skarżąca nie ma obowiązku udowodnienia, że nie uczestniczyła w naruszeniu w danym okresie, lecz Komisja musi przedstawić dowód, że skarżąca rzeczywiście brała w nim udział (wyrok Trybunału z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie C-185/95 P Baustahlgewebe przeciwko Komisji, Rec. str. I-8417, pkt 58).

102 W drugiej kolejności skarżąca podnosi, że Komisja błędnie oceniła różne dokumenty, które miały dowodzić istnienia kartelu pomiędzy 1988 r. a 1992 r.

103 Po pierwsze, na poparcie swoich twierdzeń skarżąca zwraca uwagę na to, że Nippon Soda, przedstawiając fakty w uwagach z dnia 23 lutego 2000 r., na których opiera się Komisja, tylko w jednym miejscu wspomina o istnieniu spotkań pomiędzy 1998 r. a 1990 r., które były kontynuowane aż do dnia 13 maja 1998 r. w różnych formach i jedynie na poziomie kierowników sprzedaży i kierowników zakładów. Tymczasem Komisja pomija fakt, że oświadczenia Nippon Soda świadczą z jednej strony o tym, że zakończono odbywanie spotkań „na szczycie" w 1988 r., a z drugiej strony o tym, że spotkania na poziomie kierowników sprzedaży i kierowników zakładów pomiędzy 1988 r. a 1990 r. dotyczyły jedynie sposobu ochrony uczestników przed konkurencją ze strony Monsanto i organizacji wymiany informacji, która nie stanowiła naruszenia prawa konkurencji.

104 Po drugie, jeśli chodzi o notatkę z dnia 5 maja 1990 r. przedstawioną przez Nippon Soda (zwaną dalej „notatką z dnia 5 maja 1990 r."), na podstawie której Komisja wywnioskowała, że spotkanie odbyło się w 1989 r., skarżąca podnosi, wręcz przeciwnie, że na wstępie dokument ten wymienia powody, dla których współpraca handlowa została zerwana w 1989 r., tj. istnienie różnicy zdań pomiędzy Sumitomo a Degussa i Rhône-Poulenc. Ponadto notatka z dnia 5 maja 1990 r. wskazuje na to, że spotkanie w sierpniu 1989 r. miało na celu odwiedzenie Degussa od sprzedaży metioniny po obniżonej cenie. Z tej notatki wynika jednak, że Degussa kategorycznie odparła wszelkie usiłowania odwiedzenia jej od tego zamiaru, ponieważ jej celem handlowym było konkurowanie z Monsanto i Sumitomo. Poza tym spotkanie można najwyżej uznać za próbę zachęcenia skarżącej przez Nippon Soda i Rhône-Poulenc do wzięcia udziału w naruszeniu, i dowodzi w każdym razie, że nie miała ona zamiaru antykonkurencyjnego.

105 Zatem w motywach 103–106 decyzji Komisja niesłusznie wywnioskowała z notatki z dnia 5 maja 1990 r., że kwestia ewentualnego odbycia nowego spotkania została

podniesiona, ale nie wiadomo, czy takie spotkanie rzeczywiście się odbyło, podczas gdy Nippon Soda stwierdziła w niej, że niemożliwe było wspólne określenie ceny sprzedaży, ponieważ nawet Rhône-Poulenc nie była zainteresowana wspólną polityką cenową.

106 Wreszcie w notatce z dnia 5 maja 1990 r. stwierdzono, że „wszystko przemawia za tym, że Degussa nie interesuje się szczególnie tym, co rzeczywiście myśli Rhône-Poulenc". Skarżąca zastanawia się nad podstawą twierdzenia Komisji wyrażonego w motywie 106 decyzji, że Degussa, Rhône-Poulenc i Nippon Soda spotkały się kilka razy pomiędzy 1989 r. a 1990 r. w celu omówienia cen i danych dotyczących rynku oraz podjęcia decyzji co do ich wspólnej reakcji na nową sytuację na rynku. Przypomina ona, że — wręcz przeciwnie — Degussa wyraziła się jasno względem innych przedsiębiorstw, że nie zamierza dalej realizować porozumień.

107 Po trzecie, skarżąca utrzymuje, że Komisja nie dowiodła w sposób wymagany prawem, że uczestniczyła ona w naruszeniu pomiędzy 1990 r. a 1992 r. W istocie z dodatkowego oświadczenia Rhône-Poulenc z dnia 5 grudnia 2000 r. wynika, że spotkanie w dniu 10 czerwca 1990 r. pomiędzy Degusa i Rhône-Poulenc zakończyło się powzięciem decyzji o nawiązaniu kontaktu z Nippon Soda w celu omówienia obniżki cen i organizacji bardziej regularnych spotkań. Twierdzenie Komisji, że kartel z 1986 r. nigdy nie został zakończony i że Nippon Soda uczestniczyła już w podjęciu takich środków, jest błędne (motyw 110 decyzji).

108 Poza tym notatka Nippon Soda dotycząca spotkania w Seulu w dniu 7 listopada 1990 r. (zwana dalej „notatką ze spotkania w dniu 7 listopada 1990 r.") nie zawiera żadnej wskazówki dotyczącej porozumienia co do ogłoszenia lub wprowadzenia podwyżki cen, ale wskazuje, wręcz przeciwnie, że Rhône-Poulenc i Degussa nie przewidywały drugiej podwyżki cen bez udziału Monsanto. Wbrew twierdzeniom Komisji ten dokument nie pozwala na wniosek co do istnienia pierwszej podwyżki cen, jak potwierdza notatka z dnia 5 maja 1990 r. Ponadto skarżąca twierdzi

w istocie, że nie można opierać się na sformułowaniach zawartych w tej notatce, ponieważ nie jest to oryginał, ale tłumaczenie, prawdopodobnie z języka japońskiego, jak świadczy jej układ graficzny oraz oczywisty błąd co do roku podanego w dacie „listopad 1998 r.".

109 Podobnie Komisja nie była w stanie ustalić istnienia jakiegokolwiek porozumienia w 1991 r. W oświadczeniu z dnia 26 maja 1999 r. Rhône-Poulenc wskazała, że spotkania w 1991 r. „miały na celu zbudowanie i zwiększenie zaufania pomiędzy trzema konkurentami". Te spotkania doprowadziły do negocjacji przygotowawczych, które nie osiągnęły stadium próby porozumienia lub uzgodnionej praktyki. Tę analizę potwierdza ponadto dodatkowe oświadczenie Rhône-Poulenc z dnia 5 grudnia 2000 r.

110 Komisja utrzymuje, że udowodniła w sposób wymagany prawem udział skarżącej w jednolitym i ciągłym naruszeniu pomiędzy lutym 1986 r. a lutym 1999 r. i powtarza swoje twierdzenia zawarte w motywach 96–115, 212, 255 i 256 decyzji.

2. Ocena Sądu

111 Należy stwierdzić, że skarżąca nie kwestionuje w niniejszej skardze swojego udziału w dwóch kartelach, jej zdaniem odrębnych, w jednym w okresie od lutego 1986 r. do jesieni 1988 r., w którym uczestniczył także japoński producent Sumitomo i w drugim — w okresie od marca 1992 r. do października 1997 r., kiedy to jej zdaniem naruszenie zostało zakończone, wbrew twierdzeniom Komisji, że naruszenie trwało aż do lutego 1999 r. Jeśli chodzi o okres od 1988 r. do 1992 r.,

uważa ona, że Komisja nie wykazała istnienia kartelu, w którym miałaby ona uczestniczyć i dlatego Komisja popełniła błąd w ocenie, uznając, że brała ona udział w jednolitym i ciągłym naruszeniu pomiędzy marcem 1986 r. a marcem 1999 r.

112 Należy zatem określić, czy Komisja dowiodła w sposób wymagany prawem, że w okresie od jesieni 1988 r. do marca 1992 r. skarżąca uczestniczyła w działaniach, które stanowią naruszenie art. 81 ust. 1 WE i art. 53 Porozumienia o EOG i które wraz z niekwestionowanymi naruszeniami dokonanymi przed tym okresem i po tym okresie, wpisują się w „całościowy plan" z uwagi na identyczny cel polegający na zakłóceniu konkurencji na wspólnym rynku. W tym świetle należy ocenić w odniesieniu do tego okresu dowody zebrane przez Komisję oraz wnioski, do których doszła ona w motywach 95 i nast. decyzji.

a) W przedmiocie udziału skarżącej w porozumieniu i/lub uzgodnionej praktyce pomiędzy 1988 r. a 1992 r.

113 Na wstępie należy wskazać, że skarżąca zarzuca w pierwszej kolejności Komisji, że w motywach 212 i 251 i nast. decyzji wywnioskowała, że kartel nie został przerwany jedynie na podstawie takiej okoliczności, że po wycofaniu się Sumitomo w 1988 r. uczestnicy kartelu z 1986 r. nie wyrazili zamiaru zakończenia porozumień. Opierając się na takim domniemaniu, Komisja przerzuciła spoczywający na niej co do zasady ciężar dowodu.

114 Należy w tym względzie przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem wymóg pewności prawa, z którego muszą korzystać podmioty gospodarcze, oznacza, że w przypadku gdy istnieje spór co do istnienia naruszenia reguł konkurencji, Komisja, na której spoczywa ciężar udowodnienia stwierdzonych przez nią naruszeń, przedstawia materiał dowodowy potwierdzający w sposób wymagany prawem stan

faktyczny odnoszący się do naruszenia. Jeśli chodzi o podnoszony czas trwania naruszenia, ta sama zasada pewności prawa zobowiązuje Komisję — w przypadku braku materiału dowodowego potwierdzającego bezpośrednio czas trwania naruszenia — do przedstawienia przynajmniej materiału dowodowego odnoszącego się do faktów wystarczająco bliskich w czasie, który pozwala logicznie przyjąć, że naruszenie to trwało nieprzerwanie pomiędzy dwoma konkretnymi punktami w czasie (wymieniony w pkt 101 powyżej wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 58 oraz wyrok Sądu z dnia 7 lipca 1994 r. w sprawie T-43/92 Dunlop Slazenger przeciwko Komisji, Rec. str. II-441, pkt 79).

115 Zasada domniemania niewinności ustanowiona w art. 6 ust. 2 EKPC należy do praw podstawowych, które zgodnie z orzecznictwem Trybunału, potwierdzonym także w preambule Jednolitego aktu europejskiego i w art. 6 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej oraz w art. 47 Karty, są uznane we wspólnotowym porządku prawnym. Biorąc pod uwagę charakter spornych naruszeń oraz charakter i surowość związanych z nimi sankcji, zasada domniemania niewinności ma zastosowanie w szczególności do postępowań w sprawie naruszenia reguł konkurencji, stosowanych w przypadku przedsiębiorstw, które mogą zakończyć się nałożeniem grzywien lub kar pieniężnych (zob. podobnie w szczególności wymieniony w pkt 38 powyżej wyrok ETPC w sprawie Öztürk przeciwko Niemcom oraz wyrok z dnia 25 sierpnia 1987 r. w sprawie Lutz przeciwko Niemcom, seria A nr 123 A; wyrok Trybunału z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-199/92 P Hüls przeciwko Komisji, Rec. str. I-4287, pkt 149 i 150 oraz w sprawie C-235/92 P Montecatini przeciwko Komisji, Rec. str. I-4539, pkt 175 i 176).

116 W niniejszym przypadku należy rzeczywiście zaznaczyć, że Komisja w motywie 212 decyzji stwierdziła:

„[...] W motywach 95–125 zostało wykazane, że uczestnicy nadal brali udział w spotkaniach w 1989 r., 1990 r. i 1991 r. i że nie zdystansowali się od tego publicznie. Z uwagi na wyraźnie antykonkurenyjny charakter wcześniejszych spotkań brak dowodów potwierdzających, że ich udział w spotkaniach był pozbawiony wszelkich zamiarów antykonkurencyjnych, pozwala na stwierdzenie, że bezprawne działania były faktycznie kontynuowane [...]".

117 Jednak z argumentacji Komisji znajdującej się w motywach 96–125, 212 i 255 decyzji wynika, że w żaden sposób nie oparła się ona wyłącznie lub w przeważającej części na niewyrażeniu przez strony kartelu z 1986 r. zamiaru zakończenia tego kartelu po 1988 r., lecz podjęła się skrupulatnej analizy dokumentów przedstawionych przez uczestników kartelu, na podstawie których wyciągnęła wniosek, że nigdy nie wyrazili oni zamiaru zakończenia porozumień oraz że działalność kartelu nigdy nie została przerwana.

118 W świetle całej decyzji nie można zarzucać Komisji, że jej ocena dotycząca jednolitego i ciągłego naruszenia, a więc istnienia tego naruszenia pomiędzy 1988 r. a 1992 r., opiera się na twierdzeniu, że skoro uczestnicy kartelu z 1986 r. nie zaznaczyli swojego zamiaru zakończenia go, to należało domniemywać, że spotkania, które odbyły się pomiędzy 1989 r. a 1991 r. miały cel antykonkurencyjny i że stanowią kontynuację wcześniejszego kartelu. W konsekwencji argument skarżącej, jakoby Komisja wykazała istnienie naruszenia po jesieni 1988 r., opierając się na samym domniemaniu, nie może zostać przyjęty.

119 Jednak należy określić, czy dokumenty, na których oparła się Komisja, mogą dowodzić w sposób wymagany prawem, że skarżąca uczestniczyła w naruszeniu prawa konkurencji pomiędzy 1988 r. i 1992 r., a w przypadku twierdzącej odpowiedzi, czy to naruszenie stanowi kontynuację wcześniejszego kartelu, którego istnienie nie jest kwestionowane przez skarżącą.

120 Z analizy akt sprawy wynika, że pomiędzy 1988 r. a 1992 r. należy wyróżnić dwa okresy: pierwszy od końca 1988 r., kiedy to z pierwotnego kartelu wycofała się Sumitomo, aż do końca lata 1990 r. oraz drugi okres od końca lata 1990 r. do marca 1992 r. Jeśli chodzi o ten drugi okres, to skarżąca przyznaje się do udziału w uznawanym przez nią za odrębne naruszeniu.

W przedmiocie okresu od końca 1988 r. do końca lata 1990 r.

121 Jeśli chodzi o okres rozciągający się od końca 1988 r. do lata 1990 r., należy przypomnieć, że Komisja podniosła w motywach 98–106 decyzji, że wskutek wycofania się Sumitomo z pierwotnego kartelu Degussa, Rhône-Poulenc i Nippon Soda, pomimo dużych trudności w koordynacji ich działań, spotkały się kilka razy pomiędzy 1989 r. a 1990 r. w celu omówienia cen i danych dotyczących rynku oraz podjęcia decyzji co do ich wspólnej reakcji na nową sytuację na rynku związaną z wejściem na rynek Monsanto. W związku z tym Komisja odniosła się do następujących spotkań, których skarżąca nie kwestionuje:

Data	Miejsce	Uczestnicy
sierpień 1989 r.	Brak informacji	Nippon Soda, Degussa, Rhône-Poulenc
jesień 1989 r.	Japonia	Nippon Soda, Degussa
10 czerwca 1990 r.	Frankfurt nad Menem	Degussa, Rhône-Poulenc

122 Argumentacja skarżącej polega w istocie na twierdzeniu, że te spotkania nie świadczą o kontynuacji kartelu i że jednak dokumenty, na których opiera się Komisja, dowodzą, że uczestnicy tych spotkań nie zgadzali się ze sobą i że zwłaszcza skarżąca odrzuciła wszelkie propozycje dotyczące kartelu cenowego.

123 Tymczasem z odpowiedzi Nippon Soda z dnia 23 lutego 2000 r. na wniosek Komisji o udzielenie informacji (zwanej dalej „oświadczeniem Nippon Soda z dnia 23 lutego 2000 r.") oraz z notatki z dnia 5 maja 1990 r. wynika wprawdzie, że od 1988 r. spotkania „na szczycie" już się nie odbywały, jednak według tych samych dokumentów spotkania na poziomie kierowników sprzedaży i kierowników zakładów nadal były organizowane pomiędzy 1988 r. a 1998 r. oraz miały częściowo na celu zastąpienie wcześniejszych spotkań na szczycie, czego skarżąca nie kwestionuje.

124 Ponadto, wprawdzie z oświadczenia Nippon Soda z dnia 23 lutego 2000 r. nie można wywodzić, że w okresie od 1989 r. do 1990 r. uczestnicy spotkań uzgodnili ustalanie cen, podział klientów i ograniczenie mocy produkcyjnych, jednak należy podkreślić, że oświadczenie to wskazuje w pkt 2.8 i 2.9 na to, że został rozwinięty bardziej elastyczny system „cen docelowych" i że spotkania miały na celu ochronę przed konkurencją ze strony nowego przedsiębiorstwa na rynku Monsanto i służącą temu wymianę informacji. W pkt 6.2 pod tytułem „Cel spotkań po dniu 1 stycznia 1990 r." Nippon Soda potwierdza ten opis, zaznaczając, że w 1990 r. działalność Monsanto stanowiła główne zagrożenie dla stron porozumień i że spotkania te, przedstawione jako regularne, skupiały się na zestawianiu informacji dotyczących tej działalności i na omawianiu cen docelowych.

125 Poza tym z notatki z dnia 5 maja 1990 r. wynika w szczególności, że w sierpniu 1989 r. odbyło się jedno spotkanie pomiędzy Nippon Soda, Rhône-Poulenc i Degussa, a jesienią 1989 r. odbyło się drugie spotkanie pomiędzy Degussa i Nippon Soda, czego skarżąca nie kwestionuje. Te spotkania miały na celu odwiedzenie Degussa od sprzedaży metioniny po obniżonych cenach. Zgodnie z tym samym dokumentem odrzuciła ona tę propozycję, co świadczy o tym, że strony nie uzgodniły cen w trakcie tych spotkań. Notatka wskazuje, że przy tej okazji Degussa zaznaczyła między innymi, że musiała obniżyć ceny w celu utrzymania sprzedaży na tym samym poziomie i w konsekwencji swoich kosztów stałych oraz że rozsądna cena metioniny kształtowała się na poziomie 2,80 USD za kilogram, a aktualna cena wynosząca 3 USD/kg była zbyt wysoka.

126 Skarżąca podnosi, iż ta notatka dowodzi, że istnienie kartelu pomiędzy uczestnikami tamtych spotkań było niemożliwe.

127 W tym względzie należy przyznać, że notatka z dnia 5 maja 1990 r. wskazuje na to, że Degussa od 1989 r. do lata 1990 r. zastosowała dużą obniżkę cen zwłaszcza w celu przejęcia klientów Monsanto. Podobnie Nippon Soda twierdzi, że stosunki pomiędzy

Degussa i Rhône Poulenc pogorszyły się i że krótkoterminowa strategia Rhône-Poulenc będzie prawdopodobnie polegać na dalszym konkurowaniu z Monsanto, Degussa, Sumitomo i Nippon Soda.

128 Jednak należy podkreślić, że chociaż Komisja nie wykazała istnienia porozumienia cenowego, dowiodła ona, że w tym okresie skarżąca uczestniczyła w spotkaniach z Nippon Soda i Rhône-Poulenc i że w trakcie tych spotkań doszło do wymiany informacji dotyczących sytuacji na rynku, omówiono poziom cen, a ich uczestnicy przedstawili strategię handlową, którą zamierzali prowadzić na rynku, przy czym skarżąca mianowicie oświadczyła, że za rozsądną cenę uważała wówczas 2,80 USD/kg.

129 Z tego względu na podstawie tego krótkiego okresu rozciągającego się od końca 1988 r. do końca lata 1990 r. nie można wyciągnąć wniosku o braku zgody uczestników co do tego, że porozumienie zakończyło się, ponieważ nie tylko spotkania odbywały się nadal regularnie, ale poza tym miały one mianowicie na celu uzgodnienie wspólnego zachowania wobec nowych danych rynkowych. Okoliczność, że skarżąca przez pewien czas stosowała obniżkę cen w celu przejęcia klientów Monsanto i że sporadycznie odrzucała propozycje nieobniżania cen składane przez Nippon Soda i Rhône-Poulenc, nie może prowadzić do wniosku, że skarżąca zamierzała zdystansować się od spotkań i działać niezależnie, tym bardziej, że zgodnie z notatką z dnia 5 maja 1990 r. planowała ona uzgodnić z innymi uczestnikami podwyżkę cen od lipca 1990 r. i właśnie z tego powodu tak ważne było skłonienie Rhône-Poulenc do podjęcia wspólnych wysiłków co do podwyżki cen.

130 Należy poza tym stwierdzić, że rzekoma różnica zdań pomiędzy Degussa i Rhône-Poulenc, która w notatce z dnia 5 maja 1990 r. jest tylko przypuszczeniem, nie przeszkodziła tym przedsiębiorstwom w spotkaniu się dwa razy w trakcie lata 1990 r., po raz pierwszy w biurze Degussa w dniu 10 czerwca 1990 r. we Frankfurcie

nad Menem, a po raz drugi w Paryżu. Przy okazji tego drugiego spotkania — według niekwestionowanych oświadczeń Rhône-Poulenc — strony wymieniły informacje dotyczące rynku. W szczególności Rhône-Poulenc przedstawiła Degussa dane dotyczące jej obrotu światowego, a sprzedaż Degussa była przedmiotem rozmów, chociaż żadne konkretne dane liczbowe nie zostały podane przez tę ostatnią.

131 Wynika z tego, tak jak podkreśla w istocie Komisja w motywie 103 decyzji, że chociaż pomiędzy końcem 1988 r. i latem 1990 r. pierwotny kartel został zachwiany w związku z wycofaniem się Sumitomo i wejściem na rynek Monsanto, Degussa, Rhône-Poulenc i Nippon Soda nadal spotykały się w tym okresie w celu uzgodnienia wspólnej strategii w zwalczaniu konkurencji ze strony Monsanto i w związku z tym były wymieniane informacje dotyczące zwłaszcza cen i sprzedaży Rhône-Poulenc, Nippon Soda i Degussa oraz informacje dotyczące działalności Monsanto.

132 Tymczasem na tym etapie należy przypomnieć, że pojęcie „uzgodnionej praktyki" oznacza pewien rodzaj koordynacji pomiędzy przedsiębiorstwami, która wprawdzie nie prowadzi jeszcze do zawarcia umowy we właściwym tego słowa znaczeniu, lecz pozwala świadomie na zastąpienie konkurencji wraz z jej zagrożeniami praktyczną współpracą przedsiębiorstw (wyrok Trybunału z dnia 14 lipca 1972 r. w sprawie C-48/69 ICI przeciwko Komisji, Rec. str. 619, pkt 64). Kryteria w zakresie spornej koordynacji i współpracy określone w orzecznictwie, dalekie od wymagania opracowania rzeczywistego „planu", winny być interpretowane w duchu postanowień traktatu dotyczących konkurencji, zgodnie z którymi każdy podmiot gospodarczy winien określać w sposób autonomiczny politykę, jaką zamierza realizować na wspólnym rynku. O ile zgadza się, iż przywołany wymóg autonomii nie wyłącza prawa podmiotów gospodarczych do przystosowywania się w sprawny sposób do postępowania konkurentów, które stwierdzają lub którego się spodziewają, o tyle jednak zdecydowanie sprzeciwia się on wszelkim kontaktom miedzy tymi podmiotami gospodarczymi, tak bezpośrednim jak i pośrednim, które miałyby na celu lub skutkowałyby bądź wywieraniem wpływu na postępowanie aktualnego lub potencjalnego konkurenta na rynku, bądź ujawnieniem temu konkurentowi postępowania, które one same zdecydowały lub planują realizować na rynku (wymieniony w pkt 101 powyżej wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko

Komisji, pkt 173 i 174 oraz wyrok Sądu z dnia 20 kwietnia 1999 r. w sprawach połączonych od T-305/94 do T-307/94, od T-313/94 do T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 i T-335/94 Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-931, pkt 720).

133 W celu udowodnienia, że doszło do uzgodnionej praktyki, nie jest konieczne wykazanie, że dany konkurent formalnie zobowiązał się w stosunku do innego lub innych konkurentów do przyjęcia określonego zachowania lub że konkurenci wspólnie ustalili swoje zachowanie na rynku w przyszłości (wyrok Sądu z dnia 15 marca 2000 r. w sprawach połączonych T-25/95, T-26/95, od T-30/95 do T-32/95, od T-34/95 do T-39/95, od T-42/95 do T-46/95, T-48/95, od T-50/95 do T-65/95, od T-68/95 do T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 i T-104/95 Cimenteries CBR i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-491, pkt 1852). Wystarczy, że oświadczając swój zamiar, konkurent wykluczył lub przynajmniej istotnie ograniczył niepewność co do zachowania, jakiego można oczekiwać z jego strony na rynku (wyroki Sądu z dnia 17 grudnia 1991 r. w sprawie T-4/89 BASF przeciwko Komisji, Rec. str. II-1523, pkt 242 i w sprawie T-7/89 Hercules Chemicals przeciwko Komisji, Rec. str. II-1711, pkt 260).

134 Poza tym, jak przypomina skarżąca, wzajemne powiadomienie się o zamiarze zakończenia kartelu nie jest wprawdzie warunkiem jego zakończenia, jednak zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, jeśli przedsiębiorstwo uczestniczy w spotkaniach przedsiębiorstw — nawet nie biorąc w nich czynnego udziału — które mają antykonkurenyjny cel i nie dystansuje się publicznie od tych spotkań, dając w ten sposób do zrozumienia innym uczestnikom, że zgadza się z wynikiem tych spotkań i że się do niego zastosuje, można uznać za udowodnione, że bierze udział w kartelu będącym rezultatem tych spotkań (wymieniony w pkt 133 powyżej wyrok Sądu w sprawie Hercules Chemicals przeciwko Komisji, pkt 232; z dnia 10 marca 1992 r. w sprawie T-12/89 Solvay przeciwko Komisji, Rec. str. II-907, pkt 98 i z dnia 6 kwietnia 1995 r. w sprawie T-141/89 Tréfileurope przeciwko Komisji, Rec. str. II-791, pkt 85 i 86).

135 Nawet jeśli z akt sprawy przedstawionych powyżej wynika, że pomiędzy uczestnikami spotkań mogły istnieć różnice zdań, nie zmienia to faktu, że spotkania te nadal się odbywały, a Degussa nie zdystansowała się publicznie od tych spotkań,

jako że wskazała ona między innymi, jakie będzie jej zachowanie na rynku i jaką cenę uważa za rozsądną, i ponieważ sama wyraziła zamiar uzgodnienia działań w celu podniesienia cen w lipcu 1990 r.

136 Ponadto skoro z treści art. 81 ust. 1 WE wynika, że uzgodniona praktyka obejmuje — poza uzgodnieniem przedsiębiorstw — zachowanie na rynku będące wynikiem tego uzgodnienia i związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy nimi (wyroki Trybunału z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-49/92 P Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, Rec. str. I-4125, pkt 118 i wymieniony w pkt 115 powyżej wyrok w sprawie Hüls przeciwko Komisji, pkt 161), należy domniemywać, z zastrzeżeniem przeciwnego dowodu, który muszą przedstawić podmioty zainteresowane, że przy określaniu swojego zachowania na rynku przedsiębiorstwa uczestniczące w uzgodnieniu i działające na rynku uwzględniają informacje, które wymieniły ze swoimi konkurentami (ww. wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 121 i ww. wyrok w sprawie Hüls przeciwko Komisji, pkt 162). Obowiązuje to tym bardziej wtedy, gdy uzgodnienie ma miejsce stale w trakcie długiego okresu, tak jak w niniejszym przypadku, gdyż kartel zaczął się w 1986 r.

137 Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, należy wyciągnąć wniosek, że Komisja słusznie uznała w motywie 106 decyzji, że „przynajmniej pewne jest, że [...] w 1989 r. i 1990 r. strony były w kontakcie, wymieniały informacje dotyczące cen i sprzedaży oraz omawiały podwyżkę cen", i że na tej podstawie wywnioskowała, opierając się w motywie 194 i nast. decyzji na przywołanym powyżej orzecznictwie, że w tym okresie skarżąca uczestniczyła w porozumieniu i/lub w uzgodnionej praktyce.

138 W tym względzie kwestia, czy — jak wskazuje Komisja w motywie 106 — notatka Nippon Soda z dnia 7 listopada 1990 r. pozwalała na wyciągnięcie wniosku, że „pierwsza" akcja zmierzająca do podwyżki cen miała już miejsce latem 1990 r., nie ma znaczenia, ponieważ Komisja nie opiera swoich wniosków na tej okoliczności, która jest przedstawiona jedynie dodatkowo, jako po prostu prawdopodobna

okoliczność. Poza tym trzeba przyznać, że nie można uważać, że takie przypuszczenie jest pozbawione wszelkich podstaw, ponieważ ta notatka wskazuje jasno we wstępie, że Phône-Poulenc i Degussa były „nerwowe w związku z zaproponowaną drugą podwyżką cen", a Degussa przejawiła już swój zamiar podwyższenia cen w lipcu 1990 r. i dlatego nawiązała kontakt z Rhône-Poulenc i Nippon Soda w celu zorganizowania trójstronnego spotkania.

139 Podobnie argument skarżącej, jakoby z dodatkowego oświadczenia Rhône-Poulenc z dnia 5 grudnia 2000 r. wynikało, że przedstawiciele tej spółki i Degussa spotkali się po raz pierwszy w dniu 10 czerwca 1990 r. i wtedy powzięli decyzję o nawiązaniu kontaktu z Nippon Soda oraz że wówczas nie istniało ani porozumienie, ani nie był kontynuowany jakikolwiek program, nie może podważać oświadczeń Nippon Soda ani przedstawionej przez nią notatki z dnia 5 maja 1990 r., z której wynika, że spotkania na poziomie kierowników sprzedaży i kierowników zakładów nadal się odbywały w trakcie spornego okresu oraz że w szczególności w sierpniu 1989 r. odbyło się spotkanie pomiędzy Nippon Soda, Rhône-Poulenc i Degussa, a jesienią 1989 r. drugie spotkanie pomiędzy Degussa i Nippon Soda.

140 W istocie dodatkowe oświadczenie Rhône-Poulenc z dnia 5 grudnia 2000 r., na którym opiera się skarżąca, zwyczajnie wskazuje, że panowie H. i B. z Rhône-Poulenc zachęcali pana K., który został zatrudniony w tym przedsiębiorstwie w kwietniu 1990 r., do nawiązania kontaktu z panią R. z Degussa celem przedstawienia się jako następca pana B. Fakt, że pan K. i pani R. spotkali się po raz pierwszy w dniu 10 czerwca 1990 r., nie może zatem oznaczać, że kontakty pomiędzy Rhône-Poulenc, Degussa i Nippon Soda zostały przerwane między końcem 1988 r. a tą datą. Podobnie też, jedyna wskazówka w oświadczeniu, że w trakcie dwustronnego spotkania w dniu 10 czerwca 1990 r. Rhône-Poulenc i Degussa postanowiły skontaktować się z Nippon Soda w celu omówienia spadku cen metioniny i możliwości odbywania bardziej regularnych spotkań, nie może prowadzić do wniosku, że te przedsiębiorstwa przerwały wszelkie dwustronne lub trójstronne kontakty po wycofaniu się Sumitomo z kartelu pod koniec 1988 r.

W przedmiocie okresu od końca lata 1990 r. do marca 1992 r.

141 Jeśli chodzi o okres od końca lata 1990 r. do marca 1992 r., należy przypomnieć w pierwszej kolejności, że oświadczenie Rhône-Poulenc z dnia 26 maja 1999 r. wskazuje jednoznacznie, że Degussa, Rhône-Poulenc i Nippon Soda spotkały się w Hongkongu pod koniec lata 1990 r. w celu omówienia niedawnej obniżki cen metioniny i przy tej okazji uzgodniły podwyższenie swoich cen z 2,50 do 2,80 USD/kg.

142 Notatka Nippon Soda dotycząca spotkania, które odbyło się w Seulu w dniu 7 listopada 1990 r., co do którego Komisja ma wątpliwości, czy w rzeczywistości nie chodzi o spotkanie z dnia 19 listopada 1990 r., które Rhône-Poulenc w swoim dodatkowym oświadczeniu z dnia 5 grudnia 2000 r. umiejscawia w Hongkongu, wskazuje, że uczestnicy tego spotkania doszli do porozumienia w następujących kwestiach: po pierwsze, utrzymanie obowiązujących cen w strefie marki niemieckiej (DEM) (tj. 5,10 DEM/kg) w pierwszym kwartale 1991 r., po drugie, ogłoszenie podwyżki cen o ok. 10% w tej samej strefie, która miała obowiązywać od kwietnia 1991 r., po trzecie, ogólna podwyżka cen w ramach drugiej akcji od stycznia 1991 r. i po czwarte, dostosowanie cen w strefach, w których poziom cen jest niski (w szczególności w Kanadzie) w celu powstrzymania odsprzedawców przed ponownym wywozem. Poza tym jedno spotkanie powinno było mieć miejsce pod koniec lutego 1991 r. w Europie w celu omówienia cen na miesiąc kwiecień 1991 r. i okres następujący po tej dacie.

143 Wynika z tego, że najpóźniej w listopadzie 1990 r. istniała wspólna wola uczestników spotkań odnośnie do dokonania podwyżki cen, której zasady zostały określone i w związku z tym należy uznać, że istniało pomiędzy nimi porozumienie.

144 W tym względzie argument skarżącej, która nie kwestionuje treści notatki Nippon Soda, oparty na tym, jakoby ta notatka świadczyła o tym, iż Degussa nie miała zamiaru podwyższać cen bez udziału Monsanto, nie może zostać przyjęty.

145 Z jednej strony w żaden sposób nie wynika z tej notatki, a zwłaszcza z cytowanego przez skarżącą pkt iii) tej notatki („Zarówno Rhône-Poulenc, jak i Degussa będą musiały osobno nawiązać kontakt z Monsanto i spróbować przekonać ją do przyłączenia się do drugiej akcji podwyższania cen. Spotkania z Monsanto muszą odbyć się w listopadzie 199[0], aby być gotowym do zaproponowanej podwyżki cen planowanej na styczeń 1991 r. i dalej po tej dacie"), że udział Monsanto był koniecznym warunkiem porozumienia. Ta notatka wspomina jedynie, że Rhône-Poulenc i Degussa miały spróbować przekonać Monsanto do udziału w kartelu i to przed podwyżką cen zaproponowaną na styczeń 1991 r., i nie wskazuje, że porozumienia nie zostaną zawarte, jeśli nie weźmie ona udziału w kartelu. Wydaje się, że przewidziane działania bardziej nadają się do zwiększenia skuteczności porozumienia, aniżeli są warunkiem jego istnienia.

146 Z drugiej strony przyjmując nawet, że tę wzmiankę można zrozumieć jako warunek wykonania porozumienia, nie zmienia to faktu, że strony miały wspólną wolę podwyższenia cen metioniny na rynku i że z tego względu powstało antykonkurencyjne porozumienie (zob. podobnie wymieniony w pkt 53 powyżej wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 228). Poza tym część porozumienia polegająca na dostosowaniu cen w strefach, w których poziom cen był niski, w celu powstrzymania odsprzedawców od ponownego wywozu była niezależna od udziału Monsanto.

147 Ponadto rzekome wskazówki przedstawione przez skarżącą, które miały dowieść, że notatka Nippon Soda z dnia 7 listopada 1990 r. nie była oryginałem, lecz tłumaczeniem, są nie tylko zwykłymi twierdzeniami, których istnienia nie była ona w stanie wykazać, ale poza tym nie mogą w żaden sposób podważyć mocy dowodowej tego dokumentu i należy je oddalić jako bezzasadne.

148 Wreszcie należy stwierdzić, że w każdym razie skarżąca nie kwestionuje twierdzenia Rhône-Poulenc zawartego w oświadczeniu z dnia 26 maja 1999 r., o którym Komisja przypomniała w swojej odpowiedzi na skargę, jakoby Nippon Soda, Degussa i Rhône-Poulenc uzgodniły pod koniec lata 1990 r. w Hongkongu podwyższenie cen z 2,50 do 2, 80 USD/kg.

149 Jeśli chodzi o okres po porozumieniu z listopada 1990 r., skarżąca podnosi ponownie, że Komisja nie udowodniła jej udziału w porozumieniu lub w uzgodnionej praktyce aż do marca 1992 r., ponieważ spotkania, do udziału w których przyznaje się, polegały jedynie, jej zdaniem, na podniesieniu poziomu zaufania wśród konkurentów.

150 To twierdzenie jest oczywiście bezzasadne. W istocie skarżąca pomija fakt, że wprawdzie w oświadczeniu Rhône-Poulenc z dnia 26 maja 1999 r. jest rzeczywiście mowa — co też ona sama potwierdza — o kwartalnych spotkaniach, które rozpoczęły się w 1991 r. i odbywały się w różnych miastach Europy i Azji i służyły podniesieniu poziomu zaufania stron, niemniej w tym samym dokumencie dodano, że w trakcie tych spotkań uczestnicy „dyskutowali o produkcji, o konkurentach w Chinach i w Azji, o klientach i o ostatnich umowach" i że „wymieniali często dane dotyczące sprzedaży w danym regionie lub kraju". „Chociaż nigdy nie doszło do podziału klientów, wysiłki trwale skupiały się na utrzymaniu cen". Dodatkowe oświadczenie Rhône-Poulenc z dnia 5 grudnia 2000 r. uzupełnia tę wypowiedź, wskazując, że kwartalne spotkania prowadziły do wymiany informacji dotyczących strategii cenowych i kwestii związanych z produkcją, a ceny docelowe były uzgadniane dla poszczególnych regionów. Poza tym jest w nim mowa o tym, że gdy jeden z uczestników skarżył się na zachowanie innego konkurenta na rynku, strony starały się rozwiązać ten konflikt. Wreszcie na zakończenie Rhône-Poulenc stwierdza, że istniała jednomyślność co do tego, że należało powstrzymać się od drastycznych akcji, między innymi od znacznego obniżania cen.

151 Zatem Komisja, opierając się w motywach 115–123 decyzji na dokumentach opisanych powyżej, słusznie oddaliła w motywie 125 decyzji argumentację Degussa, jakoby jej udział w spotkaniach mających cel antykonkurencyjny przed 1992 r. nie został wykazany.

152 Wprawdzie decyzja nie podaje dokładnych informacji co do dat i miejsca tych spotkań w 1991 r., jednak oświadczenie Rhône-Poulenc, niekwestionowane przez skarżącą, jasno wskazuje, że decyzja o odbywaniu kwartalnych spotkań została już podjęta na początku 1991 r. Poza tym zarówno Nippon Soda, jak i Rhône-Poulenc opisują te spotkania jako ciągłą praktykę począwszy od 1991 r. aż do 1998 r. Zatem przywołany przez skarżącą fakt, że nie zostały dokładnie ustalone czas i miejsce spotkań kartelu w 1991 r., nie może doprowadzić do wniosku, że działania tego kartelu zostały przerwane w tym okresie, tym bardziej, że wykazano, że doszło do porozumienia w końcu 1990 r. i że skarżąca nie kwestionuje swojego udziału w porozumieniu w marcu 1992 r.

153 Tymczasem należy przypomnieć, że w przypadku braku materiału dowodowego, który może bezpośrednio potwierdzać czas trwania naruszenia, Komisja musi przedstawić przynajmniej materiał dowodowy odnoszący się do faktów wystarczająco bliskich w czasie, który pozwala logicznie przyjąć, że naruszenie to trwało nieprzerwanie pomiędzy dwoma konkretnymi punktami w czasie (wymieniony w pkt 114 powyżej wyrok w sprawie Dunlop Slazenger przeciwko Komisji, pkt 79 i wyrok Sądu z dnia 6 lipca 2000 r. w sprawie T-62/98 Volkswagen przeciwko Komisji, Rec. str. II-2707, pkt 188). Biorąc pod uwagę, że Komisja prawidłowo ustaliła istnienie w listopadzie 1990 r. niedozwolonego porozumienia oraz że skarżąca nie kwestionuje istnienia naruszenia od 1992 r. i, wreszcie, że zgodne oświadczenia Rhône-Poulenc i Nippon Soda wskazują na regularnie odbywane spotkania kwartalne od początku 1991 r., w niniejszym przypadku wymogi te należy uznać za spełnione.

154 Z powyższych rozważań wynika, iż Komisja słusznie uznała, że skarżąca brała udział w porozumieniu i/lub uzgodnionej praktyce pomiędzy końcem 1988 r. a marcem 1992 r.

b) W przedmiocie jednolitego i ciągłego naruszenia

155 Należy przypomnieć, że naruszenie art. 81 ust. 1 WE może wynikać nie tylko z pojedynczego działania, ale także z szeregu działań lub nawet z ciągłego zachowania. Fakt, że jedna lub kilka z części tego szeregu działań lub tego ciągłego zachowania mogą również same w sobie i wzięte osobno pod uwagę stanowić naruszenie tego postanowienia, nie może podważyć takiej wykładni (zob. podobnie wymieniony w pkt 136 powyżej wyrok w sprawie Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, pkt 81). Gdy różne działania wpisują się w „całościowy plan" z uwagi na identyczny cel polegający na zakłóceniu konkurencji na wspólnym rynku, Komisja może przypisać odpowiedzialność za te działania z punktu widzenia udziału w naruszeniu jako w całości (wyrok Trybunału z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-123, pkt 258).

156 Tymczasem należy wskazać, że kartele, w których — jak przyznała sama skarżąca — uczestniczyła przed końcem 1988 r. i po marcu 1992 r., miały z wyjątkiem Sumitomo, która wycofała się w 1988 r., tych samych uczestników oraz identyczny cel jak kartel, w którym skarżąca brała udział pomiędzy 1988 r. i 1992 r., tj. uzgodnione działanie mające na celu utrzymanie i podniesienie cen na rynku metioniny w EOG oraz wymianę informacji dotyczących cen, udziałów rynkowych i ilości sprzedaży.

157 Wynika z tego, że Komisja słusznie wywnioskowała w pkt 206–212 decyzji, że naruszenie, w którym wzięły udział Degussa, Rhône-Poulenc i Nippon Soda, należy określić jako jednolite i ciągłe.

158 Zarzut skarżącej oparty na tym, że naruszenie zostało przerwane pomiędzy końcem 1988 r. a marcem 1992 r., należy zatem oddalić.

B — *W przedmiocie zakończenia naruszenia*

1. Argumenty stron

159 Skarżąca uważa, że Komisja nie zdołała wykazać jej udziału w kartelu po jesieni 1997 r., tj. gdy kartel został zakończony wskutek odejścia z Rhône-Poulenc pana H., ponieważ jego następca — pan Z. — podjął decyzję o zerwaniu wszelkich kontaktów z konkurentami.

160 Na ponowne nawiązanie kontaktów zezwolił w marcu 1998 r. nowy dyrektor generalny Rhône-Poulenc, pan G., jedynie w celu zakończenia kartelu, unikając zbyt dużych zakłóceń na rynku.

161 Wreszcie istnienie porozumienia dotyczącego podwyżek cen, zawartego pomiędzy Degussa i Rhône-Poulenc nie dowodzi kontynuacji działań pierwotnego kartelu obejmującego Degussa, Rhône-Poulenc i Nippon Soda.

162 Komisja uważa, że zarzuty skarżącej dotyczące braku dowodów odnoszących się do jej twierdzeń zawartych w motywach 180–185 decyzji nie są uzasadnione.

2. Ocena Sądu

163 W pierwszej kolejności należy wskazać, tak jak zaznacza Komisja w motywie 180, że wprawdzie po odejściu pana H. jesienią 1997 r. jego następca pan Z. rzeczywiście zarządził przerwanie wszelkich kontaktów między Rhône-Poulenc a jej konkurentami, jednak nie ulega wątpliwości, że od marca 1998 r. następca pana Z., tj. pan G. zezwolił na kontynuację kontaktów z konkurentami w celu „łagodnego lądowania" i uniknięcia zbyt dużych zakłóceń na rynku oraz jednocześnie nakazał zakończyć kwartalne spotkania.

164 Tymczasem opinia dyrektora generalnego Rhône-Poulenc, który nie brał udziału w spotkaniach, że kontakty pomiędzy stronami kartelu miały umożliwić łagodne zakończenie kartelu, nie tylko nie stanowi dowodu, że tak właśnie było, ale dowodzi, że Rhône-Poulenc i jej konkurenci zamierzali jednak nadal dokonywać uzgodnień aż do późniejszego momentu, kiedy to ostatecznie zostanie zakończony kartel. Potwierdza to także przedmiot spotkań, które odbyły się po wydaniu zgody przez pana G., tak jak zostanie to dalej zbadane. Ponadto, zgodnie z oświadczeniami Rhône-Polenc, dopiero w lutym 1999 r. dyrekcja nakazała ostatecznie przerwać kontakty z konkurentami.

165 Okoliczność, że Komisja uznała w motywie 181 decyzji, iż prawdopodobnego wyjaśnienia w sprawie zakończenia kwartalnych spotkań należy doszukiwać się w fakcie, iż były one bardzo widoczne i mogły zostać odkryte z uwagi na postępy w dochodzeniu osiągnięte wówczas przez amerykańskie organy ochrony konkurencji w sektorze witamin, nie ma w tym względzie znaczenia. W istocie to wyjaśnienie jest tylko przypuszczeniem, z którego Komisja nie wyciąga żadnych konsekwencji

w stosunku do skarżącej i w żaden sposób nie wpływa ono na prawidłowość ustalenia dokonanego przez Komisję, że od marca 1998 r. pan G., dyrektor generalny Rhône-Poulenc, na nowo zezwolił na kontakty z konkurentami.

166 W drugiej kolejności Sąd stwierdza, że skarżąca nie kwestionuje, że odbyły się następujące spotkania, które są wymienione w motywach 179–184 decyzji:

Data	Miejsce	Uczestnicy
maj 1998 r.	Frankfurt nad Menem lub Düsseldorf	Degussa, Rhône-Poulenc, Nippon Soda
koniec lata/początek jesieni 1998 r.	Heidelberg	Degussa, Rhône-Poulenc
4 lutego 1999 r.	Nancy	Degussa, Rhône-Poulenc
4 lutego 1999 r. (wieczorem)	Paryż	Nippon Soda, Rhône-Poulenc

167 Należy także stwierdzić, że w okresie od jesieni 1997 r. do lutego 1999 r. Degussa i Rhône-Poulenc spotkały się dwa razy, po raz pierwszy pod koniec lata lub na początku jesieni 1998 r. w Heidelbergu i po raz drugi w dniu 4 lutego 1999 r. w Nancy. Zdaniem Komisji Degussa i Rhône-Poulenc uzgodniły tam odpowiednio podwyżkę cen i ustalenie cen docelowych (3,20 USD/kg, tj. 5,30 DEM/kg).

168 Skarżąca nie kwestionuje wyraźnie tych okoliczności, ale utrzymuje, że Komisja nie może opierać się na nich w celu wykazania kontynuacji wcześniejszego kartelu, który obejmował trzech uczestników (Degussa, Rhône-Poulenc i Nippon Soda).

169 Nie można przychylić się do tej argumentacji.

170 W istocie, jak słusznie wskazuje Komisja, z oświadczeń Rhône-Poulenc wynika, że między kwietniem 1998 r. a dniem 4 lutego 1999 r. dwustronne kontakty, zwłaszcza telefoniczne, nadal były kontynuowane pomiędzy Rhône-Poulenc i Degussa z jednej strony i Rhône-Poulenc i Nippon Soda z drugiej strony.

171 Poza tym Nippon Soda w swoich oświadczeniach, które zostały zawarte w załączniku przez samą skarżącą, wskazuje w szczególności, że w październiku 1998 r. spotkała się z przedstawicielem Rhône-Poulenc podczas kolacji w Paryżu, a z przedstawicielami Degussa po raz pierwszy we Frankfurcie nad Menem również w październiku 1998 r., a drugi raz w Tokio jesienią 1998 r. Zdaniem Nippon Soda te spotkania miały umożliwić omówienie warunków na rynku i trendów cenowych. Poza tym, także według tego dokumentu, Rhône-Poulenc i Nippon Soda spotkały się w dniu 4 lutego 1999 r. w Paryżu i omówiły przy tym popyt i warunki na rynku metioniny, natomiast tego samego wieczora odbyło się także spotkanie Degussa z Rhône-Poulenc w Nancy.

172 Wreszcie skarżąca nie kwestionuje także faktu, że spotkanie trójstronne odbyło się w maju 1998 r. (Rhône-Poulenc umiejscawia je we Frankfurcie nad Menem, a Nippon Soda w Düsseldorfie), w trakcie którego, według oświadczeń Rhône-Poulenc, których skarżąca nie zakwestionowała, Nippon Soda potwierdziła, że przyłączy się do każdej podwyżki cen.

173 Z powyższych rozważań wynika, że skarżąca nie może uważać, że Komisja nie wykazała w sposób wymagany prawem udziału Nippon Soda w tym uzgodnieniu pomiędzy jesienią 1997 r. a lutym 1999 r. Należy bowiem stwierdzić, iż podczas całego tego okresu, tak jak zostało to wskazane w motywie 184 decyzji, trzej uczestnicy kartelu utrzymywali kontakty dwustronne. Zarówno Rhône-Poulenc, jak

i skarżąca nadal utrzymywały kontakt z Nippon Soda w celu omawiania warunków rynkowych i poziomu cen, podczas gdy Nippon Soda zgodziła się co do zasady na wszelką podwyżkę cen w trakcie ostatniego spotkania trójstronnego, które odbyło się w maju 1998 r. W tych okolicznościach sam fakt, że po tym spotkaniu trójstronnym te trzy spółki nie odbywały już spotkań trójstronnych, nie może oczywiście prowadzić do wniosku, że kartel wówczas został zakończony.

174 W tym względzie argument skarżącej, jakoby z motywu 184 decyzji Komisji wynikało, że Komisja oparła swoje rozumowanie na zwykłym domniemaniu, że kontakty dwustronne zostały utrzymane po spotkaniu w maju 1998 r., jest oczywiście pozbawiony wszelkich podstaw. Z motywów 182–184 wynika bowiem, że Komisja wykazała istnienie takich kontaktów na podstawie zgodnych oświadczeń Rhône-Poulenc i Nippon Soda, tak jak opisano powyżej. Jedyne przypuszczenie Komisji w motywie 184 dotyczy ustalenia spotkania trójstronnego, w trakcie którego jego uczestnicy postanowili zakończyć kontakty trójstronne, co nie wpływa na prawidłowość jej ustaleń.

175 W każdym razie zakładając nawet, że nie można dowieść, iż Nippon Soda uczestniczyła w kartelu po jesieni 1997 r., nie zmienia to faktu, że zgodnie z dodatkowym oświadczeniem Rhône-Poulenc z dnia 5 grudnia 2000 r., którego mocy dowodowej skarżąca nie była w stanie zakwestionować, skarżąca wzięła udział wraz z Rhône-Poulenc w dwóch spotkaniach, jednym pod koniec lata lub na początku jesieni 1998 r. w Heidelbergu oraz w drugim w dniu 4 lutego 1999 r. w Nancy, podczas których ustalono ceny docelowe i podwyżkę cen. Tymczasem ewentualne wycofanie się Nippon Soda z wcześniejszego kartelu nie może wpłynąć ani na oczywiście antykonkurencyjny charakter spotkań, ani na to, że stanowią one kontynuację wcześniejszego kartelu, zgodnie z orzecznictwem przywołanym w pkt 155 powyżej.

176 Z powyższych rozważań wynika, że należy oddalić zarzut skarżącej dotyczący daty zakończenia naruszenia ustalonej przez Komisję.

C — *W przedmiocie zawieszenia kartelu*

177 Na wypadek gdyby naruszenie należało uznać za jednolite i ciągłe, skarżąca podnosi posiłkowo, że Komisja — podobnie jak w tzw. sprawie „rur preizolowanych" [decyzja Komisji 1999/60/WE z dnia 21 października 1998 r. dotycząca postępowania na podstawie art. 85 traktatu WE (IV/35.691/E-4 — Rury preizolowane) (Dz.U. 1999, L 24, str. 1)] — powinna była uwzględnić fakt, że naruszenie to zostało przynajmniej zawieszone pod koniec 1988 r. do marca 1992 r. i od jesieni 1997 r.

178 W tym względzie na początku należy zauważyć, że ten zarzut pozbawiony jest znaczenia, ponieważ dotyczy okresu następującego po jesieni 1997 r. W istocie zawieszenie kartelu może mieć miejsce jedynie wtedy, gdyby miało okazać się, że dane naruszenie, jakkolwiek jednolite i ciągłe, zostało w krótkim okresie zakłócone, tak iż ten okres nie może zostać zaliczony do całego czasu trwania naruszenia, oczywiście pod warunkiem że kartel ponownie zaczął w pełni funkcjonować. Ta metoda pozwala na pogodzenie pojęcia jednolitego i ciągłego naruszenia z wymogami, które wynikają z dokładnego określenia czasu trwania naruszenia i tym samym — jako że obliczenie kwoty grzywny zależy między innymi od tego kryterium — z zasady proporcjonalności grzywny.

179 Tymczasem skarżąca podnosi, że kartel został zawieszony od jesieni 1997 r. do dnia 4 lutego 1999 r., tj. do daty, którą Komisja uznała za koniec naruszenia. Ta argumentacja służy w istocie podważeniu daty zakończenia naruszenia i zatem powtórzeniu w tym względzie krytyki skarżącej. Zarzut skarżącej dotyczący zawieszenia kartelu po jesieni 1997 r. powinien w konsekwencji zostać oddalony z powodów przedstawionych w pkt 163–176 powyżej, z których wynika, że po ostatnim spotkaniu trójstronnym w maju 1998 r. spotkania dwustronne Nippon Soda z Rhône-Poulenc i ze skarżącą odbywały się aż do dnia 4 lutego 1999 r.

180 Jeśli chodzi o okres od końca 1988 r. do marca 1992 r., należy przypomnieć, że wcześniejsza praktyka decyzyjna Komisji nie stanowi sama w sobie ram prawnych grzywien w dziedzinie konkurencji (zob. w szczególności wymieniony w pkt 80 powyżej wyrok w sprawie Scandinavian Airlines System przeciwko Komisji, pkt 87 i przywołane tam orzecznictwo). Poza tym należy stwierdzić, że w wymienionym w pkt 58 powyżej wyroku w sprawie Lögstör Rör przeciwko Komisji (pkt 59–65), Sąd wskazał jedynie, że Komisja sama przyznała i uwzględniła w swojej decyzji dotyczącej sprawy rur preizolowanych okoliczność, że kartel został zwieszony od października 1993 r. do marca 1994 r. i że — wbrew twierdzeniom skarżącej — Komisja nie zarzuciła jej udziału w działaniach antykonkurencyjnych w tym okresie.

181 Wynika z tego, że uwzględnienie przez Komisję w sprawie rur preizolowanych faktu, że w jej opinii kartel został zawieszony, nie dowodzi sam w sobie niezgodności z prawem niniejszej decyzji, ponieważ Komisja nie postąpiła w niej w taki sam sposób.

182 Ponadto należy odróżnić niniejszy przypadek od sprawy rur preizolowanych przywołanej przez skarżącą. W tej sprawie bowiem Komisja rzeczywiście uznała w motywie 152 decyzji, że w okresie sześciu miesięcy pomiędzy październikiem 1993 r. i marcem 1994 r. kartel, zakwalifikowany jako jednolite i ciągłe naruszenie, został zawieszony. W tym względzie uwzględniła ona fakt, że producenci wznieci „wojnę cenową" i że poziom cen na głównych rynkach rzeczywiście obniżył się o 20% oraz że choć w tym okresie producenci nadal uczestniczyli w spotkaniach dwustronnych i trójstronnych, żaden szczegół dotyczący przedmiotu tych spotkań, poza żądaniem wyrównania zgłoszonym przez Tarco i odrzuconym przez Lögstör, nie był dostępny (motyw 52).

183 W niniejszym przypadku wprawdzie z notatki Nippon Soda z dnia 5 maja 1990 r. wynika, że Degussa tymczasowo stosowała obniżkę cen metioniny, jednak

podobieństwo do sprawy rur preizolowanych nie może wykraczać poza to stwierdzenie. Inaczej niż w tamtej sprawie, w niniejszym przypadku Komisja dysponowała przekonywającymi dowodami wskazującymi na to, że jakkolwiek uczestnikom kartelu nie udało się ustalić podwyżki cen przed listopadem 1990 r., przedmiotem spotkań, które odbyły się pomiędzy końcem 1988 r. i listopadem 1990 r., w których wzięła udział skarżąca, było ustalenie wspólnej reakcji na wejście na rynek Monsanto i wymiana informacji dotyczących działalności Monsanto, ilości sprzedaży i cen metioniny, tak jak zostało to wcześniej przedstawione.

184 Poza tym, inaczej niż w sprawie rur preizolowanych, z oświadczenia Rhône-Poulenc z dnia 26 maja 1999 r. wynika, że spadek cen metioniny od lata 1989 r. nie wynikał z przywrócenia przez uczestników kartelu między nimi wolnej konkurencji, ale z wejścia na rynek Monsanto i HAM oraz z ogólnego spadku popytu. Z notatki Nippon Soda z dnia 5 grudnia 1990 r. wynika także, że Degussa w pierwszej kolejności obniżyła ceny, mianowicie dlatego że chciała przejąć klientów Monsanto, a potem zaproponowała uczestnikom kartelu podwyżkę cen w lipcu 1990 r., ponieważ Monsanto sama ogłosiła podwyżkę cen w lipcu 1990 r.

185 Wreszcie, tak jak stwierdzono wcześniej, Komisja prawidłowo ustaliła, że porozumienie mające na celu podwyżkę cen zostało zawarte pod koniec lata i/lub w listopadzie 1990 r. i że po jego zawarciu odbywały się spotkania kwartalne, w trakcie których wymieniano informacje dotyczące rynku i ustalano ceny docelowe.

186 Biorąc pod uwagę dowody przedstawione przez Komisję, należy zatem oddalić jako bezzasadny zarzut skarżącej oparty na tym, że naruszenie zostało przynajmniej

zwieszone między 1988 r. i 1992 r. Wniosek ten nie przesądza jednak kwestii związanej z rzeczywistymi skutkami tego naruszenia na rynku w tym okresie.

187 Z całości powyższych rozważań wynika, że zarzut drugi należy w całości oddalić.

III — *W przedmiocie zarzutu trzeciego opartego na błędach w ocenie, naruszeniu prawa, błędach w ustaleniach faktycznych, naruszeniu zasad proporcjonalności, równego traktowania i nieretroaktywności kar oraz obowiązku uzasadnienia przy ustalaniu kwoty grzywny*

188 Zarzut trzeci dzieli się zasadniczo na cztery części dotyczące odpowiednio wagi naruszenia, podwyższenia grzywny w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku, współpracy skarżącej i naruszenia zasady nieretroaktywności kar.

A — *W przedmiocie wagi naruszenia*

189 Skarżąca przytacza zasadniczo trzy zarzuty oparte, po pierwsze, na braku uzasadnienia przy określeniu wagi naruszenia, po drugie, na błędzie w ocenie w odniesieniu do rozmiaru właściwego rynku geograficznego i, po trzecie, na błędzie w ocenie wpływu naruszenia na rynek.

1. W przedmiocie uzasadnienia wagi naruszenia

a) Argumenty stron

190 Skarżąca podnosi zasadniczo, że ocena Komisji dotycząca bardzo ciężkiego naruszenia nie jest wystarczająco uzasadniona, zwłaszcza jeśli chodzi o kwotę podstawową grzywny, tj. 35 milionów EUR, która jest wyższa od minimalnej kwoty przewidzianej przez wytyczne za bardzo ciężkie naruszenia, tj. 20 milionów EUR. Utrzymuje ona w szczególności, że zgodnie z zasadą legalności kar Komisja powinna była wyważyć wszystkie elementy uwzględnione przy kwalifikacji naruszenia jako bardzo ciężkiego i przy ustaleniu kwoty podstawowej.

191 Komisja uważa, że ten zarzut nie jest uzasadniony.

b) Ocena Sądu

192 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem uzasadnienie indywidualnej decyzji musi przedstawiać w wyraźny i jednoznaczny sposób rozumowanie instytucji będącej autorem aktu, pozwalając zainteresowanym na zapoznanie się z podstawami podjętego środka, zaś właściwemu sądowi na dokonanie jego kontroli. Wymóg uzasadnienia należy oceniać w odniesieniu do konkretnej sytuacji. Nie ma wymogu, by uzasadnienie wyszczególniało wszystkie istotne okoliczności faktyczne i prawne, ponieważ ocena, czy uzasadnienie aktu spełnia wymogi art. 253 WE, winna opierać się nie tylko na jego brzmieniu, ale także uwzględniać okoliczności, w jakich ten akt został wydany (wyrok Trybunału z dnia 2 kwietnia 1998 r. w sprawie C-367/95 P Komisja przeciwko Sytraval i Brink's France, Rec. str. I-1719, pkt 63).

193 Jeśli chodzi w szczególności o obliczenie kwoty grzywien nałożonych przez Komisję za naruszenie wspólnotowego prawa konkurencji, należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem istotne wymogi formalne, do których należy obowiązek uzasadnienia, są spełnione wtedy, gdy Komisja w swej decyzji wskaże te elementy oceny, które umożliwiły jej zmierzenie wagi i czasu trwania naruszenia (wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-291/98 P Sarrió przeciwko Komisji, Rec. str. I-9991, pkt 73). Ponadto zakres obowiązku uzasadnienia należy określić, biorąc pod uwagę, że wagę naruszeń należy ustalić na podstawie licznych okoliczności, przy czym nie ma potrzeby ustalania wiążącej lub wyczerpującej listy kryteriów, które należy obowiązkowo uwzględnić (wymienione w pkt 45 powyżej postanowienie w sprawie SPO i in. przeciwko Komisji, pkt 54; wymieniony w pkt 46 powyżej wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 378 i wyrok Sądu z dnia 30 września 2003 r. w sprawach połączonych T-191/98, od T-212/98 do T-214/98 Atlantic Container Line i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-3275, pkt 1532).

194 Trzeba także przypomnieć, że istotne wymogi formalne, na które składa się obowiązek uzasadnienia, nie zobowiązują Komisji do wskazania w decyzji danych liczbowych związanych z metodą obliczania grzywien, a jedynie elementów oceny, które pozwoliły jej na ustalenie wagi i czasu trwania naruszenia (wymieniony w pkt 193 powyżej wyrok w sprawie Sarrió przeciwko Komisji, pkt 73 i 76 oraz wymieniony w pkt 193 powyżej wyrok w sprawie Atlantic Container Line i in. przeciwko Komisji, pkt 1558).

195 Tymczasem należy stwierdzić, że w niniejszym przypadku Komisja najpierw wyjaśniła w motywach 271–275, że skoro naruszenie polegało na działaniach związanych z podziałem rynku i ustalaniem cen, tj. dotyczyło głównego czynnika konkurencji, z uwagi na swoją istotę musiało ono zostać uznane za bardzo poważne. Następnie w motywach 276–291 Komisja wskazała powody, dla których uznała, że naruszenie miało rzeczywisty wpływ na rynek. Następnie w motywie 292 Komisja zaznaczyła, że właściwy rynek geograficzny obejmował cały obszar Wspólnoty, a także cały EOG po jego utworzeniu. Wreszcie w motywach 294–300 wyjaśniła ona, że należało uwzględnić, w jakiej mierze przedsiębiorstwa są w stanie wyrządzić znaczną szkodę konkurencji, i biorąc pod uwagę udziały rynkowe uczestników, utworzyć dwie kategorie przedsiębiorstw. Do pierwszej z nich należało zaliczyć

Degussa i Rhône-Poulenc, a do drugiej Nippon Soda. Ostatecznie na tej podstawie Komisja wywnioskowała w motywie 302, że kwota podstawowa grzywien w zależności od wagi powinna być ustalona dla Degussa i Rhône-Poulenc w wysokości 35 milionów EUR, a dla Nippon Soda w wysokości 8 milionów EUR.

196 Z opisu działania kartelu przedstawionego w motywach 79–185 należy wyprowadzić taki wniosek, że Komisja wyjaśniła w sposób wymagany prawem powody, które jej zdaniem, uzasadniały uznanie naruszenia za „bardzo poważne". W istocie, zgodnie z orzecznictwem przywołanym w pkt 193 i 194 powyżej, wymóg uzasadnienia nie oznacza, że Komisja musi wyjaśnić arytmetyczne wyważenie kryteriów uwzględnionych przy ustalaniu wagi naruszenia. Należy zatem oddalić argument skarżącej, jakoby Komisja, nie przedstawiając, w jaki sposób wyważyła uwzględnione przez nią kryteria, tj. charakter naruszenia, rozmiar właściwego rynku geograficznego, rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek, naruszyła zasadę legalności, której jednym z przejawów jest obowiązek uzasadnienia.

197 Jeśli chodzi wreszcie o argument skarżącej, jakoby decyzja nie wskazywała powodów uzasadniających ustalenie kwoty powyżej minimalnej kwoty przewidzianej przez wytyczne za bardzo poważne naruszenia, należy przypomnieć, że zgodnie z pkt 1 A tiret trzecie wytycznych, których zgodność z prawem nie jest kwestionowana przez skarżącą, „możliwe" kwoty podstawowe za bardzo poważne naruszenia wynoszą powyżej „20 milionów [EUR]". Komisja chciała w ten sposób zastrzec sobie, zgodnie z szerokim zakresem uznania, którym dysponuje w dziedzinie grzywien, możliwość ustalenia kwot podstawowych powyżej tej kwoty w zależności od każdego przypadku. W tych okolicznościach nie ma powodu, by wymagać od niej przedstawienia szczególnych powodów, dla których postanowiła ustalić kwotę podstawową powyżej 20 milionów EUR, albowiem jej decyzja wyjaśnia w sposób wymagany prawem powody, które same w sobie uzasadniają ustalenie kwoty podstawowej na poziomie określonym w decyzji. Tymczasem, tak jak wynika z pkt 196 powyżej, należy stwierdzić, że Komisja w sposób wymagany prawem przedstawiła okoliczności, które jej zdaniem, ze względu na wagę naruszenia uzasadniają ustalenie kwoty podstawowej grzywny w wysokości 35 milionów EUR.

198 Należy zatem oddalić zarzut skarżącej dotyczący braku uzasadnienia zaliczenia naruszenia do bardzo poważnych naruszeń i ustalenia kwoty podstawowej grzywny w wysokości 35 milionów EUR ze względu na wagę naruszenia.

2. W przedmiocie rozmiaru właściwego rynku geograficznego

a) Argumenty stron

199 Skarżąca podnosi, że — wbrew twierdzeniom Komisji zawartym w odpowiedzi na skargę — z niektórych fragmentów decyzji wynika pośrednio, że kartel został uznany za kartel o zasięgu światowym. Komisja wskazała bowiem, że podwyżka cen była omawiana „dla każdego regionu i dla każdego kraju" (motyw 128) i w różnych miejscach decyzji odnosiła się do innych regionów świata niż EOG (motywy 138, 139, 155 i 158). Jednak to stwierdzenie nie jest w żaden sposób poparte dowodami. Poza tym uznając, że naruszenie miało zasięg światowy, Komisja naruszyła zasadę ne bis in idem i przeceniła skutki kartelu.

200 Komisja uważa, że ta argumentacja jest bezzasadna.

b) Ocena Sądu

201 Sąd wskazuje, że choć w niektórych fragmentach decyzji znajdują się wzmianki o dyskusjach dotyczących innych państw aniżeli państwa europejskie (zob.

w szczególności motywy 87, 138 i 139), z motywu 2 decyzji wynika jasno, że stwierdzenie naruszenia przez Komisję odnosi się jedynie do EOG. Znajduje to poparcie w motywie 292 w związku z badaniem wielkości właściwego rynku geograficznego.

202 Twierdzenie skarżącej, że Komisja uznała, iż kartel ma zasięg światowy, nie jest trafne. W każdym razie zakładając nawet, że tak było, należy zauważyć, że przy określeniu kwoty grzywny w motywach 268–312 decyzji Komisja wcale nie uwzględniła ewentualnego światowego zasięgu kartelu, a nieliczne elementy przywołane powyżej, z których miałby wynikać taki zasięg, zostały zawarte jedynie mimochodem w części opisującej działanie kartelu (motywy 79–185). W szczególności zaś z motywów 272, 275 i 293 oraz z tytułu rubryki dotyczącej „rzeczywistego wpływu na rynek metioniny w EOG" wynika, że przy określaniu kwoty grzywny zostały uwzględnione jedynie cechy charakterystyczne naruszenia dotyczące wspólnego rynku i EOG — po jego utworzeniu.

203 Komisja nie uwzględniła także, wbrew twierdzeniom skarżącej, rzekomego światowego zasięgu kartelu jako okoliczności obciążającej.

3. W przedmiocie oceny wpływu naruszenia na rynek

a) Argumenty stron

204 Skarżąca uważa, że Komisja nie dowiodła w sposób wymagany prawem rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek.

205 Zwraca ona uwagę na to, że kartel nie przewidywał żadnego mechanizmu podwyżki cen i że zostały określone jedynie ceny docelowe. Podobnie nie istniał również żaden mechanizm dotyczący podziału limitów, ilości sprzedaży i klientów ani też mechanizm nadzoru i kompensacji służący zapewnieniu przestrzegania cen docelowych.

206 Skarżąca podkreśla także, że wskazując, iż brak udziału Novus w kartelu przeszkodził w osiągnięciu cen docelowych (motyw 276 i nast.) i że pomimo naruszenia ceny zostały obniżone pomiędzy 1992 r. a 1997 r. (motyw 287 i nast.), Komisja niesłusznie uznała, że te okoliczności nie dowodzą, iż wykonanie porozumień nie wpłynęło na strukturę i wahania cen na rynku metioniny, i zatem błędnie oceniła rzeczywiste skutki naruszenia na rynku.

207 Stwierdzając jedynie wpływ naruszenia na rynek, Komisja naruszyła wytyczne, które w odniesieniu do kategorii naruszeń w zależności od ich wagi przewidują w pkt 1 A tiret trzecie, że „[w] każdej z tych kategorii, a w szczególności jeżeli chodzi o poważne i bardzo poważne naruszenia, możliwa skala grzywien umożliwi stosowanie zróżnicowanego traktowania przedsiębiorstw w zależności od charakteru popełnionego naruszenia". Chociaż Komisja przyznaje, że w przypadku rozpatrywanego naruszenia mamy do czynienia ze złożonym stanem faktycznym, który był dostosowywany w przeciągu lat do rzeczywistych warunków rynku, to wcale nie dokonała ona rozróżnienia pomiędzy rzeczywistymi skutkami tego złożonego stanu faktycznego.

208 Nie przedstawiając dowodu dotyczącego rzeczywistego wpływu kartelu, Komisja naruszyła wymogi dotyczące ciężaru dowodu. Skarżąca podkreśla bowiem, że w motywie 287 decyzji Komisja wskazuje, iż przedsiębiorstwa uczestniczące w kartelu nie przedstawiły dowodu, że wykonanie porozumienia nie wpłynęło na ustalanie i wahania cen na rynku metioniny. Tymczasem to właśnie na Komisji spoczywa obowiązek udowodnienia zarówno rozmiaru skutków naruszenia, jak i samego wystąpienia naruszenia (wymieniony w pkt 115 powyżej wyrok w sprawie Hüls przeciwko Komisji, pkt 154 i wymieniony w pkt 101 powyżej wyrok w sprawie

Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 58). Zdaniem skarżącej, skoro Komisja nie wykazała, jak duży był rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek, należy stwierdzić, że nie było takiego wpływu i że w związku z tym kwota grzywny powinna była być niższa. W tych okolicznościach skarżąca uważa, że można zaakceptować jedynie minimalną kwotę przewidzianą w przypadku bardzo poważnych naruszeń, tj. 20 milionów EUR.

209 Komisja uważa, że ta argumentacja nie jest zasadna.

210 Na wstępie zaznacza ona, że wcale nie stwierdziła w części decyzji dotyczącej rzeczywistego wpływu naruszenia, że istniały mechanizmy podwyżki cen, czy też podziału limitów, ilości sprzedaży i klientów, czy też mechanizm nadzoru i kompensacji służący zapewnieniu przestrzegania cen docelowych. Argumenty skarżącej są zatem bezprzedmiotowe.

211 Następnie podnosi ona, że poza rzeczywistym wpływem na rynek uwzględniła charakter naruszenia i rozmiar właściwego rynku geograficznego, czego skarżąca nie zakwestionowała.

212 Ponadto przypomina ona, że antykonkurencyjne porozumienia zostały wykonane i że ogólnie tytułem informacji podano klientom ceny w prasie specjalistycznej. Tymczasem takie informacje miały z pewnością wpływ na rynek (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-308/94 Cascades przeciwko Komisji, Rec. str. II-925, pkt 177). Wysiłki uczestników skierowane na odwrócenie spadku cen wskutek wejścia na rynek Monsanto i zmniejszenia popytu zakończyły się zresztą sukcesem.

213 Komisja wyciąga z tego taki wniosek, że nie ma wątpliwości, iż kartel miał rzeczywisty wpływ na rynek, który można ocenić, chociaż nie jest możliwe określenie, w jakim zakresie rzeczywiste ceny odstawały od cen, które byłyby stosowane, gdyby kartel nie istniał. Wytyczne przewidują bowiem, że Komisja uwzględnia rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek, a nie rozmiar tego wpływu.

b) Ocena Sądu

214 Należy na wstępie wskazać, że wprawdzie w decyzji Komisja nie powołała się wyraźnie na wytyczne, jednak określiła kwotę grzywny nałożonej na skarżącą poprzez zastosowanie metody obliczania przewidzianej w tych wytycznych.

215 Tymczasem zgodnie z wytycznymi (pkt 1 A akapit pierwszy) „[p]rzy ocenie wagi naruszenia należy wziąć pod uwagę jego rzeczywisty wpływ na rynek, tam gdzie może to być zmierzone [...]".

216 Podobnie, zgodnie z orzecznictwem, Komisja ma obowiązek dokonać takiej analizy; jeśli wydaje się, że ten wpływ jest wymierny (wymieniony w pkt 53 powyżej wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 143).

217 W związku z tym Komisja oparła się na tym, że naruszenie miało — jej zdaniem — rzeczywisty wpływ na rynek metioniny w EOG (motywy 276–291).

218 Na początku należy stwierdzić, że aby w niniejszym przypadku dokonać kontroli oceny Komisji w odniesieniu do wpływu naruszenia, wystarczy zbadać jej ocenę dotyczącą wpływu kartelu na ceny.

219 Z jednej strony należy zauważyć, że choć naruszenie zostało opisane przez Komisję jako kartel mający na celu utrzymanie lub podwyższenie cen, w ramach którego doszło do wymiany informacji co do wielkości sprzedaży i udziałów rynkowych, wpływ naruszenia na rynek został oceniony wyłącznie z punktu widzenia jego oddziaływania na ceny. Z drugiej strony analiza wpływu kartelu na ceny pozwala w każdym razie na ocenę także tego, czy cel wymiany informacji co do wielkości sprzedaży i udziałów rynkowych został osiągnięty, biorąc pod uwagę, że ta wymiana miała właśnie umożliwić skuteczną realizację kartelu cenowego (zob. podobnie wymieniony w pkt 53 powyżej wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 148 i przywołane tam orzecznictwo).

220 Poza tym w odpowiedzi na argumentację skarżącej, jakoby brak — niekwestionowany przez Komisję w ramach niniejszego zarzutu — mechanizmów podwyższania cen, podziału ilości sprzedaży i klientów, nadzoru i kompensacji świadczy o braku rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek, należy wskazać, że brak tych mechanizmów może wprawdzie wyjaśniać nieistnienie rzeczywistego wpływu naruszenia na ceny w przypadku, gdyby ustalono, że taki wpływ nie istnieje, jednak nie pozwala na domniemanie, że naruszenie nie miało takiego wpływu. Z tego względu należy zbadać okoliczności przytoczone przez Komisję w celu wykazania istnienia takiego oddziaływania.

221 W tym względzie Komisja uznała, że w trakcie całego czasu trwania kartelu członkom kartelu udało się utrzymać ceny na poziomie wyższym od poziomu, jaki obowiązywałby, gdyby nie doszło do niedozwolonych ustaleń (motyw 289).

222 Tymczasem należy przypomnieć, że przy określaniu wagi naruszenia należy uwzględnić zwłaszcza kontekst normatywny i gospodarczy zarzucanego zachowania (wymieniony w pkt 101 powyżej wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, pkt 612 oraz wymieniony w pkt 45 powyżej wyrok w sprawie Ferriere Nord przeciwko Komisji, pkt 38). W myśl orzecznictwa w celu oceny rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek Komisja jest zobowiązana do przyjęcia za punkt odniesienia konkurencję, jaka normalnie istniałaby w przypadku braku naruszenia (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, pkt 619 i 620; wyroki Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-347/94 Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, Rec. str. II-1751, pkt 235 oraz z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie T-141/94 Thyssen Stahl przeciwko Komisji, Rec. str. II-347, pkt 645).

223 Z powyższego wynika, że w przypadku karteli cenowych stwierdzenie przez Komisję, że porozumienia rzeczywiście umożliwiły zainteresowanym przedsiębiorstwom osiągnięcie wyższego poziomu cen transakcji aniżeli poziom, który obowiązywałby, gdyby kartel nie istniał, pozwala Komisji przy określaniu kwoty grzywny na uwzględnienie rozmiaru negatywnych skutków naruszenia na rynku i w zależności od wagi naruszenia na ustalenie wyższej kwoty grzywny od kwoty grzywny, jaka zostałaby ustalona w sytuacji, gdyby takie stwierdzenie nie miało miejsca.

224 W ramach tej oceny Komisja musi uwzględnić wszystkie obiektywne warunki właściwego rynku, biorąc pod uwagę kontekst gospodarczy i ewentualnie normatywny. Należy uwzględnić ewentualne istnienie „obiektywnych czynników gospodarczych", z których wynika, że w ramach „wolnej gry konkurencji" poziom cen nie zmieniłby się w taki sam sposób jak w przypadku cen rzeczywistych (wymieniony w pkt 212 powyżej wyrok w sprawie Cascades przeciwko Komisji, pkt 183 i 184 oraz wymieniony w pkt 222 powyżej wyrok w sprawie Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, pkt 234 i 235).

225 W niniejszym przypadku Komisja przedstawiła trzy argumenty na poparcie swych wniosków dotyczących rzeczywistego wpływu kartelu na poziom cen.

226 W pierwszej kolejności stwierdziła ona, że naruszenie zostało popełnione przez przedsiębiorstwa, które w rozpatrywanym okresie „dysponowały lwią częścią", oraz że biorąc pod uwagę fakt, iż ujawnione uzgodnienia służyły w szczególności podniesieniu poziomu cen ponad poziom, który zdołałyby one osiągnąć i ograniczeniu ilości sprzedaży oraz że były one realizowane w ciągły sposób przez ponad 10 lat, niechybnie miało to rzeczywisty wpływ na rynek (motywy 276, 278, 281 i 287).

227 W tym względzie Komisja wskazuje, że porozumienia kartelowe były wykonywane i że strony wymieniały dane dotyczące sprzedaży w trakcie całego czasu trwania kartelu w celu uzgodnienia nowych cen docelowych. Komisja dodaje, że nowe ceny docelowe zostały rzeczywiście podane do wiadomości klientów w specjalistycznej prasie (motyw 278).

228 W drugiej kolejności Komisja zwraca uwagę na to, że przez pierwsze lata trwania kartelu jego uczestnicy chcieli przede wszystkim podnieść ceny metioniny. Wraz z wejściem na rynek Monsanto w 1989 r. i ogólnym zmniejszeniem popytu spadkowy trend cen został odwrócony dzięki połączonym wysiłkom członków kartelu. W konsekwencji ich wysiłki skupiły się głównie na utrzymaniu cen na dotychczasowym poziomie (motyw 279).

229 Potwierdza to notatka przedstawiona przez Nippon Soda dotycząca spotkania, które odbyło się w dniu 17 maja 1993 r., z której wynika, że ceny metioniny rosły. Degussa zdołała sprzedać metioninę jednemu ze swoich największych klientów — Cebeco za cenę 6,80 DEM/kg. Tymczasem przed spotkaniem w dniu 7 listopada 1990 r. ceny kształtowały się jeszcze na poziomie 2,50 USD/kg (4,03 DEM/kg). Poza tym podczas spotkania w listopadzie 1990 r. członkowie kartelu uzgodnili podniesienie cen z 2,50 USD/kg do 2,80 USD/kg (4,51 DEM/kg). Nippon Soda wspomina o wyższych cenach: na skutek pierwszej podwyżki dotyczącej stycznia 1991 r. ceny miały wynosić 3,30–3,50 USD/kg [tj. średnio 5,10 DEM/kg zgodnie z informacjami

dostarczonymi przez Nippon Soda i 5,31–5,64 DEM/kg na podstawie danych Urzędu Statystycznego Wspólnot Europejskich (Eurostat)], a wskutek drugiej 3,60–3,70 USD/kg (5,80–5,92 DEM/kg) (motyw 280).

230 Wreszcie w trzeciej kolejności Komisja wskazała w motywie 290, że trudno sobie wyobrazić, że strony kartelu spotykałyby się regularnie na całym świecie w celu ustalania cen docelowych w czasie trwania naruszenia, biorąc pod uwagę związane z tym ryzyko, jeśliby uważały, że kartel nie ma wpływu na rynek metioniny.

231 Należy na początku zwrócić uwagę, jak w motywie 277 decyzji zaznacza Komisja, że dowód na rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek może w niektórych przypadkach okazać się szczególnie trudny do przeprowadzenia, ponieważ oznacza porównanie sytuacji wynikającej z tego naruszenia z sytuacją, która miałaby miejsce, gdyby do naruszenia nie doszło, co jest z natury hipotetyczne. W tym względzie ocena stanowiska, na którym oparła się Komisja w celu wykazania wpływu na rynek, powinna z jednej strony uwzględniać, że naruszenie sięga częściowo daleko w przeszłość (niekwestionowany przez skarżącą punkt wyjścia naruszenia został ustalony przez Komisję na początek 1986 r.) i z drugiej strony, że po 1993 r. ceny wykazywały trend spadkowy (zwłaszcza z powodu konkurencji ze strony Novus). Oznacza to, że Komisja nie miała obowiązku wykazać, iż ceny wzrosły wskutek porozumienia, ale że w braku takiego porozumienia spadłyby jeszcze bardziej, aniżeli rzeczywiście miało to miejsce.

232 Jeśli chodzi o pierwszą grupę argumentów przedstawioną przez Komisję, to należy stwierdzić, że z faktu posiadania przez strony kartelu większościowych udziałów w rynku oraz z okoliczności, że ujawnione porozumienia służyły podniesieniu cen do wyższego poziomu od tego, który rzeczywiście osiągnęłyby i ograniczeniu ilości sprzedaży, co dotyczy przedmiotu kartelu, a nie jego wpływu, wynika jedynie, że naruszenie mogło mieć znaczne skutki antykonkurencyjne, a nie, że tak właśnie było. Poza tym należy podkreślić, że zgodnie z twierdzeniami samej Komisji udział

w rynku członków kartelu stopniowo malał począwszy od wejścia na rynek Monsanto i pod koniec czasu trwania naruszenia ostatecznie osiągnął 60%, podczas gdy Novus (dawniej Monsanto) stała się w tym okresie pierwszym światowym producentem metioniny, której udział rynkowy ukształtował się na poziomie ponad 30% (motyw 44), co poza tym niepokoiło członków kartelu, począwszy od końca 1993 r. (motyw 150).

233 Jednak należy ponadto zaznaczyć, że Komisja wykazała w sposób wymagany prawem, że porozumienia były wykonywane, a zwłaszcza — zgodnie z motywem 278 — że ceny były dostosowywane do warunków rynkowych (motywy 88, 128, 130, 139, 150 i 154) oraz jeśli chodzi w szczególności o okresy od 1986 r. do 1988 r. i od 1992 r. do 1995 r., że nowe ceny docelowe były rzeczywiście podawane do wiadomości klientów, zazwyczaj w specjalistycznej prasie (motywy 88, 136, 157 i 167). Tymczasem, tak jak podnosi Komisja, tego rodzaju ogłoszenia mają wpływ na rynek i zachowania różnych uczestników rynku — zarówno ze strony podaży, jak i ze strony popytu, ponieważ oddziałują one na proces ustalania cen, gdyż ogłoszona cena stanowi punkt odniesienia w przypadku indywidualnych negocjacji cen transakcji z klientami (zob. podobnie wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-338/94 Finnboard przeciwko Komisji, Rec. str. II-1617, pkt 342), których pole działania przy negocjacjach cen zostało niewątpliwie ograniczone (zob. podobnie wymieniony w pkt 132 powyżej wyrok Trybunału z dnia 20 kwietnia 1999 r. w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, pkt 745).

234 Natomiast należy stwierdzić, że nie wykazano, iż pomiędzy jesienią 1988 r. i latem 1990 r. porozumienia kartelowe zostały wykonane i że ogłoszono ceny docelowe, przy czym Komisja przyznaje, że wejście na rynek Monsanto wzbudziło wtedy niepokój u uczestników kartelu (motyw 100).

235 Jeśli chodzi następnie o analizę podwyżki cen dokonaną przez Komisję w motywie 280, należy stwierdzić, że pozwala ona w sposób przekonywający na stwierdzenie, że ustalone przez uczestników kartelu ceny docelowe wzrosły pomiędzy 1990 r. i 1993 r. W istocie należy przypomnieć, że zgodnie z notatką z dnia 5 maja 1990 r. ceny metioniny znacznie spadły w 1989 r. i spadły aż do 2,00 USD/kg. Tymczasem, jak podkreśla Komisja, z oświadczeń Rhône-Poulenc wynika, że pod koniec lata 1990 r. cena metioniny wynosiła 2, 50 USD/kg (4,03 DEM/kg) i że miała zostać podwyższona do 2, 80 USD/kg (4,51 DEM/kg). Poza tym w notatce ze spotkania z dnia 7 listopada 1990 r. Nippon Soda wskazuje, że w tamtym czasie ceny kształtowały się na poziomie 3,40–3,50 USD/kg w strefie marki niemieckiej. Wreszcie w notatce z dnia 17 maja 1993 r. Nippon Soda wskazuje, że ceny wykazywały tendencję wzrostową i że Degussa sprzedała metioninę w drugim kwartale 1993 r. jednemu ze swoich klientów za cenę 6, 80 DEM/kg. Poza tym z motywów 132–152, które nie są kwestionowane przez skarżącą, wynika, że od 1992 r. do 1993 r. ceny docelowe zostały podniesione z 6,05 (motyw 132) do 6,20 DEM/kg (motyw 137), a ta ostatnia cena miała obowiązywać, poza niektórymi wyjątkami, do trzeciego kwartału 1993 r. (motyw 144). Chociaż te cele nie zawsze zostały osiągnięte, z motywu 136 wynika, że w Europie średnia cena metioniny w czwartym kwartale 1992 r. wynosiła 5,60 DEM/kg (tj. 3,35 USD/kg), a w pierwszym kwartale 1993 r. 5,20 DEM/kg (tj. 3,23 USD/kg). Wynika z tego, że począwszy od lata 1990 r. — pomimo wcześniejszej tendencji spadkowej — ceny docelowe oraz ceny transakcji wzrosły i w pewnym zakresie ustabilizowały się, z czego Komisja mogła słusznie wywnioskować, że połączone wysiłki uczestników kartelu miały w tym okresie rzeczywisty wpływ na rynek.

236 Niemniej jednak należy także wskazać, że Komisja nie wykazała w taki sam sposób wpływu kartelu przed 1990 r., co zdaje się wyraźnie przyznawać, jeśli chodzi w szczególności o okres od jesieni 1988 r. do lata 1990 r., jak i na tendencyjny spadek cen od 1993 r.

237 Tymczasem, jeśli chodzi o okres od jesieni 1988 r. do lata 1990 r., to już wcześniej zaznaczono, że wycofanie się z kartelu Sumitomo, wejście na rynek Monsanto

i ogólne zmniejszenie popytu zachwiały kartelem, co się przejawiło między innymi w znacznej obniżce cen stosowanych przez Degussa, która zamierzała przede wszystkim odzyskać udziały w rynku przejęte przez Monsanto, ponieważ obniżka ta miała wpływ na cały rynek.

238 Podobnie, jeśli chodzi o okres od 1993 r. do końca trwania kartelu, to z motywów 152–179 wynika, że ceny docelowe stopniowo obniżały się i że uczestnicy kartelu zauważyli, że cele te nie zostały osiągnięte (motywy 152, 153 i 160). Należy ponadto stwierdzić, że Komisja sama przyznała, że ceny docelowe nie zostały osiągnięte i że argumenty przedstawione przez Degussa, tj. brak udziału Novus w kartelu i brak mechanizmów podwyższania cen, podziału ilości sprzedaży i klientów oraz nadzoru pozwalały na wyjaśnienie tej okoliczności (motywy 284–287). Przyznała ona także, że stopniowy spadek cen metioniny w miarę upływu czasu ilustrował trudności, na jakie napotykały strony przy podwyższaniu cen na rynku, na którym panowała trudna sytuacja (motyw 288).

239 Pomimo tych twierdzeń Komisja doszła jednak do wniosku w motywie 289, że w trakcie całego czasu trwania kartelu członkom kartelu udało się utrzymać ceny na poziomie wyższym od poziomu, jaki obowiązywałby, gdyby nie doszło do niedozwolonych ustaleń.

240 Wreszcie jeśli chodzi o ostatni argument przedstawiony przez Komisję, powtórzony w ramach niniejszej skargi, że uczestnicy kartelu nie spotykaliby się regularnie przez cały czas trwania kartelu, jeśliby nie miał on żadnego wpływu na rynek, to należy uznać, że opiera się on na czystych przypuszczeniach, a nie na obiektywnych czynnikach ekonomicznych. Ponieważ jest on pozbawiony wszelkiej mocy dowodowej, należy go odrzucić (wymieniony w pkt 53 powyżej wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 159).

241 Z powyższych rozważań wynika, że Komisja jedynie częściowo wykazała rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek metioniny w latach 1986–1999. W szczególności Komisja powinna była uwzględnić fakt, że od jesieni 1988 r. do lata 1990 r. niezgoda pomiędzy członkami kartelu w związku z konkurencją ze strony przedsiębiorstwa, które weszło na rynek, oraz ogólną obniżką popytu doprowadziła do znacznego spadku cen, podważając tym samym dowód dotyczący rzeczywistego wpływu porozumień kartelowych w tym okresie i popierając hipotezę o braku takiego wpływu. Jest to tym bardziej uzasadnione, że nie zdołano wykazać zawarcia w tym okresie porozumienia dotyczącego cen, tak jak zostało wskazane podczas badania czasu trwania naruszenia.

242 Tymczasem z decyzji nie wynika, jakoby Komisja uwzględniła konkretnie tę okoliczność. Wręcz przeciwnie, w motywach 97 i 255 Komisja stwierdziła, że działalność kartelu była kontynuowana z takim samym natężeniem. Podobnie z motywu 291 wynika, że Komisja odrzuciła sprzeciwy skarżącej w tym względzie i uznała, że zachowanie jej w tym okresie nie oznaczało, że uczestnicy kartelu nie wykonali porozumienia kartelowego. Jednak, jak zostało już wcześniej wyjaśnione, należy stwierdzić, że Komisja nie wykazała zawarcia nowego porozumienia cenowego pomiędzy jesienią 1988 r. i latem 1990 r. ani wykonania wcześniejszego porozumienia po wycofaniu się Sumitomo z kartelu pod koniec 1988 r.

243 Ponadto należy wskazać, że ceny metioniny stopniowo spadały od 1993 r. aż do końca trwania naruszenia i że w tym okresie docelowe ceny nie zostały osiągnięte, zwłaszcza z powodu konkurencji ze strony Novus, która pod koniec czasu trwania naruszenia miała udział w wysokości ponad 30% w światowym rynku metioniny (25–26% w EOG zgodnie z motywem 286) i że w opinii członków kartelu wyrażonej pod koniec 1993 r. zmierzała do zapewnienia sobie największego udziału w rynku metioniny (motyw 150). Poza tym Komisja faktycznie wykazała, że ceny docelowe ustalone przez uczestników kartelu były ogłaszane w specjalistycznej prasie aż do początku 1995 r. (motywy 136, 155, 157 i 167), co niechybnie miało pewien wpływ na proces ustalania cen. Natomiast decyzja w żaden sposób nie wspomina o ogłoszeniu ceny po tej dacie. Z tego względu należy stwierdzić, że Komisja

wystarczająco nie dowiodła, wbrew twierdzeniom zawartym w motywie 289, że po latach 1992/1993 ceny zostały utrzymane na wyższym poziomie, aniżeli poziom, jaki obowiązywałby, gdyby nie doszło do niedozwolonych ustaleń. Dotyczy to w szczególności okresu od początku 1995 r. do końca trwania naruszenia.

244 Z tego względu Sąd musi zbadać znaczenie tego wniosku w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa do orzekania w dziedzinie grzywien.

4. Wniosek dotyczący określenia kwoty grzywny w zależności od wagi naruszenia

245 Tak jak przedstawiono powyżej, należy stwierdzić, że Komisja jedynie częściowo wykazała rzeczywisty wpływ naruszenia na rynek, w szczególności jeśli chodzi o okres od jesieni 1988 r. do lata 1990 r. i od 1995 r. aż do końca trwania naruszenia.

246 Należy również podnieść, że Komisja uwzględniła jednak w motywie 289, że podczas całego czasu trwania kartelu, a zwłaszcza po latach 1992/1993 członkowie kartelu zdołali utrzymać ceny na wyższym poziomie, aniżeli poziom, jaki obowiązywałby, gdyby nie doszło do niedozwolonych ustaleń. Podobnie w swoim wniosku dotyczącym wagi naruszenia (motyw 293) Komisja uwzględniła okoliczność, że jej zdaniem zachowanie zarzucane członkom kartelu miało rzeczywisty wpływ na rynek.

247 Wynika z tego, że Komisja określiła kwotę grzywny na podstawie wagi naruszenia, biorąc pod uwagę okoliczność, że jej zdaniem naruszenie miało rzeczywisty wpływ na rynek, chociaż taki wpływ podczas całego czasu trwania kartelu nie mógł zostać wystarczająco udowodniony.

248 W tych okolicznościach Sąd jest zdania, że na podstawie nieograniczonego prawa do orzekania w zakresie grzywien należy obniżyć kwotę grzywny określonej w oparciu o wagę naruszenia, która w motywie 302 została ustalona przez Komisję w wysokości 35 milionów EUR.

249 Należy jednak uwzględnić, tak jak podkreśla Komisja, że z motywu 273 decyzji wynika, iż naruszenie zostało określone jako bardzo poważne z uwagi na „sam swój charakter", ponieważ Komisja wskazała, że naruszenie polegało na podziale rynku i ustaleniu cen, „które z uwagi na sam swój charakter stanowią najbardziej poważne naruszenie art. 81 ust. 1 [...] WE i art. 53 ust. 1 Porozumienia o EOG" (motyw 271). Poza tym Komisja dodała w motywie 275, że „[n]ie ma wątpliwości, iż niedozwolone kartele, których celem jest ustalenie cen i podział rynku, z uwagi na sam swój charakter zagrażają prawidłowemu funkcjonowaniu jednolitego rynku".

250 Tymczasem Sąd już orzekł w wyroku z dnia 30 września 2003 r. w sprawie T-203/01 Michelin przeciwko Komisji, Rec. str. II-4071, pkt 258 i 259, że waga naruszenia może zostać ustalona na podstawie charakteru i celu zachowań stanowiących nadużycia oraz że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem okoliczności dotyczące przedmiotu zachowania mogą mieć większe znaczenie przy ustalaniu wysokości grzywny niż okoliczności dotyczące skutków zachowania (wymieniony w pkt 222 powyżej wyrok w sprawie Thyssen Stahl przeciwko Komisji, pkt 636 oraz wyrok Sądu z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawach połączonych T-45/98 i T-47/98 Krupp Thyssen Stainless i Acciai speciali Terni przeciwko Komisji, Rec. str. II-3757, pkt 199).

251 Trybunał potwierdził takie podejście, uznając, że skutek antykonkurencyjnej praktyki nie jest decydującym kryterium przy ocenie odpowiedniej wysokości grzywny. Okoliczności związane z zamiarem mogą mieć większe znaczenie niż okoliczności dotyczące jego skutków, zwłaszcza jeśli chodzi o naruszenia, które z samej natury są poważne, takie jak ustalanie cen i podział rynków (wyrok Trybunału z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-194/99 P Thyssen Stahl przeciwko Komisji, Rec. str. I-10821, pkt 118).

252 Poza tym należy przypomnieć, że horyzontalne kartele cenowe zawsze należały do najbardziej poważnych naruszeń wspólnotowego prawa konkurencji (wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok Sądu w sprawie Tate & Lyle i in. przeciwko Komisji, pkt 103 i wyrok Sądu z dnia 19 marca 2003 r. w sprawie T-213/00 CMA CGM i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-913, pkt 262).

253 Wreszcie należy także podkreślić, że przy ustalaniu kwoty podstawowej grzywny Komisja nie przyznała decydującego znaczenia kryterium rzeczywistego wpływu naruszenia na rynek. W istocie Komisja oparła swoją ocenę również na innych okolicznościach, tj. stwierdzeniu, że naruszenie powinno zostać uznane za bardzo poważne z uwagi na sam swój charakter (motywy 271–275) i że właściwy rynek geograficzny obejmował całą Wspólnotę oraz cały EOG po jego utworzeniu (motyw 292).

254 Ze względu na wszystkie powyższe rozważania Sąd uważa, że Komisja słusznie określiła naruszenie jako bardzo poważne. Sąd jest jednak zdania, że należy zmniejszyć kwotę grzywny określoną z uwzględnieniem wagi naruszenia z 35 do 30 milionów EUR, ponieważ rzeczywisty wpływ naruszenia został jedynie częściowo wykazany.

B — *W przedmiocie podwyższenia grzywny w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku*

255 W związku z tym skarżąca podnosi, po pierwsze, naruszenie prawa oraz błędy w ustaleniach faktycznych przy określaniu jej obrotu, po drugie, naruszenie zasady legalności kar, obowiązku uzasadnienia i zasad proporcjonalności i równego traktowania przy ustalaniu stopy podwyżki i po trzecie, błąd w ocenie w odniesieniu do wystarczająco odstraszającego skutku grzywny w świetle jej zachowania po zakończeniu naruszenia.

1. W przedmiocie naruszenia prawa i błędu w ustaleniach faktycznych w odniesieniu do obrotu skarżącej

a) Argumenty stron

256 W pierwszej kolejności skarżąca podnosi, że Komisja uwzględniła nieodpowiednią kwotę obrotu za 2000 r. Ta kwota wynosi bowiem nie 16,9, ale 10,715 miliarda EUR, o czym Komisja dowiedziała się z pisma skarżącej z dnia 5 czerwca 2002 r. stanowiącego odpowiedź na jej zapytanie z dnia 28 maja 2002 r. Z uwagi na istnienie bezpośredniego związku pomiędzy celami, jakim służy podwyżka grzywny, a obrotem przedsiębiorstwa, błąd popełniony przez Komisję polega na zignorowaniu przez nią istotnych okoliczności, których uwzględnienie doprowadziłoby ją do wydania innej decyzji. Z tego względu Komisja popełniła błąd w ocenie, który uzasadnia stwierdzenie nieważności decyzji.

257 W drugiej kolejności skarżąca uważa, że przy obliczaniu kwoty grzywny Komisja niesłusznie uwzględniła sytuację nowego przedsiębiorstwa Degussa AG (Düsseldorf). Zdaniem skarżącej to przedsiębiorstwo powstało wskutek połączenia w 2000 r. Degussa-Hüls i SKW (zob. pkt 1), tzn. po zakończeniu naruszenia. Poza tym Degussa-Hüls powstała w wyniku połączenia w 1998 r. Degussa AG (Frankfurt nad Menem) i Hüls AG (Marl) (zob. ten sam punkt), a więc, zdaniem skarżącej, także po tym, jak doszło do zarzucanego zachowania antykonkurencyjnego. Sprawcą naruszenia jest zatem przedsiębiorstwo Degussa AG (Frankfurt nad Menem), do którego Komisja powinna była się odnieść przy obliczaniu kwoty grzywny. Tymczasem obrót tego przedsiębiorstwa wynosi 15,905 miliarda DEM za rok obrotowy 1997/1998.

258 Skarżąca przyznaje, że nowa jednostka gospodarcza powstała w wyniku połączenia jest w zasadzie odpowiedzialna za naruszenia popełnione wcześniej przez jednostki, które się połączyły. Jednak odpowiedzialność ta ogranicza się do pierwotnego naruszenia i związanej z tym szkody. Uwzględniając obrót jednostki powstałej

w wyniku połączenia, Komisja naruszyła „zasadę winy" (nulla poena sine culpa) uznaną przez porządki karnoprawne państw członkowskich i przez art. 6 ust. 2 EKPC oraz art. 49 ust. 3 Karty, zgodnie z którym kara nałożona na przedsiębiorstwo musi być proporcjonalna do jego winy. Trybunał również potwierdził tę zasadę w swoim orzecznictwie, która jako element określający surowość kary wynika po części z zasady proporcjonalności (wyroki Trybunału z dnia 19 października 1983 r. w sprawie 179/82 Lucchini przeciwko Komisji, Rec. str. 3083, pkt 27; z dnia 14 lutego 1984 r. w sprawie 2/83 Alfer przeciwko Komisji, Rec. str. 799, pkt 17 i 18 oraz z dnia 17 maja 1984 r. w sprawie 83/83 Estel przeciwko Komisji, Rec. str. 2195, pkt 39 i nast.).

259 Z faktu, że celem grzywny jest zarówno ukaranie czynów niedozwolonych, jak i zapobieganie ich powtórzeniu się (wyrok Trybunału z dnia 15 lipca 1970 r., w sprawie 41/69 Chemiefarma przeciwko Komisji, Rec. str. 661, pkt 172–176), skarżąca wywodzi, że naruszenie jest zarówno przesłanką wymierzenia sankcji, jak i jej surowości.

260 Z tego względu, rozważając sytuację przedsiębiorstwa w okresie po zakończeniu naruszenia, przy obliczaniu kwoty grzywny Komisja oparła się jedynie na odstraszającym i prewencyjnym celu grzywny i nie wzięła pod uwagę związku pomiędzy sankcją i rozmiarem wyrządzonej szkody.

261 Jeśli chodzi o pierwszy z tych zarzutów, Komisja przyznaje, że obrót skarżącej w skali światowej w 2000 r. wynosił 10,715 miliarda EUR zgodnie z danymi przedstawionymi w piśmie z dnia 5 czerwca 2002 r. Jednak uważa ona, że ta liczba jest oczywiście błędna.

262 W związku z tym w pierwszej kolejności Komisja przypomina, że skarżąca w swoim sprawozdaniu z działalności za 2000 r. podała obrót w wysokości 16,9 miliarda EUR. Ta liczba została powtórzona w piśmie w sprawie przedstawienia zarzutów i następnie, jako że skarżąca nie podniosła żadnych zastrzeżeń w odpowiedzi na to pismo, w decyzji.

263 W drugiej kolejności Komisja podkreśla, że sprawozdanie z działalności oraz roczne sprawozdanie zarządu z sytuacji finansowej spółki za 2000 r. wspominają o obrocie pro forma w wysokości 20,3 miliarda EUR i o obrocie z wyłączeniem sprzedaży i kupna metalów szlachetnych w wysokości 16,9 miliarda EUR. W skróconym rachunku zysków i strat grupy Degussa, obejmującym wyniki Degussa-Hüls pomiędzy dniem 1 stycznia i dniem 31 grudnia 2000 r. oraz SKW od dnia 1 lipca do dnia 31 grudnia 2000 r., jest mowa o wpływach w wysokości 18,198 miliarda EUR na dzień 31 grudnia 2000 r. Komisja wnioskuje na tej podstawie, że obrót w wysokości 10,715 miliarda EUR podany przez skarżącą w piśmie z dnia 5 czerwca 2002 r. i przedstawiony jako obrót Degussa-Hüls obejmujący obrót osiągnięty przez SKW w okresie sześciu miesięcy następujących po połączeniu tych dwóch przedsiębiorstw jest błędny.

264 Poza tym skarżąca wskazała w swoim rocznym sprawozdaniu zarządu z sytuacji finansowej spółki, że ocenę pro forma obejmującą wyniki Degussa-Hüls i SKW za okres dwunastu miesięcy należy uznać za „mającą większe znaczenie z punktu widzenia gospodarczego" aniżeli ocenę w należytej formie uwzględniającą wyniki SKW jedynie za okres sześciu miesięcy. Wewnętrzne zarządzanie i strategiczne prowadzenie przedsiębiorstwa również zostały określone na podstawie tych danych. W tych okolicznościach Komisja jest zdania, że skarżąca nie może zarzucać jej uwzględnienia obrotu, który ona sama uznała za mający większe znaczenie z punktu widzenia gospodarczego i który umieściła w sprawozdaniu z działalności przeznaczonym dla szerokiego kręgu odbiorców.

265 W każdym razie Komisja podnosi, że wskutek uwzględnienia obrotu bez wyników pro forma SKW za pierwsze półrocze 2000 r. (rzędu 2 miliardów EUR) osiągnięto by niewiele różniący się wynik.

266 Zdaniem Komisji skarżąca przypuszczalnie chce powoływać się na fakt, iż połączenie pomiędzy Degussa-Hüls i SKW zostało wpisane do rejestru handlowego dopiero w dniu 9 lutego 2001 r. i że z tego względu jedynie obrót Degussa-Hüls, który wynosił może 10,715 miliarda EUR, mógł zostać uwzględniony za rok obrotowy 2000. Podkreśla ona z jednej strony, że w tym przypadku skarżąca nie powinna była

wskazywać w swoim piśmie z dnia 5 czerwca 2002 r., że kwota 10,715 miliarda EUR obejmowała obrót SKW osiągnięty w okresie sześciu miesięcy po połączeniu z Degussa-Hüls i z drugiej strony, że zgodnie ze sprawozdaniem z działalności skarżącej dwie spółki połączyły się ze skutkiem wstecznym od dnia 30 czerwca 2000 r., jak świadczy zresztą o tym fakt, że skarżąca mogła sporządzić bilans grupy na dzień 31 grudnia 2000 r., który obejmował bilans Degussa-Hüls i SKW.

267 Jeśli chodzi o zarzut drugi, w pierwszej kolejności Komisja podnosi, że przy obliczaniu kwoty grzywny na podstawie wagi naruszenia poza obrotem skarżącej uwzględniła ona udział skarżącej w bardzo poważnym naruszeniu (motyw 293) oraz udział rynkowy skarżącej na całym świecie i w EOG w 1998 r.

268 W drugiej kolejności Komisja podkreśla, że naruszenie trwało aż do lutego 1999 r., tj. po połączeniu Degussa z Hüls (motyw 306). W związku z tym podczas postępowania administracyjnego skarżąca podała obrót w wysokości 12,354 miliarda EUR za rok obrotowy 1998/1999.

269 Tymczasem — zdaniem Komisji — obrót w wysokości 8,1, 10,715, 12,354 lub 16,9 miliarda EUR uzasadnia w każdym razie kwalifikację skarżącej jako dużego przedsiębiorstwa i w konsekwencji podwyżkę grzywny z powodów przedstawionych w motywie 303.

b) Ocena Sądu

270 Skarżąca zarzuca zasadniczo Komisji popełnienie błędu w ustaleniach faktycznych w odniesieniu do kwoty obrotu osiągniętego w 2000 r. oraz naruszenie prawa

poprzez uwzględnienie obrotu osiągniętego w 2000 r. w celu określenia podwyżki grzywny, pomimo że zgodnie z decyzją naruszenie zakończyło się w lutym 1999 r.

271 Na samym początku należy zbadać drugi z tych zarzutów.

W przedmiocie uwzględnienia obrotu skarżącej w 2000 r.

272 Przy określaniu kwoty grzywien za naruszenie prawa konkurencji Komisja powinna uwzględnić nie tylko w szczególności wagę naruszenia i szczególne okoliczności danego przypadku, ale również kontekst naruszenia oraz zapewnić swym działaniom odstraszający skutek, przede wszystkim jeśli chodzi o naruszenia wyjątkowo szkodliwe dla realizacji celów Wspólnoty (zob. podobnie wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 106).

273 W tym względzie wytyczne przewidują, że poza charakterem naruszenia, jego rzeczywistym wpływem na rynek oraz rozmiarem właściwego rynku geograficznego należy wziąć pod uwagę rzeczywiste ekonomiczne możliwości sprawcy naruszenia spowodowania znaczących szkód innym podmiotom działającym na rynku, w szczególności konsumentom i w zależności od tego ustalić grzywnę na takim poziomie, który zapewni jej wystarczająco odstraszający skutek (pkt 1 A akapit czwarty).

274 Można również wziąć pod uwagę fakt, że duże przedsiębiorstwa potrafią lepiej ocenić, że ich działanie stanowi naruszenie i jakie wynikają z tego konsekwencje (pkt 1 A akapit piąty).

275 W niniejszym przypadku Komisja, nie odwołując się wyraźnie do tych wytycznych, wskazała w motywie 303, że należy „zapewnić, aby grzywna miała wystarczająco odstraszający skutek i uwzględnić, że duże przedsiębiorstwa dysponują wiedzą i strukturą prawno-gospodarczą pozwalającą im łatwiej ocenić, że ich zachowanie stanowi naruszenie i wynikające z tego konsekwencje z punktu widzenia prawa konkurencji". Uznała ona w motywach 304 i 305, że ze względu na całkowity obrót Aventis, Degussa i Nippon Soda, tj. odpowiednio 22,3 miliarda EUR, 16,9 miliarda EUR i 1,6 miliarda EUR w roku obrotowym 2000, należało podwyższyć o 100% kwotę wyjściową obliczoną na podstawie względnego znaczenia na rynku właściwym w celu uwzględnienia wielkości Aventis i Degussa oraz ich całkowitych zasobów.

276 Zgodnie z tym, co wcześniej orzekł już Sąd, Komisja słusznie uznała w decyzji, że naruszenie zakończyło się pod koniec lutego 1999 r. Tymczasem należy stwierdzić, jak podkreśla skarżąca, że Komisja oparła swoją ocenę podwyżki kwoty podstawowej na obrocie osiągniętym przez przedsiębiorstwa w roku obrotowym 2000 (motyw 304), zatem po zakończeniu naruszenia. Wbrew twierdzeniom skarżącej okoliczność ta nie może podważyć metody obliczeń zastosowanej przez Komisję.

277 Z motywu 303 wynika, że Komisja wzięła pod uwagę dwa elementy, które w przypadku Aventis i Degussa uzasadniają podwyżkę kwoty podstawowej o 100%. Z jednej strony taka podwyżka była konieczna, aby zapewnić wystarczająco odstraszający skutek grzywny i z drugiej strony, aby uwzględnić, że duże przedsiębiorstwa dysponują wiedzą i strukturą prawno-gospodarczą pozwalającą im łatwiej ocenić, że ich zachowanie stanowi naruszenie.

278 Jeśli chodzi o pierwszy element, to należy przypomnieć, że odstraszający skutek, do którego osiągnięcia Komisja ma prawo dążyć przy ustalaniu wysokości grzywny,

oznacza zapewnienie przestrzegania przez przedsiębiorstwa reguł konkurencji określonych przez traktat dla ich działań we Wspólnocie lub w EOG. Tymczasem Sąd uważa, że ten cel może być osiągnięty jedynie przy uwzględnieniu sytuacji przedsiębiorstwa w momencie nałożenia grzywny.

279 W istocie należy z jednej strony rozróżnić rozmiar naruszenia na rynku i część odpowiedzialności, jaka spoczywa na każdym z uczestników kartelu (co obejmuje pkt 1 A akapity czwarty i szósty wytycznych) oraz z drugiej strony odstraszający skutek, który obejmuje nałożenie grzywny.

280 Jeśli chodzi o rozmiar naruszenia i część odpowiedzialności spoczywającej na każdym uczestniku kartelu, orzeczono już, że część obrotu pochodząca z towarów, których dotyczy naruszenie, może być dokładną wskazówką co do rozmiaru naruszenia na danym rynku (zob. w szczególności wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 121 oraz wymieniony w pkt 222 powyżej wyrok w sprawie Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, pkt 369) oraz że obrót osiągany ze sprzedaży towarów będących przedmiotem ograniczającej praktyki stanowi okoliczność obiektywną, która pozwala na dokładne określenie szkodliwości tej praktyki dla normalnej konkurencji (wyrok Sądu z dnia 11 marca 1999 r. w sprawie T-151/94 British Steel przeciwko Komisji, Rec. str. II-629, pkt 643).

281 Komisja przyjęła zresztą taki sposób postępowania w motywach 294–302 przy określaniu kwoty grzywny na podstawie wagi naruszenia. W przypadku każdego z przedsiębiorstw działających na rynku metioniny w 1998 r. Komisja uwzględniła udział rynkowy na całym świecie i w EOG posiadany w ostatnim roku kalendarzowym trwania naruszenia i wywnioskowała na tej podstawie, że Aventis i Degussa należały do pierwszej, a Nippon Soda — do drugiej kategorii. W konsekwencji uznała ona, że należało potraktować je w różny sposób. Skarżąca nie kwestionuje zresztą tego wniosku.

282 Wobec tego na tym etapie należy wskazać, że argument skarżącej, jakoby Komisja rozważyła jedynie obrót nowej jednostki Degussa AG (Düsseldorf) utworzonej w 2000 r. i tym samym oparła swoje rozumowanie wyłącznie na celu związanym z odstraszeniem i nie uwzględniła sprzecznej z regułami konkurencji szkodliwości jej zachowania w czasie trwania naruszenia, nie jest uzasadniony.

283 Chociaż drugie z tych pojęć, tj. konieczność zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny, nie uzasadnia podniesienia ogólnego poziomu grzywien w ramach prowadzonej polityki konkurencji, wymaga ona jednak, aby kwota grzywny była tak dostosowana, aby uwzględnić zamierzony wpływ na przedsiębiorstwo, na które jest nałożona i po to, aby grzywna nie była zbyt niska lub zbyt wysoka, biorąc zwłaszcza pod uwagę możliwości finansowe danego przedsiębiorstwa, zgodnie z obowiązkami wynikającymi z konieczności zapewnienia skuteczności grzywny i zachowania zasady proporcjonalności.

284 Sąd podniósł już, że jedno z zainteresowanych przedsiębiorstw „z uwagi na bardzo wysoki całkowity obrót w stosunku do innych uczestników kartelu łatwiej zbierze środki niezbędne do zapłaty grzywny, co uzasadnia zastosowanie mnożnika ze względu na wystarczająco odstraszający skutek grzywny" (wyrok Sądu z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawach połączonych T-236/01, T-239/01, od T-244/01 do T-246/01, T-251/01 i T-252/01 Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, Rec. str. II-1181, pkt 241).

285 Tymczasem z uwagi na podział lub połączenie całkowite środki przedsiębiorstwa mogą ulegać zmianie, znacznie malejąc lub rosnąc we względnie krótkim czasie, w szczególności pomiędzy momentem zakończenia naruszenia a wydaniem decyzji nakładającej grzywnę. Wynika z tego, że wspomniane środki muszą podlegać takiej ocenie, aby w momencie nałożenia grzywny został osiągnięty prawidłowo cel odstraszający i to przy zachowaniu zasady proporcjonalności. W tym względzie

z tych samych powodów należy zauważyć, że w ramach art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 górna granica grzywny ustalona na 10% obrotu danego przedsiębiorstwa jest określona w zależności od obrotu osiągniętego w roku gospodarczym poprzedzającym wydanie decyzji (wymieniony w pkt 193 powyżej wyrok w sprawie Sarrió przeciwko Komisji, pkt 85).

286 Wynika z tego, że Komisja nie naruszyła prawa, uwzględniając obrót osiągnięty w roku obrotowym po zakończeniu naruszenia. Jednak należy zauważyć, że zgodnie z wcześniejszymi wyjaśnieniami i z uwagi na wydanie decyzji w dniu 2 lipca 2002 r. Komisja powinna była w zasadzie uwzględnić obrót osiągnięty przez różnych adresatów decyzji w roku gospodarczym 2001 w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny. W odpowiedzi na pytania zadane przez Sąd na rozprawie Komisja wskazała jednak, że w momencie wydawania decyzji obrót Sumitomo i Nippon Soda za ten rok nie był dostępny i że obrót uzyskany przez zainteresowane przedsiębiorstwa w 2000 r. był poddany kontroli księgowej. Tymczasem należy uznać, że te okoliczności, których skarżąca nie kwestionuje, mogą uzasadniać nieuwzględnienie przez Komisję obrotu osiągniętego przez zainteresowane przedsiębiorstwa w 2001 r. i uwzględnienie najbardziej aktualnego obrotu dostępnego dla Komisji, tj. obrotu za rok gospodarczy 2000.

287 Z powyższego wynika, że nie można zarzucać Komisji, że przy określaniu podwyżki grzywny w celu zapewnienia jej odstraszającego skutku uwzględniła ona obrót osiągnięty przez skarżącą w 2000 r.

288 Argument skarżącej, jakoby Komisja niesłusznie uwzględniła obrót uzyskany w wyniku połączeń odpowiednio Degussa z Hüls w 1998 r. oraz Degussa-Hüls z SKW w 2000 r., które miały miejsce po zakończeniu naruszenia — pomijając, że

opiera się ona częściowo na niedokładnych ustaleniach faktycznych, ponieważ zostało wykazane, że naruszenie zakończyło się w lutym 1999 r. — jest więc pozbawiony znaczenia. Należy także zauważyć, że okoliczności niniejszego przypadku dokładnie ilustrują konieczność oceny całkowitych zasobów danego przedsiębiorstwa w zależności od jego ostatniego obrotu, jaki jest dostępny.

289 Jeśli chodzi o drugi element uwzględniony przez Komisję w celu podwyższenia kwoty podstawowej grzywny, tj. fakt, że przedsiębiorstwa dysponują wiedzą i strukturą prawno-gospodarczą pozwalającą ocenić, że ich zachowanie stanowi naruszenie, należy podkreślić na zasadzie przeciwieństwa do tego, co już zostało powiedziane powyżej, że służy on ukaraniu dużych przedsiębiorstw, które przypuszczalnie dysponują wiedzą i strukturą pozwalającą na uświadomienie sobie, że ich zachowanie stanowi naruszenie, i ocenę ewentualnych korzyści.

290 Tymczasem należy stwierdzić, że w tym przypadku obrót, na podstawie którego Komisja określa wielkość danych przedsiębiorstw i ich zdolność do określenia charakteru i konsekwencji ich zachowania, powinien odnosić się do ich sytuacji w czasie trwania naruszenia. Jeśli chodzi o ten aspekt, to w niniejszym przypadku Komisja nie miała prawa uwzględnić obrotu osiągniętego przez skarżącą w 2000 r., ponieważ naruszenie zakończyło się w lutym 1999 r.

291 Jednak stwierdzenie to nie może samo w sobie mieć wpływu na ważność wniosku Komisji, że kwota podstawowa grzywny nałożonej na skarżącą powinna zostać podwyższona o 100%.

292 Zgodnie z motywami 303–305 decyzji:

„Wystarczająco odstraszający skutek

(303) W celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny i uwzględnienia faktu, że duże przedsiębiorstwa dysponują wiedzą i strukturą prawno-ekonomiczną, pozwalającą im lepiej ocenić, czy ich zachowanie stanowi naruszenie oraz ocenić konsekwencje, jakie w związku z tym wynikają z prawa konkurencji, Komisja ustali, czy należy dostosować kwotę wyjściową w przypadku któregoś z przedsiębiorstw.

(304) Z uwagi na światowy obrót odpowiednio w wysokości 22,3 miliarda EUR i 16,9 miliarda EUR w 2000 r. Aventis i Degussa są znacznie większymi przedsiębiorstwami aniżeli Nippon Soda (światowy obrót w wysokości 1,6 miliarda EUR w 2000 r.). W związku z tym Komisja jest zdania, że kwota wyjściowa, obliczona na podstawie względnego znaczenia przedsiębiorstw na rynku właściwym, powinna zostać podwyższona w celu uwzględnienia wielkości i całkowitych zasobów Aventis i Degussa.

(305) Mając na uwadze powyższe rozważania, Komisja uważa, że w celu zapewnienia skutku odstraszającego należy podwyższyć kwotę wyjściową określoną w motywie 302 o 100% (x 2) do kwoty 70 milionów EUR w przypadku Degussa i Aventis [...]".

293 Z powyższych rozważań wynika, że wprawdzie Komisja wspomniała o aspekcie związanym ze strukturą prawno-gospodarczą, jednak w rzeczywistości uzasadniła ona podwyżkę kwoty podstawowej przede wszystkim koniecznością zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny, tak jak świadczy o tym wniosek znajdujący się w motywie 305 i sam tytuł rubryki.

294 Z drugiej strony należy zauważyć, że zgodnie z danymi przedstawionymi przez skarżącą jej całkowity obrót w roku obrotowym 1997/1998 wynosi około 15,9 miliarda DEM. Tymczasem nie można podnosić, że z tego względu skarżąca nie dysponowała strukturą prawno-gospodarczą, którą dysponują duże przedsiębiorstwa, czego zresztą skarżąca nie utrzymuje. Uwzględnienie obrotu skarżącej osiągniętego w 2000 r. (ustalonego przez Komisję w wysokości 16,9 miliarda EUR) nie może mieć zatem żadnego wpływu na rozważania Komisji, iż kwota podstawowa powinna zostać podwyższona w celu uwzględnienia faktu, że skarżąca dysponowała niezbędnymi zasobami pozwalającymi jej ocenić, czy jej zachowanie stanowi naruszenia prawa i ocenić konsekwencje, które z tego wynikały.

295 W konsekwencji zarzut skarżącej oparty na tym, że Komisja naruszyła prawo, uwzględniając jej obrót w roku obrotowym 2000 w celu uzasadnienia podwyżki kwoty grzywny określonej na podstawie wagi naruszenia, nie może uzasadniać stwierdzenia nieważności decyzji ani obniżki kwoty grzywny.

W przedmiocie błędnych ustaleń faktycznych w odniesieniu do kwoty obrotu skarżącej osiągniętego w 2000 r.

296 Skarżąca utrzymuje, że obrót w 2000 r. (16,9 miliarda EUR) uwzględniony przez Komisję jest błędny, ponieważ wynosi on w rzeczywistości 10,715 miliarda EUR,

zgodnie z pismem z dnia 5 czerwca 2002 r. w odpowiedzi na zapytanie Komisji z dnia 28 maja 2002 r.

297 W odpowiedzi na pisemne pytania Sądu i podczas rozprawy skarżąca wskazała, że jedynie obrót w wysokości 10,715 miliarda EUR został potwierdzony przez kontrolerów ksiąg rachunkowych zgodnie z ogólnie przyjętymi zasadami rachunkowości w Stanach Zjednoczonych (United States generally accepted accounting principles). Podnosi ona, że w braku przepisów wspólnotowych określających reguły obliczania obrotu przedsiębiorstw pewność prawa stawia wymóg, aby wziąć pod uwagę jedynie obrót ustalony i potwierdzony zgodnie z zasadami stosowanymi w przypadku danego przedsiębiorstwa, tj. w niniejszym przypadku zgodnie ze wspomnianymi zasadami rachunkowości.

298 Komisja utrzymuje, że uwzględniona przez nią kwota w wysokości 16,9 miliarda EUR wynika z rocznego sprawozdania zarządu z sytuacji finansowej skarżącej za rok 2000 r. Jednak podczas rozprawy Komisja przyznała, że obrót, który należy uwzględnić, powinien odzwierciedlać faktyczną sytuację przedsiębiorstwa i że w konsekwencji, z uwagi na połączenie się skarżącej z SKW w dniu 1 lipca 2000 r., nie należało brać pod uwagę obrotu pro forma osiągniętego przez SKW w okresie od dnia 1 stycznia do dnia 30 czerwca 2000 r.

299 Z akt sprawy, a zwłaszcza z odpowiedzi skarżącej na pisemne pytania Sądu wynika, że:

— kwota 16,9 miliarda EUR uwzględniona przez Komisję obejmuje oszacowanie pro forma obrotu SKW w okresie od dnia 1 stycznia do dnia 31 grudnia 2000 r. oraz obrót osiągnięty w trzech mniej ważnych gałęziach działalności (dmc^2, Dental i Phenolchemie) sprzedanych przez skarżącą w 2001 r. (zwany dalej „obrotem osiągniętym w trzech gałęziach działalności sprzedanych w 2001 r."),

— kwota 10,715 miliarda EUR, przytoczona przez skarżącą, obejmuje obrót SKW osiągnięty jedynie w okresie od dnia 1 lipca do dnia 31 grudnia 2000 r. i wyklucza obrót osiągnięty w trzech gałęziach działalności sprzedanych w 2001 r.,

— obrót osiągnięty w trzech gałęziach działalności w 2001 r. wynosi 4,131 miliarda EUR.

300 Podczas rozprawy strony zgodziły się co do tych danych, zaś Sąd to odnotował.

301 Z powyższych rozważań wynika, że różnicę pomiędzy obrotami, które podają strony, można wyjaśnić tym, że ich obliczenia nie obejmują tych samych danych. Kwota uwzględniona przez Komisję obejmuje zarówno obrót osiągnięty przez spółkę SKW w okresie od dnia 1 stycznia do dnia 31 grudnia 2000 r., jak i obrót osiągnięty w trzech gałęziach działalności sprzedanych w 2001 r., natomiast obrót podany przez skarżącą obejmuje jedynie obrót osiągnięty przez SKW w okresie od dnia 1 lipca do dnia 31 grudnia 2000 r. i nie obejmuje obrotu osiągniętego w trzech gałęziach działalności sprzedanych w 2001 r.

302 Tymczasem Sąd uważa, tak jak zostało to wyjaśnione powyżej przy określeniu ewentualnej podwyżki grzywny mającej na celu zapewnienie odstraszającego skutku grzywny, że należy uwzględnić możliwości finansowe i faktyczne zasoby przedsiębiorstwa w momencie nakładania grzywny, a nie określoną pro forma wartość w bilansie, z natury fikcyjną, wynikającą z zastosowania reguł rachunkowości, które przyjęło dane przedsiębiorstwo.

303 Z tego względu nie należy uwzględnić ani obrotu pro forma SKW osiągniętego w okresie od dnia 1 stycznia do dnia 30 czerwca 2000 r., ani tej części obrotu pro forma, która została uzyskana z trzech gałęzi działalności sprzedanych w 2001 r.

304 Należy stwierdzić, że w roku gospodarczym 2000, który zgodnie z powyższymi wywodami trzeba uwzględnić przy określaniu podwyżki grzywny w celu zapewnienia, aby miała wystarczająco odstraszający skutek i zgodnie z tym obrót osiągnięty przez SKW w okresie od dnia 1 stycznia do dnia 30 czerwca 2000 r. nie wpłynął na korzyść skarżącej, ponieważ połączenie tej spółki ze skarżącą miało miejsce w dniu 1 lipca 2000 r., ale za to wpłynął na jej korzyść obrót pochodzący z trzech gałęzi działalności sprzedanych w 2001 r.

305 W konsekwencji obrót właściwy dla niniejszego przypadku wynika z dodania podanego przez skarżącą obrotu w wysokości 10,715 miliarda EUR do obrotu w wysokości 4,131 miliarda EUR osiągniętego w trzech gałęziach działalności sprzedanych w 2001 r., czyli razem 14,846 miliarda EUR.

306 Żaden z argumentów przedstawionych przez Komisję, która przyznała zresztą na rozprawie, że obrót uwzględniony w decyzji jest błędny, nie może podważyć tego wniosku.

307 W pierwszej kolejności fakt, że w odpowiedzi z dnia 10 stycznia 2002 r. na pismo w sprawie przedstawienia zarzutów z dnia 1 października 2001 r. (zwane dalej „PZ") skarżąca nie podniosła żadnych zastrzeżeń co do uwzględnienia kwoty 16,9 miliarda EUR, nie tylko nie jest sam w sobie decydujący, ale ponadto nie ma znaczenia, ponieważ Komisja przytoczyła tę kwotę jedynie w części opisowej dotyczącej członków kartelu, a PZ nie zawiera przy tym żadnego określenia przewidywanej grzywny. Gdyby Komisja mimo to zamierzała uwzględnić kwotę wskazaną w PZ, należałoby zastanowić się nad powodami uzasadniającymi wniosek

o udzielenie informacji skierowany przez nią do skarżącej w dniu 28 maja 2002 r. w celu uzyskania danych dotyczących jej obrotu. Poza tym należy stwierdzić, że w odpowiedzi z dnia 5 czerwca 2002 r. na ten wniosek skarżąca wyraźnie zaznaczyła, że obrót w wysokości 10,715 miliarda EUR, podany za rok 2000, obejmował wyłącznie obrót osiągnięty przez SKW w okresie od dnia 1 lipca do dnia 31 grudnia 2000 r. W konsekwencji Komisja mogła stwierdzić niezgodność tej kwoty z kwotą 16,9 miliarda EUR podaną w PZ. W tych okolicznościach Komisja mogła, a nawet musiała zażądać od skarżącej dodatkowych informacji, aby upewnić się, że zostanie uwzględniona właściwa kwota.

308 W drugiej kolejności Komisja nie zdołała wykazać, że oszacowanie pro forma zawarte w rocznym sprawozdaniu zarządu z sytuacji finansowej skarżącej jest tam przez nią uznane za mające większe znaczenie z punktu widzenia gospodarczego. Nie może to także podważyć wniosku, że przy ocenie odstraszającego skutku, który musi mieć grzywna, Komisja uwzględnia faktyczną sytuację przedsiębiorstwa w momencie określania wysokości grzywny, którą zamierza na nie nałożyć, co zresztą przyznała ona podczas rozprawy.

309 Wreszcie w trzeciej kolejności, wbrew przypuszczeniom Komisji, należy podkreślić, że skarżąca nie podnosi wcale, że przy określaniu kwoty jej obrotu w roku 2000 należy jedynie uwzględnić obrót Degussa-Hüls, z wyłączeniem obrotu SKW, z uwagi na wpis połączenia do rejestru handlowego w dniu 9 lutego 2001 r. Pismo z dnia 5 czerwca 2002 r. skierowane przez skarżącą do Komisji wskazuje zresztą jednoznacznie, że podany obrót obejmuje obrót osiągnięty przez SKW w okresie ostatnich sześciu miesięcy 2000 r. Oparty na tym argument Komisji jest zatem chybiony.

310 Z powyższych rozważań wynika, że obrót uwzględniony przez Komisję przy określaniu podwyżki grzywny, która powinna zapewnić wystarczająco odstraszający

skutek grzywny, jest błędny. Kwota ta nie stanowi jednak koniecznego uzasadnienia stwierdzenia przez Komisję naruszenia, w którym uczestniczyła skarżąca. Błąd popełniony przez Komisję może mieć bowiem wpływ jedynie na określenie kwoty grzywny, w przedmiocie której Sądowi przysługuje nieograniczone prawo do orzekania. W konsekwencji uwzględnienie przez Komisję błędnego obrotu nie może prowadzić do stwierdzenia nieważności decyzji. Należy zatem oddalić żądanie skarżącej w tym zakresie.

311 Natomiast Sąd musi zbadać, czy ta okoliczność może prowadzić do naruszenia zasady równego traktowania i uzasadniać obniżenie grzywny nałożonej na skarżącą.

2. W przedmiocie naruszenia zasady legalności kar, obowiązku uzasadnienia oraz zasad proporcjonalności i równego traktowania przy podwyższaniu kwoty grzywny w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku

a) W przedmiocie naruszenia zasady legalności kar i obowiązku uzasadnienia

Argumenty stron

312 Skarżąca podnosi, że podczas określania podwyżki kwoty podstawowej Komisja naruszyła obowiązek uzasadnienia, który wymaga wskazania kryteriów określenia grzywny (wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-295/94 Buchmann przeciwko Komisji, Rec. str. II-813, pkt 173). Kwestionuje ona ponadto podwyżkę kwoty podstawowej o 100% dokonaną przez Komisję w celu zapewnienia

odstraszającego skutku grzywny, ponieważ podwyżka ta wydaje się arbitralna i nie może być poddana jakiejkolwiek kontroli legalności. Ta metoda faktycznie pozostawia Komisji całkowitą swobodę przy określaniu kwoty grzywny i to niezależnie od pierwotnie ustalonej kwoty podstawowej.

313 Komisja jest zdania, że ta argumentacja nie jest uzasadniona. Podnosi ona, że w motywach 303–305 decyzji zostały jasno przedstawione powody podwójnej podwyżki kwoty podstawowej zastosowanej w przypadku skarżącej.

Ocena Sądu

314 Jeśli chodzi na początku o podniesione naruszenie obowiązku uzasadnienia przez Komisję, to należy stwierdzić, że decyzja jasno wskazuje w motywach 303–305, że podwyżka o 100% kwoty podstawowej grzywny skarżącej, określonej na podstawie wagi naruszenia, jest uzasadniona koniecznością zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny z uwagi na wielkość i całkowite zasoby, jak również uwzględnienia faktu, że duże przedsiębiorstwa dysponują wiedzą i strukturą prawno-ekonomiczną, pozwalającą im lepiej ocenić, czy ich zachowanie stanowi naruszenie oraz ocenić jego konsekwencje. Decyzja podaje następnie wyraźnie obrót skarżącej osiągnięty w 2000 r. dla uzasadnienia podwyżki kwoty podstawowej grzywny.

315 Decyzja jasno przedstawia rozumowanie Komisji i pozwala tym samym skarżącej na poznanie elementów oceny uwzględnionych przy podwyższaniu kwoty grzywny i na podważenie jej zasadności, zaś Sądowi na dokonanie spoczywającej na nim kontroli. W tym zakresie należy zatem oddalić zarzut skarżącej oparty na naruszeniu przez Komisję obowiązku uzasadnienia.

316 Jeśli chodzi o zarzut, że metoda polegająca na podwojeniu kwoty podstawowej jest arbitralna i narusza zasadę legalności kar, to należy przypomnieć, że konieczność zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny jest uzasadnionym celem, do którego osiągnięcia Komisja ma prawo dążyć przy ustalaniu wysokości grzywny i służy zapewnieniu przestrzegania przez przedsiębiorstwa reguł konkurencji określonych w traktacie. Niemniej jednak — jak zostało to przedstawione w ramach zarzutu pierwszego — Komisja jest zobowiązana przestrzegać ogólnych zasad prawa, a w szczególności zasad równego traktowania i proporcjonalności, nie tylko przy określaniu kwoty podstawowej, lecz również przy podwyższaniu tej kwoty w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny.

317 Wynika z tego, że Komisja wprawdzie rzeczywiście dysponuje koniecznym swobodnym uznaniem przy ustalaniu stopy podwyżki w celu zapewnienia odstraszającego skutku, jednakże jej uprawnienie jest ograniczone obowiązkiem przestrzegania tych zasad, co może być poddane kontroli sądowej, w ramach której Sądowi przysługuje zresztą nieograniczone prawo orzekania. Należy zatem oddalić zarzut skarżącej.

b) W przedmiocie naruszenia zasad proporcjonalności i równego traktowania

Argumenty stron

318 Skarżąca podnosi, że podwyższenie przez Komisję o 100% kwoty grzywny określonej na podstawie wagi naruszenia (35 milionów EUR) w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny stanowi naruszenie zasady równego traktowania.

319 Podnosi ona, że według jej szacunków w 2000 r. Degussa nawet w połowie nie dorównywała Aventis wielkością. Stosując tę samą podwyżkę grzywny w przypadku tych dwóch przedsiębiorstw, Komisja naruszyła zasadę równego traktowania i to także wtedy, gdy uwzględni się błędnie przez nią przyjętą kwotę. Skarżąca podnosi, że należało zastosować wobec niej podwyżkę odpowiadającą połowie podwyżki Aventis, czyli 27,5 miliona EUR, ponieważ jej obrót plasował się pomiędzy obrotem Nippon Soda i Aventis.

320 Poza tym skarżąca uważa, że podwojenie kwoty podstawowej narusza zasadę proporcjonalności kary, ponieważ zbyt dużą wagę przywiązano do celu odstraszającego w stosunku do zarzucanego jej zachowania niezgodnego z prawem.

321 Komisja podnosi, że podwojenie kwoty podstawowej grzywny Aventis i Degussa odzwierciedla fakt, że w przypadku tych dwóch przedsiębiorstw — z uwagi na ich wielkość i całkowite zasoby — mamy do czynienia ze znacznie większymi przedsiębiorstwami niż Nippon Soda (motyw 304).

322 Przypomina ona w tym względzie, że podwyżka kwoty podstawowej odpowiada konieczności zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny i ewentualnego uwzględnienia okoliczności, że duże przedsiębiorstwa dysponują wiedzą ekonomiczną i większą strukturą (motyw 303). Tymczasem w niniejszym przypadku należy przede wszystkim zwrócić uwagę na różnicę w wielkości pomiędzy skarżącą i Aventis z jednej strony, a Nippon Soda z drugiej strony (motyw 304). Gdyby należało uwzględnić kwotę podaną przez skarżącą, jej obrót byłby 6,7 razy większy niż obrót Nippon Soda, podczas gdy obrót Aventis stanowiłby jedynie dwukrotność obrotu skarżącej. Zatem Komisja powinna była tak czy inaczej potraktować w ten sam sposób skarżącą i Aventis. Poza tym Komisja przypomina, że nie jest konieczne zastosowanie wzoru arytmetycznego przewidującego zwiększenie kwoty grzywny proporcjonalnie do obrotu danego przedsiębiorstwa, ponieważ cele

podwyżki grzywien mogą już zostać osiągnięte dzięki podziałowi przedsiębiorstw na kategorie pod względem ich wielkości (wyrok z dnia 15 października 2002 r. w sprawach połączonych C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-8375, pkt 464).

Ocena Sądu

323 Jeśli chodzi o zarzut skarżącej dotyczący naruszenia zasady równego traktowania, to należy przypomnieć — tak jak zaznacza Komisja — że metoda polegająca na podziale członków kartelu na kilka kategorii i prowadząca do ryczałtowego ustalenia kwoty wyjściowej dla przedsiębiorstw należących do tej samej kategorii nie może w zasadzie zostać zakwestionowana, chociaż pomija ona różnice w wielkości pomiędzy przedsiębiorstwami tej samej kategorii (wymieniony w pkt 284 powyżej wyrok w sprawie Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, pkt 217–221). W istocie przy ustalaniu kwoty grzywien Komisja nie ma obowiązku zapewnienia, w przypadku gdy grzywny są nakładane na kilka przedsiębiorstw uczestniczących w tym samym naruszeniu, aby ostateczne kwoty grzywien odzwierciedlały wszelkie różnice, jakie występują w całkowitym obrocie zainteresowanych przedsiębiorstw (zob. wymieniony w pkt 252 powyżej wyrok w sprawie CMA CGM i in. przeciwko Komisji, pkt 385 i przywołane tam orzecznictwo).

324 Ponadto, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, zaszeregowanie do poszczególnych kategorii powinno być dokonane z poszanowaniem zasady równego traktowania, zgodnie z którą sytuacji porównywalnych nie należy traktować odmiennie, zaś sytuacji odmiennych w taki sam sposób, chyba że jest to obiektywnie uzasadnione (wymieniony w pkt 252 powyżej wyrok w sprawie CMA CGM i in. przeciwko Komisji, pkt 406). Przyjąwszy tę samą perspektywę, wytyczne w pkt 1 A akapit szósty stanowią, że w szczególności „znaczne" dysproporcje w rozmiarze przedsiębiorstw dopuszczających się naruszenia tego samego rodzaju mogą uzasadniać zróżnicowanie przy dokonywaniu oceny wagi naruszenia. Poza tym, zgodnie z orzecznictwem, kwota grzywny powinna być przynajmniej proporcjonalna w stosunku do okoliczności branych pod uwagę przy dokonywaniu oceny wagi naruszenia (wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Tate & Lyle i in. przeciwko Komisji, pkt 106).

325 Dlatego też, jeśli dla potrzeb wymierzenia grzywien Komisja dzieli zainteresowane przedsiębiorstwa na kategorie, określenie progów dla poszczególnych kategorii powinno być spójne i obiektywnie uzasadnione (wymieniony w pkt 252 powyżej wyrok w sprawie CMA CGM i in. przeciwko Komisji, pkt 416 i wymieniony w pkt 46 powyżej wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 298).

326 W niniejszym przypadku należy podkreślić, że Komisja dokonała podziału przedsiębiorstw na kategorie z uwzględnieniem ich udziałów w rynku w motywach 294–301 decyzji. Nie jest on kwestionowany przez skarżącą i doprowadził w motywie 302 do ustalenia kwoty podstawowej, określonej na podstawie wagi naruszenia, w wysokości 35 milionów EUR dla Degussa i Aventis i w wysokości 8 milionów EUR dla Nippon Soda.

327 Skarżąca kwestionuje jednak fakt, że w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny Komisja — mając na uwadze całkowite obroty Degussa i Aventis — zastosowała wobec tych przedsiębiorstw taką samą stopę podwyżki (100%), choć — zdaniem skarżącej — obroty te nie są porównywalne.

328 Tymczasem należy podkreślić, że ze względu na zamierzony cel, tj. dostosowanie kwoty grzywny z uwzględnieniem całkowitych zasobów przedsiębiorstwa i możliwości zebrania środków koniecznych do zapłaty grzywny, ustalenie stopy podwyżki kwoty podstawowej w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny służy raczej zagwarantowaniu skuteczności grzywny aniżeli uwidocznieniu szkodliwości naruszenia dla normalnej konkurencji, a zatem wagi tego naruszenia.

329 W konsekwencji wymóg, aby metoda polegająca na podzieleniu przedsiębiorstw na kategorie była obiektywnie uzasadniona, należy interpretować węziej, ponieważ ten podział służy określeniu podwyżki kwoty podstawowej w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku nałożonej grzywny, a nie określeniu kwoty grzywny na podstawie wagi naruszenia.

330 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przy określaniu kwoty grzywny na podstawie wagi naruszenia, nawet jeśli wskutek podziału na grupy do niektórych przedsiębiorstw stosuje się identyczną kwotę podstawową pomimo ich różnej wielkości, zróżnicowane traktowanie jest obiektywnie uzasadnione tym, że przy określaniu wagi naruszenia ważniejszy jest charakter naruszenia aniżeli wielkość przedsiębiorstw (zob. podobnie wyrok Trybunału z dnia 8 listopada 1983 r. w sprawach połączonych od 96/82 do 102/82, 104/82, 105/82, 108/82 i 110/82 IAZ i in. przeciwko Komisji Rec. str. 3369, pkt 50–53 oraz wymieniony w pkt 252 powyżej wyrok w sprawie CMA CGM i in. przeciwko Komisji, pkt 411).

331 Jednak to uzasadnienie nie obowiązuje przy określaniu stopy podwyżki grzywny w celu zapewnienia, żeby ta grzywna była wystarczająco odstraszająca, ponieważ ta podwyżka wynika zasadniczo i obiektywnie z wielkości i zasobów przedsiębiorstw, a nie z charakteru naruszenia. Należy także podkreślić, że w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny w decyzji została ustalona stopa podwyżki, pomimo że wcześniej została określona kwota podstawowa na podstawie wagi naruszenia (motyw 303).

332 Poza tym z motywu 304 decyzji, który stanowi, że „kwota wyjściowa, obliczona na podstawie względnego znaczenia przedsiębiorstw na rynku właściwym, powinna być podwyższona w celu uwzględnienia wielkości i całkowitych zasobów Aventis i Degussa", wynika, że Komisja nie wskazuje ponadto żadnego innego elementu — poza tym, że skarżąca dysponuje strukturą prawno-gospodarczą pozwalającą jej na ocenę, czy jej zachowanie jest sprzeczne z regułami konkurencji oraz ocenę jego konsekwencji — który uzasadniałby obiektywnie taką samą podwyżkę kwot podstawowych grzywien w przypadku skarżącej i Aventis.

333 W tych okolicznościach i z uwagi na to, że Komisja wyraźnie oparła się w motywie 304 na całkowitym obrocie zainteresowanych przedsiębiorstw, należy stwierdzić, że stopa podwyżki kwoty grzywny określonej na podstawie wagi naruszenia powinna była odzwierciedlać, przynajmniej w przybliżeniu, znaczną różnicę w tych obrotach.

334 Komisja mogła wprawdzie uznać, że obroty Degussa (16,9 miliarda EUR) i Aventis (22,3 miliarda EUR) osiągnięte w 2000 r. świadczą o tym, że są one „znacznie większymi przedsiębiorstwami niż Nippon Soda" (obrót 1,6 miliarda EUR), wobec czego nie ma potrzeby podwyższania grzywny Nippon Soda w celu zapewnienia jej wystarczająco odstraszającego skutku, jednak trzeba stwierdzić, że Komisja zastosowała tę samą stopę podwyżki w przypadku Degussa i Aventis, chociaż zgodnie z jej własnymi danymi obrót Degussa był w przybliżeniu o 25% mniejszy od obrotu Aventis. Ten stosunek wynosi nawet ponad 33% z uwzględnieniem obrotu w wysokości 14,846 miliarda EUR, zgodnie z tym, co zostało przedstawione w pkt 302–305 powyżej.

335 Z tego względu Komisja nie mogła podwyższyć kwoty grzywny określonej na podstawie wagi naruszenia poprzez zastosowanie tej samej stopy podwyżki co w przypadku Aventis, nie naruszając zasady równego traktowania.

336 Żaden z argumentów Komisji nie może podważyć tego wniosku.

337 W pierwszej kolejności należało wprawdzie uwzględnić znaczną różnicę w wielkości pomiędzy Degussa i Aventis z jednej strony, a Nippon Soda z drugiej strony, która uzasadniała, że grzywna Nippon Soda nie została podwyższona w celu zapewnienia jej odstraszającego skutku, jednak nie może to zwalniać Komisji z obowiązku uwzględnienia także różnicy w wielkości pomiędzy Degussa a Aventis. Obowiązuje to tym bardziej, że faktycznie różnica ta była jeszcze większa aniżeli wydawało się w świetle błędnego obrotu wziętego pod uwagę przez Komisję.

338 W drugiej kolejności — tak jak zostało wskazane powyżej — przy ustalaniu kwoty grzywien Komisja nie ma wprawdzie obowiązku zapewnienia, w przypadku gdy grzywny są nakładane na kilka przedsiębiorstw uczestniczących w tym samym naruszeniu, aby ostateczne kwoty grzywien odzwierciedlały wszelkie różnice, jakie

występują w całkowitym obrocie zainteresowanych przedsiębiorstw (zob. wymieniony w pkt 252 powyżej wyrok w sprawie CMA CGM i in. przeciwko Komisji, pkt 385 i przywołane tam orzecznictwo), jednakże podział przedsiębiorstw na kategorie powinien być obiektywnie uzasadniony zgodnie z zasadą równego traktowania, a wymóg ten należy interpretować węziej, gdy podział ten nie jest dokonywany w celu określenia konkretnego ciężaru naruszenia każdego przedsiębiorstwa, ale w celu ustalenia stopy podwyżki kwoty grzywny określonej na podstawie wagi naruszenia mającej zapewnić wystarczająco odstraszający skutek grzywny, która służy innemu i autonomicznemu celowi oraz oparta jest na obiektywnej ocenie możliwości przedsiębiorstw zebrania koniecznych środków do zapłaty grzywny.

339 W konsekwencji Sąd jest zdania, że w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa do orzekania należy obniżyć stopę podwyżki kwoty grzywny, określonej na podstawie wagi naruszenia, zastosowaną do Degussa tak, aby ta stopa odzwierciedlała znaczną różnicę w wielkości pomiędzy Degussa i Aventis (zob. podobnie wymieniony w pkt 284 powyżej wyrok w sprawie Tokai Carbon i in. przeciwko Komisji, pkt 244–249).

340 W tym celu należy jednak wskazać, że wprawdzie Komisja zasadniczo oparła się przy określaniu stopy podwyżki na konieczności zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny, tak jak wynika zarówno z nagłówka części decyzji obejmującej motywy 303–305, jak i z samych motywów 304 i 305, jednak uwzględniła ona także w motywie 303 fakt, że duże przedsiębiorstwa dysponują wiedzą i strukturą prawno-ekonomiczną, pozwalającą im lepiej ocenić, czy ich zachowanie stanowi naruszenie oraz ocenić wynikające z tego konsekwencje. Tymczasem, tak jak podkreśla Komisja i jak już wskazano powyżej, nie należy czynić rozróżnienia pomiędzy dwoma przedsiębiorstwami, których obroty w każdym razie uzasadniają uznanie ich za duże przedsiębiorstwa dysponujące takimi strukturami.

341 Wynika z tego, że należy uwzględnić ten aspekt, stwierdzając, że wspólna cecha Aventis i Degussa, tj. posiadanie struktury prawno-ekonomicznej z uwagi na ich wielkość, tak jak zostało to przedstawione powyżej, uzasadnia fakt, że stopa podwyżki nie odzwierciedla całej różnicy w obrotach tych przedsiębiorstw.

342 Mając na uwadze wszystkie powyższe rozważania, Sąd w ramach przysługującego mu prawa do nieograniczonego orzekania uważa, że należy podwyższyć kwotę grzywny określoną dla skarżącej na podstawie wagi naruszenia w wysokości 30 milionów EUR, zgodnie z pkt 254 powyżej, o 80%, tj. do wysokości 54 milionów EUR.

343 W tych okolicznościach odnośnie do zarzutu drugiego przywołanego przez skarżącą w replice, opartego na naruszeniu zasady proporcjonalności, Trybunał jest zdania, że podwyższenia o 80% kwoty podstawowej z uwzględnieniem całkowitej wielkości skarżącej nie należy uważać za nieproporcjonalne ze względu na jej odpowiedzialność w ramach kartelu i możliwość wyrządzenia znacznej szkody konkurencji, co wynika z posiadania przez nią w okresie naruszenia istotnego udziału w rynku metioniny (rzędu 25% na rynku EOG w 1998 r.), co Komisja należycie uwzględniła (motywy 297–301). Taka podwyżka nie może także prowadzić do przyznania celowi odstraszającemu nadmiernego znaczenia w stosunku do zachowania zarzucanego skarżącej. W konsekwencji należy oddalić niniejszy zarzut.

3. W przedmiocie błędu w ocenie w odniesieniu do wystarczająco odstraszającego skutku grzywny w świetle jej zachowania po zakończeniu naruszenia

a) Argumenty stron

344 Skarżąca podnosi, iż Komisja uznając, że kwota podstawowa musi być podwojona, dokonała przesadnej oceny odstraszającego skutku grzywny, nie uwzględniając

faktu, że Degussa zakończyła naruszenie przed wszczęciem postępowania przez Komisję i że następnie natychmiast podjęła kroki w celu uniknięcia wszelkiego naruszenia w przyszłości w formie „programu zgodności z obowiązującymi przepisami" (tzw. „compliance programme"). W szczególności Komisja niesłusznie odrzuciła w motywie 330 decyzji te wysiłki skarżącej, stwierdzając, że w świetle wytycznych nie mogą one stanowić okoliczności łagodzących. Takie postępowanie nie nagradza przedsiębiorstw, które chcą zapewnić poszanowanie przepisów prawa konkurencji i w stosunku do których nie trzeba zatem podejmować środków mających na celu zapewnienie dodatkowego skutku odstraszającego.

345 Skarżąca zaznacza, że jeśli wytyczne miałyby być w ten sposób interpretowane, że postępowanie skarżącej w niniejszym przypadku nie ma żadnego wpływu na kwotę grzywny, to byłyby one w sprzeczności z zasadą proporcjonalności przestępstw i kar, która zgodnie z art. 6 ust. 1 UE obowiązuje we wspólnotowym porządku prawnym jako ogólnie przyjęta zasada państwa prawa.

346 Wreszcie skarżąca podkreśla, że pojęcie odstraszenia obejmuje aspekt związany z prewencją wobec sprawcy naruszenia (prewencja szczególna) oraz wobec pozostałych podmiotów gospodarczych, które mogą być w przyszłości sprawcami podobnego naruszenia (prewencja ogólna). W niniejszym przypadku prewencja szczególna została już zapewniona przez przyjęcie przez skarżącą programu zgodności z obowiązującymi przepisami. Tymczasem, gdyby Komisja uznała, że podwyżka podyktowana jest jedynie względami prewencji ogólnej, to w opinii skarżącej byłoby to sprzeczne z orzecznictwem Trybunału i Sądu (wyroki Trybunału z dnia 28 października 1975 r. w sprawie 36/75 Rutili, Rec. str. 1219, pkt 51–53; z dnia 27 października 1977 r. w sprawie 30/77 Bouchereau, Rec. str. 1999, pkt 27–30, z dnia 10 lutego 2000 r. w sprawie C-340/97 Nazli i. in., Rec. str. I-957, pkt 63).

347 Komisja uważa, że ten zarzut nie jest uzasadniony.

b) Ocena Sądu

348 Skarżąca zarzuca zasadniczo Komisji, że nie uwzględniła ona przy ocenie odstraszającego skutku, jaki powinna mieć grzywna, że zakończyła ona naruszenie przed wszczęciem postępowania przez Komisję oraz że przyjęła wewnętrzny program zgodności ze wspólnotowym prawem konkurencji.

349 Jeśli chodzi o pierwszą okoliczność, wystarczy przypomnieć, że wprawdzie zgodnie z decyzją naruszenie zostało zakończone w lutym 1999 r., czyli przed wszczęciem postępowania w dniu 1 października 2001 r., jednak nastąpiło to z inicjatywy Rhône-Poulenc, tak jak wskazano w motywie 185. Poza tym skarżąca, która tak naprawdę nie kwestionuje tego stwierdzenia, potwierdza jedynie, że naruszenie zakończyło się w 1997 r. wskutek odejścia pana H. z Rhône-Poulenc i polityki prowadzonej przez jego następców. Nie może ona zatem opierać się na tej okoliczności przy żądaniu zmniejszenia podwyżki nałożonej w celu zapewnienia odstraszającego skutku grzywny. Ponadto fakt, że naruszenie było już zakończone w dniu wszczęcia postępowania, nie może być w żadnym wypadku przekonywającym dowodem na to, iż skarżąca zamierzała w przyszłości definitywnie stosować się do wspólnotowych reguł konkurencji. Tymczasem przywołany przez skarżącą cel prewencji szczególnej, któremu służy nałożenie grzywny, polega nie tylko na zakończeniu naruszenia, ale także na uniknięciu w przyszłości powtórzenia się takiego zachowania przez jego sprawców.

350 Jeśli chodzi o drugą okoliczność, to z utrwalonego orzecznictwa wynika, że wprawdzie istotne jest, że przedsiębiorstwo podjęło kroki w celu zapobieżenia w przyszłości nowym naruszeniom wspólnotowego prawa konkurencji przez jego pracowników, jednak nie zmienia to nic, jeśli chodzi o faktyczne istnienie stwierdzonego naruszenia. Fakt, że w swojej praktyce decyzyjnej Komisja w niektórych przypadkach uznała za okoliczność łagodzącą wdrożenie programu zgodności ze wspólnotowym prawem konkurencji, nie oznacza, że ma ona

obowiązek postąpić tak samo w określonym przypadku (wymieniony w pkt 133 powyżej wyrok Sądu w sprawie Hercules Chemicals przeciwko Komisji, pkt 357; wyrok Sądu z dnia 14 maja 1998 r. w sprawie T-352/94 Mo och Domsjö przeciwko Komisji, Rec. str. II-1989, pkt 417 i 419 oraz wymieniony w pkt 53 powyżej wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 280).

351 Zgodnie z tym orzecznictwem Komisja nie ma zatem obowiązku uwzględnienia tej okoliczności jako okoliczności łagodzącej, pod warunkiem że postępuje ona zgodnie z zasadą równego traktowania, która oznacza, że w tym zakresie nie można oceniać w różny sposób przedsiębiorstw będących adresatami tej samej decyzji (wymieniony w pkt 53 powyżej wyrok w sprawie Archer Daniels Midland i Archer Daniels Midland Ingredients przeciwko Komisji, pkt 281).

352 Chociaż skarżąca przywołuje tę okoliczność w ramach podwyżki kwoty podstawowej grzywny służącej zapewnieniu odstraszającego skutku, a nie formalnie jako okoliczność łagodzącą, podobne rozważania mają zastosowanie w niniejszym przypadku.

353 Tymczasem z decyzji w żaden sposób nie wynika, że Komisja w tym zakresie dokonała różnej oceny trzech przedsiębiorstw będących adresatami decyzji, czego zresztą nie podnosi skarżąca.

354 W konsekwencji nie można zarzucać Komisji, że nie uwzględniła, iż skarżąca przyjęła program zgodności ze wspólnotowym prawem konkurencji po zakończeniu naruszenia.

355 Żaden z argumentów skarżącej nie może podważyć tego wniosku.

356 W pierwszej kolejności w odniesieniu do podniesionego naruszenia zasady proporcjonalności zgodnie z orzecznictwem przywołanym powyżej należy podkreślić, że postępowanie skarżącej po zakończeniu naruszenia nie ma wpływu na istnienie i wagę naruszenia (zob. podobnie wymieniony w pkt 82 powyżej wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 373), które stanowi trwałe i oczywiste naruszenie art. 81 ust. 1 WE. Uwzględniając te okoliczności, zasada proporcjonalności, która oznacza, że nałożona grzywna nie może być nadmierna w stosunku do cech naruszenia, nie wymaga, aby Komisja uwzględniła postępowanie skarżącej po zakończeniu tego naruszenia.

357 W konsekwencji nie można uznać na tej podstawie, że decyzja lub wytyczne, które w każdym razie nie przewidują ani nie wykluczają uwzględnienia takich okoliczności, naruszają zasadę proporcjonalności.

358 W drugiej kolejności w odniesieniu do argumentu, jakoby Komisja, odmawiając uwzględnienia programu zgodności ze wspólnotowym prawem konkurencji przyjętego przez skarżącą, niesłusznie i niezgodnie z orzecznictwem Trybunału oparła się wyłącznie na celu związanym z prewencją ogólną, należy podkreślić, że przywołane przez skarżącą orzecznictwo dotyczy wydalenia obywateli państw członkowskich przez inne państwa członkowskie ze względów porządku publicznego. W związku z tym Trybunał orzekł, że zgodnie z art. 3 dyrektywy Rady 64/221/EWG z dnia 25 lutego 1964 r. w sprawie koordynacji specjalnych środków dotyczących przemieszczania się i pobytu cudzoziemców, uzasadnionych względami porządku publicznego, bezpieczeństwa publicznego lub zdrowia publicznego (Dz.U. 1964, 56, str. 850) takie środki są uzasadnione, jeśli są oparte wyłącznie na zachowaniu danej osoby, do której się odnoszą (zob. ostatnio wyrok Trybunału z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawach połączonych C-482/01 i C-493/01 Orfanopoulos i Oliveri, Rec. str. I-5257, pkt 66). Trybunał wyciągnął z tego taki wniosek, że prawo wspólnotowe sprzeciwia się wydaleniu obywatela państwa członkowskiego opartemu na względach prewencji ogólnej, tj. mającemu na celu odstraszenie innych obcokrajowców, w szczególności gdy ten środek został wydany automatycznie wskutek skazania karnego bez uwzględnienia indywidualnego zachowania sprawcy naruszenia ani niebezpieczeństwa, jakie stanowi on dla porządku publicznego (wyrok Trybunału z dnia 26 lutego 1975 r. w sprawie 67/74 Bonsignore, Rec. str. 297, pkt 7; wymieniony w pkt 346 powyżej wyrok w sprawie Nazli i in., pkt 59 oraz ww. wyrok w sprawie Orfanopoulos i Oliveri, pkt 68).

359 Z tego wynika, że zakaz powoływania się na względy prewencji ogólnej nie stanowi w żadnym razie zasady ogólnej, lecz ma zastosowanie do szczególnej sytuacji dotyczącej odstępstw od zasady swobodnego przemieszczania się obywateli Unii ustanowionego w art. 18 ust. 1 WE i stosowanych przez państwa członkowskie z uwagi na porządek publiczny. Oczywiście tego zakazu nie można tak bezwarunkowo przenieść na grunt grzywien nakładanych przez Komisję na przedsiębiorstwa za naruszenie wspólnotowego prawa konkurencji.

360 Natomiast z utrwalonego orzecznictwa wynika, że Komisja może uwzględnić fakt, że takie praktyki antykonkurencyjne, jak w niniejszym przypadku, są nadal względnie często stosowane ze względu na korzyści, jakie niektóre przedsiębiorstwa mogą z nich czerpać, chociaż ich niezgodność z prawem stwierdzono już od samego początku wspólnotowej polityki konkurencji, i uznać w konsekwencji, że należy podnieść poziom grzywien w celu wzmocnienia ich odstraszającego skutku (zob. na przykład wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 108). Odpowiada to przynajmniej częściowo konieczności nadania grzywnom skutku odstraszającego w stosunku do innych przedsiębiorstw aniżeli te, na które zostały nałożone grzywny.

361 Poza tym nie ma wątpliwości, że samo przyjęcie przez przedsiębiorstwo programu zgodności z regułami konkurencji nie może stanowić ważnej i pewnej gwarancji trwałego zachowania przez nie w przyszłości tych reguł, wobec czego taki program nie może zmuszać Komisji do obniżenia grzywny z tego powodu, że cel tej grzywny związany z prewencją został już przynajmniej częściowo osiągnięty. Poza tym, wbrew twierdzeniom skarżącej, z decyzji nie wynika w żaden sposób, że podwyżka przez Komisję kwoty podstawowej opierała się wyłącznie na konieczności zapewnienia skutku odstraszającego względem innych przedsiębiorstw.

362 Z jednej strony uwzględnienie wielkości skarżącej w motywach 303–305 i wynikająca z tego podwyżka kwoty podstawowej służą bowiem dostosowaniu grzywny do czynników specyficznych dla skarżącej. Z drugiej strony z motywu 330 wynika, że Komisja nie uznała przyjęcia programu zgodności z regułami konkurencji

za okoliczność łagodzącą, ponieważ „ta inicjatywa [była] spóźniona i jako instrument służący prewencji nie może zwalniać jej z obowiązku ukarania naruszenia reguł konkurencji, którego przedsiębiorstwo już się dopuściło". Ma to służyć przypomnieniu, jak również podkreśla skarżąca w ramach swojego zarzutu opartego na niezgodności z prawem art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, że grzywna ma na celu nie tylko prewencję, ale także represję. Zatem Komisja odrzuciła argument skarżącej w tym zakresie nie tylko w celu odstraszenia przedsiębiorstw, które nie dopuściły się naruszenia, ale także dlatego, że uznała, iż program zgodności z regułami konkurencji nie uzasadnia złagodzenia sankcji za popełnienie naruszenia.

363 Nie ma znaczenia okoliczność, że teraz skarżąca przedstawia ten argument w ramach oceny odstraszającego skutku grzywny, a nie okoliczności łagodzących, ponieważ konieczność zapewnienia takiego skutku nie odpowiada wyłącznie celowi prewencyjnemu grzywny, tak jak wydaje się twierdzić skarżąca, ale także celowi represyjnemu.

364 Z całości powyższych rozważań wynika, że należy oddalić jako bezzasadny zarzut skarżącej oparty na popełnieniu przez Komisję oczywistego błędu w ocenie odstraszającego skutku grzywny w świetle jej zachowania po zakończeniu naruszenia.

C — *W przedmiocie współpracy skarżącej*

1. Argumenty stron

365 Skarżąca krytykuje odmowę przez Komisję obniżenia grzywny na podstawie części D pkt 2 tiret drugie komunikatu w sprawie współpracy z uwagi na zakwestionowanie przez nią przedstawionego w PZ stanu faktycznego dotyczącego czasu trwania

kartelu. Skarżąca podnosi, że zaakceptowała ona przedstawione w postaci dokumentów dowody, lecz wyraziła ona odmienną opinię w odniesieniu do interpretacji tych dokumentów dokonanej przez Komisję, która doprowadziła do innej oceny prawnej i innych wniosków. Jej zdaniem określenie czasu trwania naruszenia nie jest w niniejszym przypadku ustaleniem faktycznym, lecz stanowi kwestię kwalifikacji prawnej. Komisja pomyliła te dwa pojęcia w części C PZ.

366 Komisja uważa, że ten zarzut nie jest zasadny.

2. Ocena Sądu

367 Należy przypomnieć, że skarżąca skorzystała zgodnie z motywami 353 i 354 decyzji z obniżenia kwoty grzywny o 25% na podstawie części D pkt 2 tiret pierwsze komunikatu w sprawie współpracy.

368 Część D komunikatu w sprawie współpracy brzmi następująco:

„1. Jeśli przedsiębiorstwo współpracuje, a nie są spełnione wszystkie warunki określone w części B i C, korzysta ono z obniżki w wysokości 10–50% kwoty grzywny, którą by nałożono na nie w braku współpracy.

2. Może to mieć miejsce w szczególności, jeżeli

— przed wysłaniem pisma w sprawie przedstawienia zarzutów przedsiębiorstwo przedstawia Komisji informacje, dokumenty lub inne środki dowodowe, które przyczyniają się do stwierdzenia istnienia naruszenia,

— po otrzymaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów przedsiębiorstwo informuje Komisję, że nie podważa wystąpienia okoliczności faktycznych, na których opiera ona swe zarzuty" [tłumaczenie nieoficjalne].

369 Jednak Komisja uznała w motywie 354, że Degussa zakwestionowała stan faktyczny przedstawiony w PZ w odniesieniu do czasu trwania kartelu. Wywnioskowała ona na tej podstawie, że nie spełnia ona warunków przewidzianych w części D pkt 2 tiret drugie komunikatu w sprawie współpracy i dlatego nie może skorzystać z dodatkowej obniżki kwoty grzywny na tej podstawie.

370 Z tego względu należy wyjaśnić, czy decyzja zawiera błędy w ustaleniach faktycznych, jeśli chodzi o zakwestionowanie przez skarżącą, po wydaniu PZ, wystąpienia okoliczności faktycznych, na których Komisja oparła swoje zarzuty.

371 W związku z tym należy zbadać odpowiedź skarżącej na PZ.

372 W pierwszej kolejności, tak jak zaznacza skarżąca, zgodnie z tym dokumentem stan faktyczny przedstawiony w PZ „nie jest zasadniczo kwestionowany" (str. 3 i 9 odpowiedzi na PZ). Tymczasem, inaczej niż w interpretacji skarżącej, twierdzenie to

dowodzi, że stan faktyczny był częściowo kwestionowany, co ponadto nie pozwalało Komisji dokładnie określić faktów, które były kwestionowane, a które nie. Pogląd ten potwierdza wskazanie przez skarżącą (str. 9 odpowiedzi na PZ), że przedstawienie przez Komisję faktów dotyczących czasu trwania naruszenia było po części błędne. Skarżąca dodała nawet w pkt 12 odpowiedzi na PZ (str. 14 odpowiedzi na PZ), że przedstawiony stan faktyczny był zgodny z rzeczywistością dopiero od połowy 1992 r., kiedy Degussa wzięła udział w naruszeniu podczas spotkania w Barcelonie, precyzując jednocześnie, że czas trwania kartelu obejmował jedynie okres od 1992 r. do 1997 r. (str. 33 odpowiedzi na PZ).

373 Chociaż te formalne rozważania nie mogą same w sobie prowadzić do wniosku, że skarżąca podała zasadniczo w wątpliwość istnienie faktów przedstawionych przez Komisję w PZ, to wystarczą one do wykazania, że skarżąca dokładnie nie zaznaczyła, że nie kwestionuje istnienia tych faktów w całości. Natomiast wskutek skarżącej dla Komisji nie było jasne, czy kwestionuje ona istnienie zarzuconych faktów, a jeśli tak, to jakie dokładnie fakty kwestionuje.

374 W drugiej kolejności, chociaż w części D zatytułowanej „Okoliczności faktyczne" (str. 9 odpowiedzi na PZ) skarżąca faktycznie przedstawiła komentarze kwestionujące stanowisko Komisji, to należy przyznać, że większość tych komentarzy nie jest w zasadzie bezpośrednio skierowana przeciwko wystąpieniu tych okoliczności faktycznych (zwłaszcza co do odbywania spotkań i omawianych tam tematów), ale przeciwko ich interpretacji dokonanej przez Komisję i wnioskowi, do którego ona doszła, jeśli chodzi o istnienie naruszenia przed 1992 r. i po 1997 r.

375 Tymczasem nie można zrównywać zakwestionowania oceny prawnej niektórych okoliczności faktycznych dokonanej przez Komisję z zakwestionowaniem samego wystąpienia tych okoliczności faktycznych, nawet jeśli w niniejszym przypadku rozróżnienie tych dwóch pojęć jest niejasne.

376 Niemniej w każdym razie należy stwierdzić, tak jak wskazuje Komisja, że w pkt 13 odpowiedzi na PZ (str. 14 i 15) skarżąca oświadczyła, że jej zdaniem po spotkaniu „na szczycie" w Kopenhadze w 1997 r. nie odbyło się już żadne spotkanie, podczas którego ustalono ceny docelowe. Tymczasem z pkt 61 PZ wynika, że Komisja jasno stwierdziła, że Degussa i Rhône-Poulenc pod koniec lata lub na początku jesieni 1998 r. spotkały się w Heidelbergu i że przy tej okazji uzgodniły podwyżkę cen. Komisja dodała, że następnie w dniu 4 lutego 1999 r. odbyło się spotkanie tych dwóch przedsiębiorstw w Nancy, które doprowadziło do ustalenia ceny docelowej w wysokości 3,20 USD/kg (5,30 DEM/kg). Z tego względu okazuje się, że skarżąca podważyła wystąpienie okoliczności faktycznych przedstawionych przez Komisję po wydaniu PZ.

377 Poza tym należy wskazać, że w części E odpowiedzi pt. „Ocena prawna" skarżąca stwierdziła we fragmencie dotyczącym czasu trwania naruszenia, że nie dysponowała żadną informacją co do istnienia spotkań w latach 1989/1990 i dlatego nie mogła wyraźnie zakwestionować (str. 29 odpowiedzi na PZ) ani potwierdzić (str. 30 odpowiedzi na PZ), że takie spotkania się odbyły. Tymczasem Komisja dokładnie opisała w pkt 22–29 PZ trzy spotkania, w których w tym okresie wzięła udział Degussa (w sierpniu 1989 r. w nieokreślonym miejscu, w dniu 10 czerwca 1990 r. we Frankfurcie nad Menem i w listopadzie 1990 r. w Hongkongu i/lub w Seulu). Zatem ponownie, choć niejasne sformułowanie skarżącej nie pozwala na wniosek, że zaprzeczyła ona odbyciu się takich spotkań, należy stwierdzić, że nie pozwoliło ono Komisji uznać, że skarżąca zgodziła się z przedstawionym w tym względzie stanem faktycznym.

378 Podobnie, chociaż w PZ Komisja określiła początek kartelu na luty 1986 r. (zob. w szczególności pkt 18–21 i 97), należy uznać, że w odpowiedzi na PZ skarżąca nie ustosunkowała się wyraźnie do twierdzeń Komisji dotyczących okresu od lutego 1986 r. do końca 1988 r., jednocześnie wyjaśniając, że jej zdaniem kartel istniał tylko od 1992 r. do 1997 r.

379 Wynika z tego, że Komisja nie popełniła błędu w ustaleniach faktycznych, stwierdzając, że skarżąca częściowo zakwestionowała wystąpienie okoliczności faktycznych przedstawionych w PZ.

380 Jeśli chodzi o kwestię, czy zasadne było uznanie przez Komisję, że skarżąca nie mogła skorzystać z dodatkowej obniżki kwoty grzywny na podstawie części D pkt 2 tiret drugie komunikatu w sprawie współpracy, należy przypomnieć, że zgodnie z orzecznictwem obniżenie grzywien w przypadku współpracy przedsiębiorstw uczestniczących w naruszeniach prawa konkurencji jest uzasadnione tym, że taka współpraca ułatwia Komisji wykonanie jej zadania (wymieniony w pkt 80 powyżej wyrok w sprawie BPB de Eendracht przeciwko Komisji, pkt 325 i wymieniony w pkt 233 powyżej w sprawie Finnboard przeciwko Komisji, pkt 363, po wniesieniu odwołania utrzymany w mocy wyrokiem Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-298/98 P Finnboard przeciwko Komisji, Rec. str. I-10157 i wymieniony w pkt 222 powyżej wyrok w sprawie Mayr-Melnhof przeciwko Komisji, pkt 330).

381 W tym względzie Trybunał orzekł jednak, że przedsiębiorstwo, które podczas postępowania administracyjnego poprzestało na nieustosunkowaniu się do faktów przedstawionych przez Komisję i w konsekwencji powstrzymało się od potwierdzenia ich prawdziwości, nie przyczynia się faktycznie do ułatwienia jej zadania (wyrok Trybunału z dnia 16 listopada 2000 r. w sprawie C-297/98 P SCA Holding przeciwko Komisji, Rec. str. I-10101, pkt 37).

382 Podobnie nie wystarczy, że przedsiębiorstwo zapewni, iż generalnie nie kwestionuje ustalonych okoliczności faktycznych zgodnie z komunikatem w sprawie współpracy, jeżeli w okolicznościach konkretnej sprawy zapewnienie to w żaden sposób nie jest przydatne Komisji (wyrok Sądu z dnia 8 lipca 2004 r. w sprawie T-48/00 Corus UK przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. II-2325, pkt 193).

383 Wreszcie obniżenie grzywny na podstawie komunikatu w sprawie współpracy jest tylko wtedy uzasadnione, gdy udzielone informacje — a bardziej ogólnie zachowanie danego przedsiębiorstwa — mogłyby świadczyć o prawdziwej współpracy z jego

strony. Obniżka na podstawie komunikatu w sprawie współpracy może być przyznana tylko wtedy, gdy przedsiębiorstwo wykazuje swoim zachowaniem wolę współpracy, jak wynika z samego pojęcia współpracy użytego w tekście komunikatu, a w szczególności we wprowadzeniu i części D pkt 1 tego komunikatu (wymieniony w pkt 82 powyżej wyrok w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji, pkt 395 i 396).

384 Z powyższych rozważań wynika, że w niniejszym przypadku niejasne uznanie przez skarżącą niektórych faktów przedstawionych w PZ przy jednoczesnym zakwestionowaniu innych nie przyczyniło się do ułatwienia zadania Komisji w sposób dostatecznie konkretny, aby można było uwzględnić je w ramach stosowania komunikatu w sprawie współpracy. Komisja, nie popełniając oczywistego błędu w ocenie, mogła zatem uznać, że to uznanie nie może uzasadniać zmniejszenia kwoty nałożonej na nią grzywny na podstawie tego komunikatu, tak jak jest on interpretowany przez orzecznictwo.

385 W konsekwencji należy oddalić jako bezzasadny zarzut dotyczący w zasadzie błędu w ustaleniach faktycznych i/lub oczywistego błędu w ocenie współpracy skarżącej podczas postępowania administracyjnego.

D — *W przedmiocie naruszenia zasady nieretroaktywności kar*

386 Podczas rozprawy skarżąca podniosła, że stosując nowe kryteria ustalania grzywien zawarte w wytycznych do naruszeń, które nastąpiły przed wydaniem w 1998 r. tych wytycznych, Komisja naruszyła zasadę nieretroaktywności kar.

387 Bez potrzeby badania, czy argumentacja przedstawiona podczas rozprawy jest dopuszczalna w świetle art. 48 § 2 regulaminu Sądu, a zwłaszcza, czy chodzi o nowy zarzut, czy zwykłe rozszerzenie zarzutu zawartego w skardze, które pozostaje w ścisłym związku z tym zarzutem, wystarczy stwierdzić, że Trybunał i Sąd rozstrzygnęły już kwestię zasadności tej argumentacji.

388 Zgodnie z pkt 224–231 wyroku w sprawie Dansk Rørindustri i in. przeciwko Komisji wymienionego w pkt 82 powyżej w celu zbadania poszanowania zasady niedziałania prawa wstecz należy sprawdzić, czy zmiana ogólnej polityki konkurencji Komisji w zakresie grzywien, wynikająca w szczególności z wytycznych, była logicznie do przewidzenia w czasie, w którym zostały popełnione rozważane naruszenia.

389 W tym względzie należy stwierdzić, że zasadnicza nowość wytycznych polega na przyjęciu za punkt wyjścia obliczenia kwoty podstawowej, określonej za pomocą widełek przewidzianych w tym celu w wytycznych, które odzwierciedlają różny stopień wagi naruszeń, ale które jako takie nie mają związku z właściwym obrotem. Metoda ta opiera się zatem głównie na taryfikacji grzywien, aczkolwiek względnej i elastycznej.

390 Należy zatem zbadać, czy ta nowa metoda obliczania grzywien, przy założeniu, że skutkuje podwyższeniem wysokości nałożonych grzywien, była logicznie do przewidzenia w czasie, w którym zostały popełnione rozważane naruszenia.

391 Tymczasem z orzecznictwa Trybunału wynika, że fakt, iż Komisja wymierzała już w przeszłości grzywny w określonej wysokości za określone rodzaje naruszeń, nie może pozbawić jej możliwości podwyższenia tej wysokości w granicach wyznaczonych w rozporządzeniu nr 17, jeśli jest to konieczne, aby zapewnić realizację

wspólnotowej polityki konkurencji. Natomiast skuteczne stosowanie wspólnotowych reguł konkurencji wymaga, aby Komisja mogła w każdej chwili dostosować wysokość grzywien do potrzeb tej polityki (wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok Trybunału w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 109 i z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-196/99 P Aristrain przeciwko Komisji, Rec. str. I-11005).

392 Z powyższego wynika, że przedsiębiorstwa uczestniczące w postępowaniu administracyjnym, które może zakończyć się nałożeniem grzywny, nie mogą mieć uzasadnionych oczekiwań co do tego, że grzywny wymierzone przez Komisję nie przekroczą wysokości wcześniej nakładanych grzywien ani co do metody obliczania grzywien.

393 W konsekwencji przedsiębiorstwa te muszą brać pod uwagę możliwość, że w każdej chwili Komisja zdecyduje podnieść wysokość grzywien w stosunku do poziomu stosowanego w przeszłości z poszanowaniem norm określających jej działania.

394 Dotyczy to nie tylko przypadku, gdy Komisja podnosi wysokość grzywien, nakładając je w indywidualnych decyzjach, ale także, gdy do podniesienia grzywien dochodzi na skutek stosowania w konkretnych przypadkach powszechnie obowiązujących norm postępowania takich jak wytyczne.

395 Poza tym z orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wynika, że przewidywalność ustawy nie wyklucza konieczności zasięgnięcia fachowej porady przez zainteresowaną osobę w celu dokonania w świetle okoliczności konkretnego przypadku odpowiedniej oceny, jakie konsekwencje mogą wyniknąć z określonego działania. Dotyczy to w szczególności profesjonalistów, którzy przyzwyczajeni są podczas wykonywania swojego zawodu do zachowania szczególnej ostrożności. Można także od nich wymagać, aby z należytą starannością oceniali ryzyko, jakie jest związane z ich zawodem (zob. wyrok z dnia 15 listopada 1996 r. w sprawie Cantoni przeciwko Francji, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-V, § 35).

396 Z powyższych rozważań należy wyprowadzić taki wniosek, że wytyczne, a w szczególności nowa metoda obliczania grzywien przewidziana w tych wytycznych, przy założeniu, że skutkuje podniesieniem wysokości nakładanych grzywien, były logicznie do przewidzenia dla takich przedsiębiorstw jak skarżąca w czasie, w którym zostało popełnione rozważane naruszenie.

397 Z tego powodu, stosując w decyzji wytyczne do naruszeń dokonanych przed ich przyjęciem, Komisja nie naruszyła zasady nieretroaktywności kar.

398 Z powyższego wynika, że jako bezzasadny należy oddalić zarzut skarżącej dotyczący naruszenia zasady nieretroaktywności kar.

IV — *W przedmiocie zarzutu czwartego opartego na naruszeniu tajemnicy zawodowej, zasady dobrej administracji i domniemania niewinności*

A — *Argumenty stron*

399 Skarżąca podnosi, że już przed wydaniem decyzji Komisja ujawniła prasie poufne informacje, naruszając tajemnicę zawodową chronioną przez art. 287 WE, zasadę dobrej administracji i domniemania niewinności.

400 Przypomina ona bowiem, że we wtorek 2 lipca 2002 r. gazeta „Handelsblatt" opublikowała artykuł zatytułowany „Degussa musi zapłacić ponad 100 milionów".

W artykule jest mowa o tym, że gazeta została poinformowana przez otoczenie Komisji w Brukseli i że „pan Monti uznał, iż koncern chemiczny z Düsseldorfu był siłą napędową kartelu dotyczącego aminokwasów, którego członkowie przez ponad dziesięć lat rozdzielali między sobą rynek dodatków paszowych dla zwierząt w drodze regularnych porozumień cenowych".

401 Tymczasem nie jest możliwe, aby opublikowane informacje zostały uzyskane bez współpracy urzędnika Komisji, co stanowi naruszenie obowiązku przestrzegania tajemnicy zawodowej przewidzianego w art. 287 WE. Sąd orzekł już bowiem, że w postępowaniach kontradyktoryjnych, które mogą zakończyć się nałożeniem sankcji, charakter i wymiar zaproponowanej sankcji są z natury objęte tajemnicą zawodową tak długo, dopóki sankcja nie została ostatecznie zatwierdzona i nałożona. Ta zasada wypływa zwłaszcza z konieczności poszanowania dobrego imienia i godności zainteresowanego tak długo, dopóki nie została na niego nałożona sankcja (wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 281).

402 Skarżąca jest zdania, że nie ma znaczenia sposób, w jaki Komisja poinformowała prasę, ponieważ istotne jest, że Komisja doprowadziła do sytuacji, w której przedsiębiorstwo zostało poinformowane przez prasę o dokładnej treści sankcji, która najprawdopodobniej miała być na nią nałożona (wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 281). Tymczasem Komisja nie zakwestionowała wyraźnie faktu, że jeden z jej urzędników przekazał poufne informacje w tej sprawie. W każdym razie jedynie Komisja może być źródłem ujawnienia tych informacji. W tych okolicznościach Komisja musi przeprowadzić przeciwny dowód, tym bardziej, że powyższy artykuł wspominał, że „informacja pochodziła z kręgów Komisji w Brukseli".

403 Skarżąca uważa, że Komisja naruszyła zasadę dobrej administracji, o której mowa w art. 41 ust. 1 Karty, zgodnie z którą „[k]ażda osoba ma prawo do bezstronnego i sprawiedliwego rozpatrzenia jej sprawy w rozsądnym terminie przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii". Ujawnienie informacji, którego źródłem jest Komisja, świadczy w istocie o jej stronniczości względem skarżącej.

404 Wreszcie Komisja jest winna naruszenia zasady domniemania niewinności przewidzianej w art. 6 ust. 2 EKPC i w art. 48 ust. 1 Karty, która należy do praw podstawowych wspólnotowego porządku prawnego (wymieniony w pkt 115 powyżej wyrok w sprawie Hüls przeciwko Komisji, pkt 149). Zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Trybunału i Sądu zasada ta ma zastosowanie w postępowaniach dotyczących naruszeń reguł konkurencji (wymieniony w pkt 38 powyżej wyrok w sprawie Öztürk przeciwko Niemcom, § 46; wymieniony w pkt 115 powyżej wyrok w sprawie Hüls przeciwko Komisji, pkt 50 oraz wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 281). Udostępniając prasie treść decyzji przed poddaniem jej pod obrady kolegium komisarzy, a zatem przed nałożeniem kary na przedsiębiorstwo, Komisja w oczywisty sposób naruszyła zasadę domniemania niewinności.

405 Skarżąca odpiera argumentację Komisji, jakoby to nie ona przekazała prasie sporne informacje. Jej zdaniem nie jest istotne, że informacje zostały przekazane w oficjalny sposób. Zgodnie bowiem z art. 288 WE Komisja odpowiada za naruszenia popełnione przez jednego ze swoich urzędników, jeśli to naruszenie ma bezpośredni związek z wykonywaniem jego funkcji (wyrok Trybunału z dnia 10 lipca 1969r. w sprawie 9/69 Sayag i in., Rec. str. 329), co ma miejsce w niniejszym przypadku. Nie jest istotne, czy Komisja zezwoliła na naruszenie, czy też nie, na zasadzie analogii do odpowiedzialności przedsiębiorstwa za naruszenia reguł konkurencji popełnione przez jego pracowników (wymieniony w pkt 58 powyżej wyrok w sprawie Musique diffusion française i in. przeciwko Komisji, pkt 37–70 i pkt 112).

406 Skarżąca wyprowadza z tego taki wniosek, że skuteczność ochrony praw podstawowych wymaga stwierdzenia nieważności decyzji na tej podstawie (wyrok Trybunału z dnia 15 maja 1986 r. w sprawie 222/84 Johnston, Rec. str. 1651, pkt 19). Stało się to konieczne z uwagi na często powtarzające się naruszenia tego rodzaju ze strony Komisji (wymieniony w pkt 101 powyżej wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, pkt 90; wymieniony w pkt 114 powyżej wyrok w sprawie Dunlop Slazenger przeciwko Komisji, pkt 27 oraz wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji). Poza tym orzecznictwo, zgodnie z którym taka niezgodność z prawem uzasadnia stwierdzenie nieważności decyzji jedynie wtedy, gdyby ustalono, że bez takiej niezgodności z prawem decyzja miałaby

inną treść, nie odnosiłoby oczywiście żadnego skutku odstraszającego i wymagałoby od przedsiębiorstwa dowodu, którego nie jest ono w stanie przedstawić. Orzecznictwo to nie spełnia zatem wymogu skutecznej ochrony tych praw i z naruszeniem zasady „równości broni" stawia dane przedsiębiorstwo w niekorzystnej sytuacji względem jego klientów, pracowników, udziałowców oraz mediów.

407 Skarżąca uważa, że wystarczy wykazać, iż nie jest wykluczone, że decyzja mogłaby mieć inną treść, gdyby wcześniej nie ujawniono spornych informacji, tak jak orzeczono już w odniesieniu do uchybień proceduralnych (wyrok Trybunału z dnia 23 lutego 1988 r. w sprawie 68/86 Zjednoczone Królestwo przeciwko Radzie, Rec. str. 855, pkt 49; wyrok Sądu z dnia 23 lutego 1994 r. w sprawach połączonych T-39/92 i T-40/92 CB i Europay przeciwko Komisji, Rec. str. II-49, pkt 58). Taka sytuacja miała miejsce w niniejszym przypadku, ponieważ ujawnienie treści decyzji przed jej wydaniem uniemożliwiło Komisji wydanie decyzji różniącej się od ogłoszenia dokonanego w prasie, a trudno sobie wyobrazić, aby członek Komisji odpowiedzialny za konkurencję mógł je zdementować.

408 Komisja uważa, że ten zarzut jest bezzasadny.

B — *Ocena Sądu*

409 Należy przypomnieć, że zgodnie z art. 287 WE członkowie, urzędnicy i inni pracownicy instytucji Wspólnoty są zobowiązani „nie ujawniać informacji objętych ze względu na swój charakter tajemnicą zawodową, a zwłaszcza informacji dotyczących przedsiębiorstw i ich stosunków handlowych lub kosztów własnych". Chociaż to postanowienie dotyczy w szczególności informacji uzyskanych od przedsiębiorstw, partykuła „zwłaszcza" wskazuje na to, że chodzi o ogólną zasadę,

która ma zastosowanie także do innych informacji poufnych (wyrok Trybunału z dnia 7 listopada 1985 r. w sprawie 145/83 Adams przeciwko Komisji, Rec. str. 3539, pkt 34 oraz wyrok Sądu z dnia 18 września 1996 r. w sprawie T-353/94 Postbank przeciwko Komisji, Rec. str. II-921, pkt 86).

410 Tymczasem należy podkreślić, że w postępowaniach kontradyktoryjnych, które mogą zakończyć się nałożeniem sankcji, charakter i wymiar zaproponowanej sankcji są z natury objęte tajemnicą zawodową tak długo, dopóki sankcja nie została ostatecznie zatwierdzona i nałożona. Ta zasada wypływa zwłaszcza z konieczności poszanowania dobrego imienia i godności zainteresowanego tak długo, jak długo nie została na niego nałożona sankcja (wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 281).

411 Obowiązek Komisji nieujawniania prasie informacji dotyczących przewidzianej konkretnie sankcji nie tylko pokrywa się z jej obowiązkiem poszanowania tajemnicy zawodowej, ale także z obowiązkiem poszanowania zasady dobrej administracji. Wreszcie należy przypomnieć, że zasada domniemania niewinności ma zastosowanie do postępowań dotyczących naruszeń przez przedsiębiorstwa reguł konkurencji, które mogą zakończyć się nałożeniem grzywien lub kar pieniężnych (wymieniony w pkt 115 powyżej wyrok w sprawie Hüls przeciwko Komisji, pkt 150; wymieniony w pkt 38 powyżej wyrok w sprawie Öztürk przeciwko Niemcom i wymieniony w pkt 115 powyżej wyrok w sprawie Lutz przeciwko Niemcom). Komisja wyraźnie narusza to domniemanie, jeśli przed formalnym nałożeniem sankcji na przedsiębiorstwo, wobec którego skierowane są oskarżenia, informuje prasę o werdykcie poddanym obradom komitetu konsultacyjnego i kolegium komisarzy (wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 281).

412 Tymczasem należy stwierdzić, że inaczej niż w sytuacji, która doprowadziła do wydania wymienionego w pkt 153 powyżej wyroku w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, nie zostało udowodnione, że informacje o treści decyzji zostały ujawnione prasie przez Komisję. Nie ulega wątpliwości, że w przywołanej powyżej sprawie członek Komisji odpowiedzialny wówczas za sprawy konkurencji podał prasie kwotę grzywny jeszcze przed wydaniem decyzji przez Komisję, która miała zostać nałożona na spółkę Volkswagen, podczas gdy w niniejszym przypadku sama skarżąca

wskazuje, że sporny artykuł wspominał jedynie, że informacja pochodziła z kręgów Komisji („Kommissionskreisen"). Poza tym — wbrew twierdzeniom skarżącej — należy stwierdzić, że Komisja nie uznała swojej odpowiedzialności w tym zakresie. Jeśli przypuszczalnie ten przeciek może pochodzić od Komisji, ta sama ewentualność nie wystarcza, jak podnosi skarżąca, do obarczenia Komisji ciężarem przeprowadzenia dowodu przeciwnego.

413 W każdym razie, nawet jeśli można byłoby przyjąć, że służby Komisji są rzeczywiście odpowiedzialne za ujawnienie informacji wykorzystanych w artykule prasowym, do którego odnosi się skarżąca, okoliczność ta nie ma wpływu na legalność decyzji.

414 Jeśli chodzi bowiem o argument skarżącej, jakoby ujawnienie informacji świadczyło o stronniczości Komisji wobec niej, należy zaznaczyć, że istnienie naruszenia, które zostało skutecznie ustalone w postępowaniu administracyjnym, nie może zostać podważone dowodem, że Komisja przedwcześnie wyraziła swoje przeświadczenie o istnieniu naruszenia i planowanej kwocie grzywny, którą zamierzała w konsekwencji nałożyć. Ponadto Sąd wyjaśnił już podczas badania różnych zarzutów skarżącej, że co do istnienia naruszenia i jego części składowych decyzja jest prawidłowo uzasadniona pod względem faktycznym i prawnym.

415 Ponadto nie można podnosić, że ujawnienie przez Komisję treści decyzji na koniec postępowania administracyjnego i w przeddzień formalnego wydania tej decyzji może stanowić dowód na to, że Komisja przesądziła rozstrzygnięcie sprawy lub że prowadziła dochodzenie w sposób stronniczy (zob. podobnie wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 270–272).

416 Ponadto z utrwalonego orzecznictwa wynika, że taka wadliwość jak ta podnoszona przez skarżącą jedynie wtedy prowadzi do stwierdzenia nieważności spornej decyzji, jeśli zostanie ustalone, że w braku takiej wadliwości decyzja miałaby inną treść (wymieniony w pkt 101 powyżej wyrok w sprawie Suiker Unie i in. przeciwko Komisji, pkt 91; wymieniony w pkt 114 powyżej wyrok w sprawie Dunlop Slazenger przeciwko Komisji, pkt 29 oraz wymieniony w pkt 153 powyżej wyrok w sprawie Volkswagen przeciwko Komisji, pkt 283).

417 Tymczasem w niniejszym przypadku należy stwierdzić, że skarżąca nie przedstawiła takiego dowodu. Nic nie pozwala na przypuszczenie, że gdyby wspomniane informacje nie zostały ujawnione, kolegium komisarzy zmieniłoby kwotę grzywny lub treść proponowanej decyzji. Ponadto, wbrew czysto hipotetycznym twierdzeniom skarżącej, nie można domniemywać, że członkowie Komisji kierowali się poczuciem solidarności w stosunku do ich kolegi odpowiedzialnego za sprawy konkurencji lub że faktycznie nie mogli nałożyć grzywny o niższej kwocie, ponieważ przy wydawaniu decyzji przez Komisję obowiązuje zasada kolegialności.

418 W konsekwencji niniejszy zarzut należy oddalić.

419 Żaden z argumentów skarżącej nie może podważyć tego wniosku.

420 Skarżąca podnosi, że przywołane wyżej orzecznictwo nie spełnia wymogów wynikających z zasady skutecznej ochrony sądowej. Aby zagwarantować poszanowanie tej zasady, należy uznać, że dla uzasadnienia stwierdzenia nieważności decyzji wystarczy dowód, iż nie można wykluczyć, że decyzja mogłaby mieć inną treść, gdyby nie ujawniono spornych informacji.

421 W związku z tym należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem podmioty prywatne muszą mieć możliwość korzystania ze skutecznej ochrony sądowej praw, które wywodzą ze wspólnotowego porządku prawnego, ponieważ prawo do takiej ochrony stanowi część ogólnych zasad prawa, które wynikają ze wspólnych tradycji konstytucyjnych państw członkowskich. Prawo to zostało przyznane również przez art. 6 i 13 EKPC (zob. w szczególności wymieniony w pkt 406 powyżej wyrok Trybunału w sprawie Johnston, pkt 18; wyroki Trybunału z dnia 27 listopada 2001 r. w sprawie C-424/99 Komisja przeciwko Austrii, Rec. str. I-9285, pkt 45 i z dnia 25 lipca 2002 r. w sprawie C-50/00 P Unión de Pequñeos Agricultores przeciwko Radzie, Rec. str. I-6677, pkt 39).

422 Jednak tę zasadę należy pogodzić z zasadą pewności prawa i domniemaniem zgodności z prawem obowiązującym w stosunku do aktów instytucji wspólnotowych (wyrok Trybunału z dnia 15 czerwca 1994 r. w sprawie C-137/92 P Komisja przeciwko BASF i in., Rec. str. I-2555, pkt 48), która nakłada na podmiot powołujący się na niezgodność z prawem takiego aktu obowiązek przedstawienia dowodu na tę okoliczność.

423 Tymczasem, tak jak wyjaśniono powyżej, zarzucane Komisji ujawnienie treści decyzji przed jej formalnym wydaniem nie może samo w sobie mieć jakiegokolwiek wpływu na legalność tej decyzji, inaczej niż ma to miejsce w przypadku naruszenia istotnych wymogów proceduralnych.

424 Poza tym należy stwierdzić, że z jednej strony rozwiązanie, jakie zostało wypracowane w orzecznictwie przywołanym w pkt 416 powyżej, nie stoi na przeszkodzie przeprowadzeniu przez skarżącą dowodu co do niezgodności z prawem decyzji ze względu na stwierdzoną wadliwość i zbytnio go nie utrudnia, a z drugiej strony, nawet jeśli skarżącej nie uda się wykazać, że decyzja byłaby inna w braku tej wadliwości, skarga przewidziana w art. 288 akapit drugi WE pozwala jej ewentualnie na dochodzenie odszkodowania za szkodę wyrządzoną w ten sposób przez Wspólnotę.

425 Z tego względu nie można uznać, że w przypadku istnienia takiej wadliwości, o jakiej mowa w niniejszym przypadku, zasada skutecznej ochrony sądowej sprzeciwia się obowiązkowi wykazania przez skarżącą w celu uzasadnienia stwierdzenia nieważności, że w braku takiej wadliwości treść decyzji byłaby inna.

426 Z powyższych rozważań wynika, że należy oddalić zarzut oparty na naruszeniu tajemnicy zawodowej, zasady dobrej administracji i domniemania niewinności.

Wnioski

427 Zgodnie z pkt 254 niniejszego wyroku Sąd uważa, że kwotę podstawową grzywny obliczoną na podstawie wagi naruszenia skarżącej należy obniżyć z 35 do 30 milionów EUR. Zgodnie z pkt 343 powyżej kwota ta powinna zostać podwyższona w stosunku do skarżącej o 80%, tj. do 54 milionów EUR, w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku grzywny.

428 Poza tym zostało stwierdzone, że Komisja prawidłowo ustaliła czas trwania naruszenia, który uzasadnia podwyższenie tej kwoty o 125%. Wreszcie należy uwzględnić obniżkę grzywny o 25%, którą Komisja przyznała skarżącej na podstawie części D pkt 2 tiret pierwsze komunikatu w sprawie współpracy.

429 Z całości powyższych rozważań wynika, że kwotę grzywny nałożoną na skarżącą należy obniżyć do 91 125 000 EUR.

W przedmiocie kosztów

430 Zgodnie z art. 87 § 3 regulaminu, w razie częściowego tylko uwzględnienia żądań, Sąd może postanowić, że koszty zostaną podzielone albo że każda ze stron poniesie swoje własne koszty, przy czym zgodnie z art. 87 § 4 regulaminu państwa członkowskie oraz instytucje, które wstąpiły do sprawy w charakterze interwenienta, pokrywają własne koszty. Ponieważ skarga została jedynie częściowo uwzględniona, Sąd — dokonując odpowiedniej oceny okoliczności sprawy — uważa, że należy obciążyć skarżącą jej własnymi kosztami oraz 75% kosztów poniesionych przez Komisję, zaś Komisję — 25% własnych kosztów.

Z powyższych względów

SĄD (trzecia izba)

orzeka, co następuje:

1) Kwota grzywny nałożona na skarżącą w art. 3 decyzji Komisji 2003/674/WE z dnia 2 lipca 2002 r. dotyczącej postępowania na podstawie art. 81 traktatu WE i art. 53 Porozumienia o EOG (sprawa C.37.519 — Metionina) zostaje obniżona do 91 125 000 EUR.

2) **W pozostałej części skarga zostaje oddalona.**

3) **Skarżąca pokrywa własne koszty oraz 75% kosztów poniesionych przez Komisję.**

4) **Komisja pokrywa 25% własnych kosztów.**

5) **Rada pokrywa własne koszty.**

Jaeger Tiili Czúcz

Wyrok ogłoszono na posiedzeniu jawnym w Luksemburgu w dniu 5 kwietnia 2006 r.

Sekretarz Prezes

E. Coulon M. Jaeger

Spis treści

Okoliczności leżące u podstaw sporu ..... II - 914

Przebieg postępowania i żądania stron ..... II - 922

Co do prawa ..... II - 923

I — W przedmiocie zarzutu pierwszego opartego na zasadzie legalności kar ..... II - 924

A — W przedmiocie zarzutu niezgodności z prawem art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 ..... II - 924

1. Argumenty stron ..... II - 924

2. Ocena Sądu ..... II - 934

B — W przedmiocie wykładni art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 w świetle zasady legalności kar ..... II - 942

II — W przedmiocie zarzutu drugiego opartego na błędzie w ocenie w odniesieniu do jednolitego i ciągłego charakteru oraz czasu trwania naruszenia ..... II - 945

A — W przedmiocie wstrzymania naruszenia pomiędzy 1988 r. a 1992 r. .. II - 946

1. Argumenty stron ..... II - 946

2. Ocena Sądu ..... II - 949

a) W przedmiocie udziału skarżącej w porozumieniu i/lub uzgodnionej praktyce pomiędzy 1988 r. a 1992 r. ..... II - 950

W przedmiocie okresu od końca 1988 r. do końca lata 1990 r. II - 953

W przedmiocie okresu od końca lata 1990 r. do marca 1992 r. II - 960

b) W przedmiocie jednolitego i ciągłego naruszenia ..... II - 964

B — W przedmiocie zakończenia naruszenia ..... II - 965

1. Argumenty stron ..... II - 965

2. Ocena Sądu ..... II - 966

C — W przedmiocie zawieszenia kartelu ..... II - 970

III — W przedmiocie zarzutu trzeciego opartego na błędach w ocenie, naruszeniu prawa, błędach w ustaleniach faktycznych, naruszeniu zasad proporcjonalności, równego traktowania i nieretroaktywności kar oraz obowiązku uzasadnienia przy ustalaniu kwoty grzywny ..... II - 973

A — W przedmiocie wagi naruszenia ..... II - 973

1. W przedmiocie uzasadnienia wagi naruszenia ..... II - 974

a) Argumenty stron ..... II - 974

b) Ocena Sądu ..... II - 974

2. W przedmiocie rozmiaru właściwego rynku geograficznego ..... II - 977

a) Argumenty stron ..... II - 977

b) Ocena Sądu ..... II - 977

3. W przedmiocie oceny wpływu naruszenia na rynek ..... II - 978

a) Argumenty stron ..... II - 978

b) Ocena Sądu ..... II - 981

4. Wniosek dotyczący określenia kwoty grzywny w zależności od wagi naruszenia ..... II - 990

B — W przedmiocie podwyższenia grzywny w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku ..... II - 992

1. W przedmiocie naruszenia prawa i błędu w ustaleniach faktycznych w odniesieniu do obrotu skarżącej ..... II - 993

a) Argumenty stron ..... II - 993

b) Ocena Sądu ..... II - 996

W przedmiocie uwzględnienia obrotu skarżącej w 2000 r. .... II - 997

W przedmiocie błędnych ustaleń faktycznych w odniesieniu do kwoty obrotu skarżącej osiągniętego w 2000 r. ..... II - 1004

2. W przedmiocie naruszenia zasady legalności kar, obowiązku uzasadnienia oraz zasad proporcjonalności i równego traktowania przy podwyższaniu kwoty grzywny w celu zapewnienia wystarczająco odstraszającego skutku ..... II - 1009

a) W przedmiocie naruszenia zasady legalności kar i obowiązku uzasadnienia ..... II - 1009

Argumenty stron ..... II - 1009

Ocena Sądu ..... II - 1010

b) W przedmiocie naruszenia zasad proporcjonalności i równego traktowania ..... II - 1011

Argumenty stron ..... II - 1011

Ocena Sądu ..... II - 1013

3. W przedmiocie błędu w ocenie w odniesieniu do wystarczająco odstraszającego skutku grzywny w świetle jej zachowania po zakończeniu naruszenia ..... II - 1018

a) Argumenty stron ..... II - 1018

b) Ocena Sądu ..... II - 1020

C — W przedmiocie współpracy skarżącej ..... II - 1024

1. Argumenty stron ..... II - 1024

2. Ocena Sądu ..... II - 1025

D — W przedmiocie naruszenia zasady nieretroaktywności kar ..... II - 1030

IV — W przedmiocie zarzutu czwartego opartego na naruszeniu tajemnicy zawodowej, zasady dobrej administracji i domniemania niewinności ..... II - 1033

A — Argumenty stron ..... II - 1033

B — Ocena Sądu ..... II - 1036

Wnioski ..... II - 1041

W przedmiocie kosztów ..... II - 1042